

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav asijských studií

Diplomová práce

Gabriela Raval

**Propaganda a role hromadných sdělovacích prostředků
v Japonsku v letech 1941–1945**

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. David Labus, Ph.D

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1. května 2023

Gabriela Raval

Klíčová slova (česky)

Válečné Japonsko, válka v Pacifiku, propaganda, cenzura, pan-asianismus, nacionalismus, hromadné sdělovací prostředky, tisk, rádiové vysílání, film, mobilizace, mobilizační kampaně, kolonie, okupovaná území.

Klíčová slova (anglicky):

Wartime Japan, war in Pacific, propaganda, censorship, pan-asianism, nationalism, mass media, print, radio broadcasting, movie industry, mobilization, mobilization campaign, colonies, occupied territory.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Propaganda a ideologie	12
2.1 Podstata a definice propagandy.....	12
2.1.1 Historie a vývoj termínu propaganda.....	13
2.1.2 Typologie propagandy	15
2.1.3 Nástroje propagandy	17
2.1.4 Moderní propaganda	18
2.2 Německá vs. japonská propaganda	20
2.3 Pan-asianismus a sféra vzájemné prosperity.....	27
2.4 Nacionalismus	31
3. Nástroje propagandy	36
3.1 Rádio	44
3.2 Tiskoviny	47
3.3 Kinematografie.....	55
4. Propaganda na domácí frontě.....	62
4.1 Útoky proti nepříteli	67
4.2 Exhortativní kampaně.....	75
5. Propaganda napříč okupovaným územím	84
5.1 Kolonie.....	86
5.1.1 Taiwan.....	87
5.1.2 Korea	91
5.1.3 Mandžusko	96
5.2 Okupovaná území	101

5.2.1 Thajsko	104
5.2.2 Vietnam	106
5.2.3 Filipíny	109
5.2.4 Indonésie	113
6. Závěr	121
7. Zdroje	124
7.1 Zdroje v japonštině.....	129
7.2 Elektrické zdroje	129

1. Úvod

Válka v Tichomoří je považována za jednu z nejtraumatičtějších kolektivních zkušeností Japonců v moderní době. Na jejím konci zůstala značná část japonských měst v ruinách, mnoho Japonců bylo bez střechy nad hlavou nebo přišli o život při náletech nebo na frontě. Jak se Japonsko vyvinulo z modernizujícího se státu na konci 19. století, k expanzi do státu v 30. letech, imperiálnímu kolosu v první polovině 40. let, a nakonec roku 1945 válkou zdevastovaným a vyčerpaným národem? Vynucené otevření Japonska roku 1854 komodorem Perrym a následovné otevření japonských přístavů západním mocnostem, které si na Japonsku vynutily podepsání nerovnoprávných smluv, spolu s překotným přejímáním všeho západního a snahou dohnat Západ, se hned od zpočátku museli podepsat na japonském sebevědomí. Tomu nepřidal ani zásah ze strany Ruska, Německa a Francie do japonských záležitostí v Číně, kdy byl Japonsku roku 1886 v rámci tzv. trojintervence odepřeno právo na Lio-tung a rozpad aliance s Velkou Británií, která se snažila zlepšit své vztahy s USA. Japonsko, které se tak mohlo cítit ukřivděné a frustrované přístupem západních mocností, se samo dalo na cestu koloniální expanze.

Muž, který stál v čele Japonska při jeho posunu k totalitě, byl politik princ Konoe Fumimaro, který byl od června 1937 do ledna 1939, a později opět od července 1940 do října 1941, předsedou vlády. Císařský dvůr, armáda, byrokracie, politici i obchodníci, ti všichni ho podle Shilloného podporovali a „očekávali, že zemi poskytne stabilitu a vedení, které jí dlouho chybělo.“ (Shillony, 1981: 1). V červenci 1937, pouhý měsíc poté, co začal Konoe zastávat pozici premiéra, došlo k incidentu na mostě Marca Pola, který uvrhl Japonsko do vleklé války s Čínou. Tato válka byla oficiálně označena jako *svatá válka* (seisen, 聖戰) a v listopadu 1938 byl vyhlášen nový pořádek ve východní Asii. Tento výraz až nápadně připomíná Hitlerovo heslo "Nový řád" v Evropě. V dubnu následujícího roku japonský sněm schválil zákon o národní mobilizaci (kokka sódoinhó, 国家総動員法), který vládu zmocnil ke kontrole celé ekonomiky (Shillony, 1981: 2)

Klíčem k dosažení úspěchu v započaté expanzi mimo území Japonska a také v rámci mobilizace domácího obyvatelstva pro válečné úsilí, byla propaganda. Ta měla nejenom zajistit spolupráci ze strany obyvatelstva, ale zároveň i potlačit

případné projevy nesouhlasu s expanzí a opatřeními zavedenými v rámci mobilizace. Stejně jako na území Japonska, tak i na postupně okupovaných územích, měla propaganda sloužit potřebám japonského impéria a zajistit tak jeho věčné trvání.

O propagandě obecně bylo napsáno již mnoho publikací i odborných článků – například *Propaganda and Persuasion* od Garth S. Jowetta a Victorie O'Donnell nebo *Media, Persuasion and Propaganda* od Marshalla Soulese. Mnohé práce, podobně jako tyto, se zabývají propagandou v kontextu přesvědčování a v rámci jejího využití v médiích. Najdeme také nespočet publikací zaměřujících se na propagandu v totalitních režimech, jako například *Iron Fists: Branding the 20th-Century Totalitarian State* od Stevena Hellera. Mnohé práce se zabývají především propagandou v nacistickém Německu. Mezi takové můžeme zařadit *Bending Spines: The Propagandas of Nazi Germany and The German Democratic Republic* od Randalla L. Bytwerka nebo *Marketing the Third Reich: Persuasion, Packaging and Propaganda* od Nicholase O'Shaughnessyho. Značné pozornosti odborníků se dostává především propagandě související s židovskou otázkou. Jmenujme dvě z nich – *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda During World War II and The Holocaust* od Jeffrey Herfa a *Instrumentalization of Volksdeutschen in German Propaganda in 1939: Replacing/Erasing Poles, Jews, and Other Victims* od Doris Bergen.

Oproti tomu není otázka japonské propagandy jakožto celku, tedy nejenom v letech 1941 až 1945, tak velkým předmětem zájmu odborníků. Jednou z mála prací, která se do detailu zabývá japonskou propagandou je *The Thought War: Japanese Imperial Propaganda* od Baraka Kushnera. Je nutné uznat, že se jedná o práci vskutku přínosnou a detailní. Avšak i ta se v otázce japonské propagandy mimo území Japonska omezuje především na území dnešní Číny.

Oproti propagandě samotné je velmi detailně zpracována otázka pan-Asianismu. Tu ve dvou publikacích zpracovaly Sven Saaler a Christopher W. A. Szpilma. V prvním díle, nazvaném *Pan-Asianism: A Documented History, Volume 1: 1850–1920*, se zabývají pan-Asianismem od jeho počátků do roku 1920. Období od tohoto roku do současnosti je věnován díl druhý – *Pan-Asianism: A Documented History, Volume 2: 1920 – Present*. Pan-Asianismem v době patnáctileté války se zabývá Eri Hotta v publikaci *Pan-Asianism and Japan's War, 1931-1945*. K tématu

japonského nacionalismu sepsala obsáhlou publikaci s názvem *Nationalism in Japan* Shimazu Naoko. Nacionalismem se zabývá spolu s internacionalismem i Dick Stegewerns v publikaci nazvané *Nationalism and Internationalism in Imperial Japan*.

Jednou z mála prací, která se věnuje výhradně tématu hromadných sdělovacích prostředků a pojímá ho jako celek je *The State and the Mass Media in Japan, 1918-1945* od Gregory J. Kaszy. Toto téma celkem obsažně popsal i John W. Downer ve své sbírce esejí *Japan in War and peace: selected essays*. Japonskému filmu v době japonské expanze se v knize *The Attractive Empire: Transnational Film Culture in Imperial Japan* věnoval Michael Basket. O japonském filmu v době války bylo napsáno značné množství prací. Tato je však jedna z mála, která se nezaměřuje pouze na jeden z aspektů filmu, ale pojímá filmový průmysl jako celek. O válečném dokumentárním filmu se dočteme například v knize *Japanese Documentary Film: The Meiji Era through Hiroshima* od Abé Marka Nornese, který zde popisuje dějiny této formy od jejích počátků v Japonsku až do konce druhé světové války. Značné pozornosti odborníků se dostává i tzv. newsreels – zpravodajům. Velmi přínosnou práci na toto téma sepsal Roger W. Purdy – *The Creation of the Nippon Newsreel Company: Personal Rivalry and Profit in Wartime Japan*. Propagandistickým filmům z doby války se poté věnuje David Desser ve práci nazvané *From the Opium War to the Pacific War: Japanese Propaganda Films of World War II*.

Oblast filmu obecně, nejenom v souvislosti s propagandou, tak je zpracována v mnoha obecných i úžeji zaměřených odborných pracích a publikacích. Oproti tomu se oblast japonského tisku stává tématem odborných prací podstatně méně často. Většina prací věnující se tomuto tématu bývá velmi úzce zaměřena na určitou oblast tisku, mnohdy i konkrétními novinami nebo časopisem. Otázkou role tisku obecně se částečně zabývá Ben-Ami Shillony ve své knize s názvem *Politics and Culture in Wartime Japan*. Naopak za ukázkou velmi specificky a úzce zaměřené práce z oblasti japonského tisku a propagandy můžeme považovat článek od Andrei Germer s názvem *Visible cultures, invisible politics: propaganda in the magazine Nippon Fujin, 1942–1945*.

Médiem, o kterém toho obecně bylo v kontextu propagandy napsáno nejméně, je rádiové vysílání. Toto médium, které bylo nedílnou součástí japonské propagandy, je na okraji zájmu akademické obce. Ve většině případů je studováno společně

s oblastí filmu a tisku. Nalezneme tak minimum prací, které by se otázce rádiového vysílání za války věnovali jako samostatné oblasti. Za nejdetailnější rozbor rádiového vysílání je proto možné považovat rozbor Gregory J. Kaszy, který nalezneme v již zmíněné knize *The State and the Mass Media in Japan, 1918-1945*. Další prací, kterou je příhodné zmínit je *Japanese Domestic Radio and Cinema Propaganda, 1937-1945: an overview* od Gordona Danielse. Tato práce se však v druhé části zaměřuje i na film.

Otázkou role rasové příslušnosti v proti-americké propagandě šířené japonskými propagandisty se zabírají dvě práce. *Racism in Japanese and U.S. Wartime Propaganda* od Nancy Brack a Johna R. Pavie. Ti se zde věnují nejenom otázce rasismu v japonské propagandě mířené proti USA, ale také proti-japonské propagandě šířené Spojenými státy. Druhou prací věnující se tématu rasy je jedna z knih z pera Johna W. Douera – *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War*.

Jednotlivými oblastmi v rámci mobilizačních kampaní se také věnuje několik odborných prací. Mezi nimi jmenujme například *Luxury is the Enemy: Mobilizing Savings and Popularizing Thrift in Wartime Japan* od Sheldona Garona. Ten se zde věnuje popisu válečných kampaní propagující šetření a omezení spotřeby. Další kategorii mobilizačních kampaní – sběru odpadu a jeho třídění za účelem recyklace se věnuje Rebecca Tompkins v *“Uncovering the Waste of the World”: Women and the State in Japanese Wartime Waste Campaigns, 1937-1945*. Neopomenutelná je též mobilizace studentů. Tou se zabíral Ben-Ami Shillony, autor již zmíněné knihy *Politics and Culture in Wartime Japan*, v práci nazvané *Universities and Students in Wartime Japan*. Mobilizační a mobilizačními kampaněmi obecně, se zaměřením na opatření zaváděná v oblasti ekonomiky, se zabývá Richard Rice. Svou práci nazvanou *Economic Mobilization in Wartime Japan: Business, Bureaucracy, and Military in Conflict* napsal již roku 1979. Přesto se jedná o jednu z mála konzistentních prací zabývajících se touto problematikou, a tudíž je stále relevantní.

Co se japonské propagandy v koloniích a na okupovaných územích týká, je tato oblast značně nekonzistentní. Bylo napsáno mnohem více prací věnujících se samotné expanzi a následné okupaci ze strany Japonska než prací zabývajících se propagandou. Ty práce, které se tomuto tématu věnují, se zpravidla omezují pouze na

některá z Japonskem okupovaných území. Nalezneme tak převážně práce zabývající se Filipínami a Indonésií. Ostatní za války Japonskem okupované země jako Thajsko, Vietnam, Burma nebo Myanmar jsou na okraji zájmu. Co se týká prací zabývajících se koloniemi, převažují práce věnující se Mandžusku. Většina prací věnujících se propagandě v koloniích a na okupovaných územích je však značně selektivní i v tom, jakým médiím se věnuje.

V případě kolonií – respektive Taiwanu, je jednou z mála prací věnujících se otázce propagandy na tomto území práce *Sendžika no šokuminči taiwan ni okeru šinbun to teikoku nihon no genron seisaku* od Tanigawy Šuna. V této práci se Tanigawa věnuje pouze oblasti tisku. Přesto se jedná, s ohledem na absenci podobných prací, o velmi přínosný počín. Velmi detailně popsal filmový průmysl pod japonskou správou Michael Basket v knize *The Attractive Empire: Transnational Film Culture in Imperial Japan*. Tato kniha je přínosná proto, že se zabývá filmem jak na Taiwanu, v Koreji tak i v Mandžusku. V případě Taiwanu a Koreje se jedná o jeden z mála popisů místního filmového průmyslu za japonské okupace. Jak bylo již zmíněno z těchto tří kolonií je nejvíce probádána otázka propagandy v Mandžusku. Například mandžuským filmovým průmyslem se tak zabývá Fu Poshek v článku *The Ambiguity of Entertainment: Chinese Cinema in Japanese Occupied Shanghai, 1941 to 1945*. Komiksům vytvořeným za japonské okupace čínskými kolaboranty se naopak věnuje Jeremy E. Taylor v *Cartoons and Collaboration in Wartime China: The Mobilization of Chinese Cartoonists under Japanese Occupation*. Médiím obecně na území Mandžuska se věnuje Louise Young v knize *Japan's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism*.

V případě okupovaných území jsou zdroje věnující se tématu propagandy velmi různorodé. Podívejme se tak na dvě z okupovaných zemí, které představují hlavní předmět zájmu při studiu propagandy mimo japonské území. Co se Filipín týká, za nejkonzistentnější můžeme považovat práci Motoe Terami-Wady nazvanou *The Japanese Propaganda Corps in the Philippines*. Oblastí filmu pod dohledem japonské okupační správy se částečně věnuje Gonzalo A. Campoamor v článku *Phases and Faces in the Filipino War Film Images of the Japanese Invader and the Filipino in Contemporary Philippine Cinema*. Jendou z mála prací věnující se tisku na Filipínách je *The Stories They Tell: "Komiks" during the Japanese Occupation*,

1942-1944 od Karl Ian U. Cheng Chua, který zde rozebírá propagandu šířenou pomocí komiksu.

V případě Indonésie se setkáme s pracemi, které se zaměřují pouze na některý z největších indonéských ostrovů. Většina z nich se však zaměřuje především na ostrov Jáva. Zmíňme tak například práci věnující se propagandě a médiím na Jávě – *Media on Java under the Japanese 1942-1945* od Kurasawy Aiko. Propagandou v oblasti filmové tvorby se zabývá Frans Nieuwenhof v článku nazvaném *Japanese film propaganda in world war II: Indonesia and Australia*. Tato práce se výjimečně věnuje celému území dnešní Indonésie.

V této práci se pokusím zodpovědět následující otázky: Jaká byla role propagandy v letech 1941 až 1944 a jak se vyvíjela v kontextu událostí v době japonské agrese a války v Asii? Jaký měl na podobu propagandy vliv nacionalismus a Pan-asianismus? Pokusím se též zodpovědět, jak byly hromadné sdělovacích prostředky využívány k šíření propagandy a jak zasahovala cenzura a nařízení japonské vlády do jejich fungování. Zároveň se pokusím analyzovat principy japonské propagandy nejen na území Japonska, ale také na okupovaných územích.

Za tímto účelem se budu zabývat nejenom definicí, podstatou a funkcí propagandy, ale také její historií a nástroji, které jsou v rámci propagandy používány. Poté co porovnáám propagandu ve válečném Japonsku s propagandou v nacistickém Německu, se pokusím nastínit roli pan-asianismu a sféry vzájemné prosperity. Neopominu též problematiku japonského nacionalismu. Při analýze tří médií, které považují za klíčové, tisku, filmu a rádiového vysílání, se budu zaměřovat na problematiku cenzury a nařízení vydaných japonskou vládou. Kromě toho v rámci propagandy na území Japonska věnuji část práce i mobilizaci a mobilizačním kampaním, pro které měla propaganda zásadní význam. Též se budu zabývat propagandou mířenou na nepřitele Japonska – respektive USA. Závěrečnou část práce bude tvořit analýza japonské propagandy šířené na okupovaných územích.

V celé práci jsou japonská vlastní jména uváděna v souladu s japonskou tradicí v pořadí příjmení jméno. Japonská vlastní a místní jména jsou uváděna v české transkripci, popřípadě v jejich ustáleném tvaru. Výjimku tvoří japonská jména autorů u anglicky napsaných zdrojů, která jsou uvedena v transkripci anglické.

2. Propaganda a ideologie

2.1 Podstata a definice propagandy

Termín propaganda můžeme nejjednodušeji definovat jako „šíření informací – faktů, argumentů, fám, polopravd nebo lží – a to za účelem ovlivnit veřejné mínění.“ (Britannica, 2023). Jedná se tak o systematické úsilí, jehož cílem je za pomoci symbolů manipulovat s názory, postoji nebo činy jiných lidí. Právě to, že se jedná o záměrné a manipulativní jednání, odlišuje propagandu od ostatních způsobů komunikace.

Tento termín, včetně jeho významu, použití a definice, se neustále vyvíjí. Nebyl tak v minulosti vždy používán ve stejném slova smyslu. V dnešní době je však běžně chápán jako „systematické šíření informací, a to zejména neobjektivním nebo zavádějícím způsobem, s cílem prosadit politické zájmy či postoje.“ (Oxford English Dictionary, 2022). Je nepopiratelné, že v dnešní době je tento termín často viděn v negativním světle. Jako u každého termínu, i chápání tohoto je dáno dobou. Propaganda byla v minulosti například nahlížena neutrálně a až s postupem času začala být nahlížena negativně.

S propagandou je spojeno mnoho dalších termínů jako například *propaganda činu*, *skrytá propaganda*, *psychologická válka*, *brainwashing* a *reklama*. *Propaganda činu* znamená podniknutí kroků, často ekonomické nebo donucovací povahy, od kterých není očekáván žádný konkrétní výsledek a cílem je samotné šíření propagandy. *Skrytá propaganda*, jak prozrazuje její název, zpravidla skrývá, kdo stojí za jejím šířením a vznikem. Použití termínu *psychologické války* se běžně vztahuje ke konfliktům a válkám. Taková propaganda zpravidla usiluje o demoralizaci nepřátelských jednotek a snaží se je přimět ke kapitulaci. *Brainwashing* neboli vymývání mozků představuje intenzivní politickou indoktrinaci. Oproti standartní propagandě se liší intenzitou a mírou přesvědčování. Poslední termín – *reklama*, má především souvislost s komercí a je tudíž šířena z jiných důvodů (Oxford English Dictionary, 2022).

Přestože propaganda není zkoumána jako samostatný vědecký obor, tak se většina badatelů shoduje, že propaganda je postavena zejména na rétorice. Rétorika, jakožto nauka zabývající se dovedností nejen mluvit a jednat s lidmi, ale také je dokázat přesvědčit, má své počátky již v klasickém Řecku. Podle Aristotela se

v rétorice využívá logika a rozum. S cílem zapůsobit na publikum jsou též uplatňovány emoce a étos. Umění rétoriky hrálo v období klasického Řecka význačnou roli při poradních shromážděních, soudech, a dokonce i při slavnostech (Soules, 2015: 3).

Na tuto disciplínu je však v dnešní době občas nahlíženo negativně. Nezřídka dochází k jejímu zjednodušení, a to na pouhou „hantýrku plnou prázdných frází či falešného sentimentu“ (Soules, 2015: 3). Oproti tomu, co se samotné propagandy týká, jedná se o velice složitý koncept a nemůžeme proto na ni pohlížet pouze jako na směsici klamů a lží. Často však dochází k zjednodušení a bagatelizaci i tohoto termínu.

Primárním záměrem propagandy je získat nejprve souhlas široké veřejnosti s konkrétním cílem a posléze ji, za účelem naplnění tohoto cíle, zmobilizovat. Propaganda tak není vždy, jak by někteří mohli předpokládat, mířená pouze na příznivce propagované myšlenky či ideologie. Jejím cílem není pouze neustále přesvědčovat již stávající příznivce, ale přesvědčit a ovlivnit i ostatní (Stanley, 2015: 164).

2.1.1 Historie a vývoj termínu propaganda

Termín propaganda vznikl již v první polovině 17. století. Roku 1622 založil papež Řehoř XV. Kongregaci pro propagaci víry.¹ Slovo propaganda nalezneme v latinském názvu této kongregace – *Congregatio de Propaganda Fide*. Pojem propaganda zde bylo použito ve smyslu propagace a šíření víry. Tato kongregace spadala pod Papežskou kurii a podnětem k jejímu založení byly rostoucí obavy z šíření protestantské víry. Termín propaganda s postupem času, jak se katolická církev důsledněji vymezovala vůči protestantské církvi, ztratil svůj původně neutrální význam. Silný křesťanský podtext si však tento termín udržel až do 19. století (Miller, 2005: 7).

Termín propaganda, stále s odkazem na jeho křesťanský původ, začal být nahlížen pejorativně v polovině 19. století. K největšímu šíření tohoto negativního

¹ Později přejmenováno na Kongregaci pro evangelizaci národů (*Congregatio pro Gentium Evangelizatione*).

náhledu na propagandu však docházelo až od 20. let 20. století (Miller, 2005: 7). Až do roku 1911 byl termín propaganda natolik společensky nevýznamný, že pro něj ve vydání encyklopedie Britannica z tohoto roku nenalezneme žádnou definici. Propaganda si tak získala pozornost veřejnosti až v době první světové války (Miller, 2005: 8).

V průběhu dějin se setkáme s velkou řadou rozdílných definicí propagandy. Některé definice označují propagandu za „politická prohlášení či fakta, obvykle politické povahy, jejichž skučený účel je odlišný“ nebo „prohlášení vlády či politické strany, které je považováno za pravdivé nebo naopak nepravdivé, a je navržené tak, aby zapůsobilo na veřejnost obecně, spíše než aby se zasadilo o nalezení pravdy nebo vedlo k porozumění mezi opozičními vládami či politickými stranami“ (Cull, Culbert, Welch, 2003: 317) Takovéto definice se dle názoru Davida Welche zasloužily o to, že se o propagandě často uvažuje v kontextu "dobra a zla" anebo termínů "dobrý a špatný" (Cull, Culbert, Welch, 2003: 317).

Bylo by složité odpovědět na otázku, zda je možné označit některé případy propagandy za pozitivní propagandu. Je pravděpodobné, že taková propaganda by například ani nebyla označena za propagandu. Je tudíž faktem, že do historie se propaganda zapsala především jako negativní jev. To podporuje i fakt, že je propaganda dávána i do souvislosti s terorem. Takové praktiky jako manipulace, ovládání mysli, vymývání mozku, dezinformace, polopravda, lži a podvody jsou považovány za základní komponenty propagandy. Ty jsou často záměrně, a opakovaně, využívány v rámci civilních a vojenských kampaní. O takovém záměrném a opakovaném použití těchto technik Dojcinovic uvádí, že *„jakékoli dlouhodobé vystavení opakujícím se zprávám a komunikacím – slovům, zvukům nebo obrazům – může způsobit různé stupně úzkosti, strachu, paniky a bolesti, a další následky zapříčiněné terorem.“* (Dojcinovic, 2011: 35). Opakované a záměrné využívání výše uvedených praktik za účely propagandy tudíž může vyústit v teror vůči těm, na které, nebo proti kterým, je mířena. Z tohoto důvodu je propaganda mnohdy označována za útočnou a agresivní.

Většina definicí propagandy se shoduje v otázce jejího vztahu k ovlivňování názorů. Někteří však považují za její hlavní charakteristiku spíše šíření kontroverzních názorů. Šíření společností schválených a přijatých názorů je oproti

tomu často chápáno jako akt vzdělávání. O propagandě byla pronesena i následující tvrzení: „pouze úspěšná propaganda je propagandou“, „šíření propagandy musí být vědomé a úmyslné“ anebo „že není cílem šířit propagandu za pomoci násilí či korupce.“ (Cull, Culbert, Welch, 2003: 318). Liší se tak i chápání toho, co je stále propagandou a co jí již není.

2.1.2 Typologie propagandy

Propagandu je možné dělit na různé kategorie podle různých kritérií. Propagandou se však zabývá mnoho oborů – sociologie, historie, politologie, dokonce i mediální studia a mnohé další obory. Každý z těchto oborů nahlíží propagandu z jiného úhlu pohledu. Liší se proto nejen definice vzniklé v daném oboru, ale i způsob, jakým daný obor dělí propagandu na jednotlivé kategorie (Tal, Gordon, 2020: 742). Neexistuje proto dodnes jednotná definice ani typologie propagandy. Propaganda také kvůli svému přesahu do mnoha oblastí není považována za samostatný vědní obor. Důvodem je absence odborníků, kteří by se propagandě věnovali systematicky a dlouhodobě. Studie provedená roku 2019 Dianou Tal a Avishag Gordonem ukazuje, že většina odborných prací na téma propagandy je publikována odborníky, kteří se tomuto tématu běžně nevěnují (Tal, Gordon, 2020: 749).

Podívejme se nyní na ty typologie, které jsou považovány za stěžejní. Jednou z klasických typologií je dělení založené na teorii francouzského filozofa a sociologa Jacquese Ellula.² Tuto teorii popsal v knize *Propaganda*.³ Ellul vymezil čtyři základní kategorie propagandy – politickou, sociologickou, agitační a integrační (Soules, 2015: 6). Ty posléze řadí do vertikální anebo horizontální kategorie. Též rozlišuje, zda jsou tyto čtyři kategorie racionální nebo iracionální. Propaganda sociologická a integrační jsou řazeny do horizontální kategorie. Politická a agitační

² Jacques Ellul (6. ledna 1912–19. května 1994) byl francouzský sociolog, historik, filozof, spisovatel, správní teoretik a protestantský teolog. Byl profesorem na univerzitě v Bordeaux. Již od 30. let patřil k ostrým kritikům sovětského komunismu. Zabýval se především tématy velkého pokroku, propagandou a vztahem mezi křesťanstvím a politikou.

³ Anglicky *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*, vydáno r. 1962. Jedná se o první pokus studovat propagandu ze sociologického a psychologického hlediska.

naopak do kategorie vertikální. Horizontální propaganda se podle Ellulova vysvětlení vyznačuje dlouhým trváním, je iracionální, nepřímá a v každodenním životě nepoznatelná. Oproti tomu propaganda vertikální je kvůli své přímosti a krátkodobému působení definována jako iracionální (Beneš, 2014).⁴ Ellulova teorie se odlišuje od ostatních teorií samotným přístupem k propagandě. Tu Ellul chápe jako sociologický fenomén, který nebyl vytvořený člověkem. Ellul poukazoval zejména na vliv a všudypřítomnost propagandy. Údajně považoval za propagandu všechna tvrzení a poselství, která byla zaujatá, a to i když se nejednalo o zaujatost vědomou. Zároveň však věřil, že bez propagandy je nemožné v masové společnosti fungovat (Jowett, O'Donnell, 2012: 4). Dle jeho názoru propaganda manipuluje společenským vědomím skrze vytváření a uchovávání mýtů. Tyto mýty by podle něj měly ilustrovat takové klíčové hodnoty, které chce šířitel propagandy vštípit cílové skupině (Beneš, 2014).

Druhá klíčová typologie vznikla v době druhé světové války, když Velká Británie vedla psychologickou válku proti Německu. Tato typologie se vyznačuje dělením propagandy podle barev. Toto dělení je založené na povaze zdroje dané informace a jejího poselství. Dělí se na následující barvy – bílá, černá a šedá.

Bílá propaganda se vyznačuje tím, že zdroj informací je znám, její cíle a záměry jsou určené a publiku je známo, že se jej snaží ovlivňovat. Ve většině případů je *bílá propaganda* vytvářena oficiálními autoritami, které jsou identifikovatelné. Cílem zprávy sdílené skrze tento typ propagandy je přesvědčit publikum o oprávněné nadřazenosti režimu nebo jím hlásané ideologie (Cull, Culbert, Welch, 2003: 426). *Černá propaganda* je definována tím, že využívá směsici polopravd, dezinformací a klamů, případně se uchyluje i ke skandalizaci. Též se snaží skrýt svůj původ, což ztěžuje poznání, že se jedná o *černou propagandu*. Její šířitel se často snaží vystupovat jako někdo jiný a oklamat tak publikum. Zároveň usiluje o podlomení morálky (Cull, 2003: 42). *Šedá propaganda* spadá svou definicí mezi *bílou* a *černou propagandu*. Její zdroj může i nemusí být známý. Věrohodnost informací zde též není vždy jistá (Cull, Culbert, Welch, 2003: 151).

⁴ <https://www.e-polis.cz/clanek/teorie-propagandy-vybrane-typologie.html>

Za současných teorií propagandy je často vyzdvižována definice Gartha Jowetta a Victorie O'Donnelové. Ti propagandu chápou jako druh komunikace. Z úhlu pohledu mediálních studií se zabývají především následujícími body: otázkou kontextu, šířitelem propagandy, záměru, s jakým je propaganda šířena, samotnou šířenou zprávou, kanály, skrz které je šířena, jejími příjemci a reakcí na propagandu (Jowett, O'Donell, 2012: 6). Zaměřují se tudíž na proces, jakým je propaganda komunikována a jaký je účel tohoto procesu. V jejich pojetí je propaganda „záměrným a systematickým pokusem formovat vnímání, manipulovat poznání a řídit chování. A to s cílem dosáhnout takové reakce, která by odpovídala požadovanému záměru propagandisty“ (Jowett, O'Donell, 2012: 7). Tito autoři sice pracují s klasickou třístupňovou typologií, ale jejich přínos spočívá ve vytvoření desetibodové škály, která je dnes využívána pro výzkum propagandy šířené vně státu. Jejich teorie je ceněna proto, že položila základ pro současný systematický výzkum propagandy (Beneš, 2014).

2.1.3 Nástroje propagandy

Můžeme říci, že aby propaganda byla účinná a také schopná ovlivňovat veřejnost, je zapotřebí nejprve zajistit spolupráci mezi klíčovými komunikačními prostředky a převést je pod jednotnou správu (Soules, 2015: 6). Následně musí být vytvořeno takové prostředí, kde jsou k šíření propagandy využívána veškerá dostupná média, a není ponechán prostor pro šíření opozičních postojů. V takovém prostředí jsou často bez ustání propagovány zájmy elit na úkor veřejnosti (Soules, 2015: 8). Aby propaganda byla opravdu úspěšná, musí být prováděna kolektivně. Klíčová role veřejného mínění zde proto spočívá v tom, že jakmile je úspěšně ovlivněno propagandou, je náročné ze společnosti odstranit již vžitá zkreslená fakta. Skrze společenské tlaky také dochází k potlačení individuálních názorů a postojů, což následně naplňuje cíl propagandy – zajištění konsenzu ze strany veřejnosti (Barak, 2006: 4).

Pro ovlivňování veřejného mínění a šíření propagandy byly a jsou klíčové hromadné sdělovací prostředky. Spolu s jejich postupným rozvojem se zvětšoval nejen objem informovanosti veřejnosti, ale rostla i jejich role ve společnosti. To samozřejmě znamenalo jejich možné využití (či zneužití) za účelem šíření

propagandy. Veřejnost byla již od počátku 20. století ovlivňována nejen novinami a periodiky, ale také telegrafickými službami. I ti, kteří například noviny sami nečetli, byli ovlivňováni těmi, kteří je naopak četli. Uniknout vlivu médií tak bylo i v té době prakticky nemožné. S rozvojem filmu a rádiového vysílání se posléze vliv hromadných sdělovacích prostředků na veřejnost dramaticky zvýšil (Soules, 2015: 72).

Vliv a role jednotlivých hromadných sdělovacích prostředků se však liší od role, kterou zastávají dnes. Musíme je proto nahlížet z úhlu pohledu konkrétních okolností dané doby. Podívejme se například na rádiové vysílání. To ve 20. století hrálo klíčovou roli v šíření propagandy i na mezinárodní úrovni. Mezinárodní rozhlasové stanice se stále podílejí, a pravděpodobně i nadále budou, na ovlivňování podoby mezinárodní propagandy. Jejich role a důležitost se však liší oproti těm, které zastávaly například v době studené války (Jowett, O'Donell, 2012: 137).

2.1.4 Moderní propaganda

Počátky propagandy se váží k církvi. Ta od pradávna kromě samotné propagandy využívala především symbolů. Mnohé z nich byly dále přebírány a přetrvaly po velmi dlouho dobu. I neustávající úspěch křesťanství je proto považován za důkaz toho, jak kreativně byly propagandistické techniky církví aplikovány na univerzální humanistické principy (Jowett, O'Donell, 2012: 65). Strategie, kterou se církve při šíření propagandy řídila, se samozřejmě v průběhu času měnila a vyvíjela s ohledem na politické a sociální faktory (Jowett, O'Donell, 2012: 58). Náboženství se tak v průběhu dějin stalo příhodným nástrojem k šíření propagandy v mnoha koutech světa, nevyjímaje Japonsko.

Praktiky spojované s moderní propagandou byly známé a uváděné v praxi již před první světovou válkou, ale až roku 1915 začaly být média systematicky využívána světovými vládami za účelem šíření propagandy (Miller, 2005: 8). V této době se centrem zájmu stala problematika veřejného mínění a jeho ovlivňování. Postupně došlo k profesionalizaci této oblasti, kdy se propagandě a její tvorbě začali poprvé věnovat školení experti (Miller, 2005: 9).

Propaganda ve 20. století byla, a dodnes je, často dávana do kontextu s totalitními režimy. Ty, obdobně jako firmy či korporace, budovaly své "značky" a

vytvářely loga či symboly, které měly být na první pohled rozpoznatelné. Posléze na ochranu těchto "národních symbolů" začaly zavádět striktní ochranná opatření, srovnatelná s autorskými právy, která jsou dnes běžně využívána korporátními společnostmi (Heller, 2008: 9).

Totalitní režimy často skrze kampaně usilovaly o vytvoření "okouzující aury" okolo svého vůdce. Ten se poté stával symbolem režimu. Symboly se často staly i pouhé vzhledové atributy jednotlivých vůdců – například knír Adolfa Hitlera nebo Mussoliniho plešatost (Heller, 2008: 9). Cílem totalitních režimů bylo apelovat těmito symboly na co nejširší vrstvy obyvatelstva. Tyto symboly se posléze objevovaly na předmětech denní potřeby až po monumentální architekturu. Denně tak byla veřejnost vystavována očividné všudy přítomnosti režimu. V otázce apelu na domácí obyvatelstvo jsou za velmi úspěšné považovány především vizuální narativy vytvořené čtyřmi následujícími totalitními režimy – nacistickým Německem, fašistickou Itálií, Sovětským svazem a komunistickou Čínou. Ostatní totalitní režimy sice také pracovaly se stejnými technikami, které zavedly tyto čtyři režimy, ale málokdy se setkaly se stejnými výsledky. Heller v tomto kontextu poznamenává, že „proces tvorby a použití vizuální identity těchto totalitních režimů je zásadní pro pochopení toho, jak vyvíjely, komunikovaly a udržovaly jádro své ideologie skrze slovo, obraz a design.“ (Heller, 2008: 11).

Propaganda, její chápání a definice, se tedy v průběhu času lišily s ohledem na danou dobu a historické okolnosti. Propaganda, nejenomže byla chápána v jiném kontextu v průběhu dějin, ale byla chápána odlišně i v konkrétní době. V době války se národy snaží vymezit, kým jsou a kým nejsou. Obrací se tak k tématům jako národní identita, vlast nebo patriotismus. Skrze propagandu a za pomoci dichotomie – např. dobrý vs špatný nebo civilizovaný vs barbarský, identifikují ty skupiny, jež jsou pro ně hrozbou. Zároveň usilují o pozvednutí morálky, zpravidla skrze národní mýty (Soules, 2012: 126). Jak poukazuje Soules „eufemismy, mýty a narativy válečné propagandy jsou navrženy tak, aby spojili národ a zvedly jeho sebevědomí před nadcházejícím bojem.“ (Soules, 2012: 129).

Predrag Dojcinovic přichází s myšlenkou, že válečná propaganda, a také všechny ostatní formy ovlivňování obyvatelstva, které mají za cíl vyvolat agresivní reakci, nejsou pouhým mechanismem, ale jsou způsobem válčení (Dojcinovic, 2011:

30). Je pravdou, že propaganda se stala prostředkem k válčení již během první světové války. Málokdy totiž dochází k mezinárodním nebo etnickým konfliktům, které by se neopíraly o systematické využívání propagandy. Současné mezinárodní právo se proto v otázce propagandy a jejího zneužívání pro válečné účely opírá o dvě klíčové mezinárodní dohody – *Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace*⁵ a *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*⁶ (Dojcinovic, 2019: 5). První z nich nejenomže staví mimo zákon propagandu pro válečné účely, ale také zakazuje jakékoliv projevy nenávisti založené na národnosti, rase nebo náboženství. Zároveň je však v této úmluvě zdůrazněno i právo jedince na názor a zajištění svobody projevu. Ve stejném duchu byla vypracována i druhá z těchto úmluv. Ta uvedla v platnost trestí odpovědnost pro všechny jedince a organizace, kteří by hlásali diskriminační teorie či myšlenky založené na rasové či etnické nadřazenosti (Dojcinovic, 2019: 5). Vidíme tak, že po hrůzách spojených s oběma světovými válkami, které ukázaly, jak devastační dosah může mít válečná propaganda, byl s cílem zamezit zneužívání propagandy pro válečné účely vytvořen právní rámec na mezinárodní úrovni.

Jak lze definovat japonskou propagandu z doby války v Pacifiku? Shoduje se charakter propagandy v Japonsku například s propagandou šířenou v Nacistickém Německu? Pro odpověď na tuto otázku je zapotřebí provést detailní komparaci a rozbor propagandy obou režimů.

2.2 Německá vs. japonská propaganda

Japonská propaganda je mnohdy označována za účinnější než propaganda šířená v ostatních totalitních režimech té doby. Důvody jsou, následují – v Japonsku nejenomže byla již v průběhu 30. let zaváděna cenzurní opatření, ale také byl postupně zaváděn dohled nad klíčovými odvětvími. Ten byl později úspěšně rozšířen

⁵ Anglicky *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, je úmluva z roku 1965. V platnost vstoupila o čtyři roky později. K roku 2020 má 88 signatářů a 182 účastníků.

⁶ Anglicky *International Covenant on Civil and Political Rights*, je mezinárodní smlouva přijatá na zasedání OSN v New Yorku roku 1966. V platnost však vstoupila až roku 1976. Doposud k ní přistoupilo 168 států. Svým obsahem navazuje na *Všeobecnou deklaraci lidských práv* z roku 1948.

na všechny oblasti společnosti a ekonomiky. Celá japonská společnost tak byla postupně mobilizována a hospodářství bylo neustále přizpůsobováno potřebám režimu. Mobilizační kampaně, které měly zajistit podporu a spolupráci ze strany domácího obyvatelstva, tak byly více než úspěšné. Především po vypuknutí války v Pacifiku si japonská vláda potřebovala zajistit stoprocentní spolupráci ze strany obyvatelstva. Z tohoto důvodu bylo zapotřebí zvýšit efektivitu propagandy. Toho mělo být dosaženo propojením domácí a válečné fronty. Propojení domácího obyvatelstva s vojáky na frontě nejenomže zvyšovalo míru efektivnosti japonské propagandy, ale také fungovalo jako nástroj integrace okupovaného území (Kushner, 2006: 6). Kvůli provázanosti domácí a válečné fronty nemůžeme japonskou propagandu v době války v Pacifiku nahlížet pouze z úhlu domácích podmínek.

Co se japonské propagandy týká, setkáme se dvěma označeními – imperiální a válečná. Dle mého názoru za imperiální propagandu můžeme označit propagandu šířenou od počátku tzv. patnáctileté války,⁷ tj. od obsazení Mandžuska. Přestože Japonsko bylo prakticky ve stavu války již od roku 1931, viz termín patnáctiletá letá válka, je označení válečná propaganda běžně vztahováno pouze k propagandě v době války v Pacifiku. Ta je však neoddelitelná od propagandy imperiální a můžeme proto na ni nahlížet jako její vyvrcholení.

V Japonsku nebyl oproti Německu a ostatním totalitním režimům vytvořen kult osobnosti vůdce ve stejném slova smyslu jako tomu bylo u Hitlera nebo Stalina. Císař byl sice ikonou, ale reálně neměl žádnou moc. Například generál Tódžó Hideki nebyl sice takovou ikonou, jakou byl císař, ale kvůli své aktivní účasti ve válce se stal terčem protijaponské propagandy (Kushner, 2006: 10).

John Dower ve své práci pracuje s následující myšlenkou – důvodem, proč Japonci dávali sami sebe za vzor ostatním Asijským národům, byla modernost a vyspělost japonského národa. Japonsko však vysvětlovalo své snahy o osvobození Asie především jako boj vůči nadřazenosti bílé rasy a s ní souvisejícím rasismem (Dower, 1986: 233). Tvrzení, že faktorem, který v myslích Japonců ospravedlňoval japonské válečné úsilí a expanzi, byla modernost japonského národa, není oprávněné. V Japonsku se v 80. letech 19. století zformovala skupina příznivců proudu

⁷ Džúgonen sensó (十五年戦争).

usilujícího o překonání modernity (Modan wo kokufuku, モダンを克服). Zastánci tohoto proudu chápali události a vývoj Japonska po roce 1880 jako zradu vůči japonským hodnotám a tradicím. Dle jejich názoru modernizace v období Mezzi zapříčinila zahlcení národa západním materialismem a japonské obyvatelstvo proto ztratilo svou podstatu a stalo se sobeckým národem. Spatřovali proto nepřítele v racionální vědě založené na západní tradici. V první polovině 40. letch představoval tento boj proti modernitě a západní kultuře klíčové intelektuálních hnutí reagující na válku. Toto hnutí vyvrcholilo v červnu roku 1942, kdy se na téma překonání modernity konala konference na Kjótské univerzitě. Intelektuálové, kteří se jí zúčastnili, byli přesvědčeni že „existuje spojitost mezi jejich akademickými úvahami a geopolitikou.“ Též se snažili pojmenovat historický význam války v Číně a v Tichomoří. Gordon zastává názor, že „tito intelektuálové chápali svůj intelektuální boj jako doplněk k právě probíhající válce.“ (Gordon, 2003: 219). Stejně jako pro Japonsko bylo přijatelnější jít do války než uznat hegemonii Západu, bylo pro zastánce tohoto hnutí schůdnější přijmout za svůj boj vůči západní kultuře než dovolit, aby se japonská kultura stala podřízenou té západní.

V souladu s tímto postojem byla během války vládou zavedena mnohá opatření, jejichž cílem bylo zbavit národ anglo-amerického kulturního vlivu. A to jak v jazyce, tak v mravech a způsobu života. Avšak ty restriktce, které nebyly podmíněny materiálním nedostatkem nebo nebyly zásadní pro vojenské kruhy, měly jen limitovaný efekt. Samotná snaha Japonska překonat modernitu je znakem toho, jak moderní japonská společnost byla. Tento koncept anti-modernity se totiž zakládal na západních pojmech formulovaných v Evropě (Gordon, 2003: 220).

Propagandistické slogany v Japonsku apelovaly na sentiment a nenávist vůči západním kolonizátorům. Přesto odkazy na barvu pleti a rasu nehrály v japonské válečné rétorice a japonském pohledu na problematiku konfliktu v Asii takovou roli, jakou měly na západě (Dower, 1986: 233). Přesto japonské navrácení Asie Asiatům se brzy zvrátilo ve vykořisťování a pojaponsťování obsazených území a jejich domácího obyvatelstva. Dower též poznamenává, že „ačkoli japonská vláda často napomínala své úředníky a občany, aby se vyhýbali všem projevům rasové diskriminace, tak ve skutečnosti se operativní jazyk Nové sféry zakládal na víře, že

Japoncům je souzeno stát v čele pevně dané hierarchie národů a ras.“ (Dower, 1986: 17). Proto se v Japonsku šířila představa o japonské nadřazenosti.

6. srpna roku 1942 byl dokonce japonskou císařskou armádou vydán dokument nazvaný *Plán pro vedení národů ve Velké východní Asii*.⁸ Ten obsahoval popis japonské teorie, podle níž byly rasy hierarchicky děleny do tří kategorií. První uvedenou kategorií byla tzv. "panská rasa" (šudžin minzoku, 主人民族), druhou "přátelská rasa" (júdžin minzoku, 友人民族), a třetí "rasa – host" (kigú minzoku, 寄寓民族). Nadřazenou všem těmto rasám měla být čistá a jedinečná rasa Jamato (大和), zastávající vůdčí postavení (šidó minzoku, 指導民族) (Dower, 1986: 17). V rámci vize Japonska jakožto vůdce Asijských národů byla vypracována i takováto rasově založená teorie.

Budoucnost Japonska jakožto vůdcovské rasy v rámci Východoasijské sféry vzájemné prosperity byla do detailu popsána v šetření nazvaném *Studie globální politiky se zaměřením na rasu Jamato*⁹, které bylo provedeno v letech 1942 až 1943. Zde bylo popsáno očekávání, že se národy budou v rámci Východoasijské sféry vzájemné prosperity materiálně i psychologicky podílet na zajištění nekonečného trvání japonské svrchovanosti a nadřazenosti. Je tak zřejmé, že ideologie pan-asianismu se nevymezovala pouze vůči západnímu koloniálním mocnostem, ale i vůči ostatním asijským národům. Japonský přístup k těmto národům je možné označit za rasově, národně i kulturně diskriminační (Kushner, 2006: 33).

Jak bylo již uvedeno výše válečná propaganda navázala na propagandu imperialistickou, jejíž počátky sahají až do konce 90. let 18. století (Kushner, 2006: 11). Propaganda v Japonsku tudíž byla šířena po delší dobu. Nikdy však nebyl vytvořen centrální orgán ve stylu nacistického Ministerstva propagandy, který by měl na starost veškeré záležitosti propagandy. Propagandou tak byly pověřeny jednotlivé agentury. Ty často cílily na stejné publikum, ale jimi šířené zprávy a tvrzení se

⁸ Daitóa minzoku šidó keikaku (大東亜民族指導計画).

⁹ Jamato minzoku wo čúkaku to suru sekai seisaku no kentó (大和民族を中核とする世界政策の検討).

mohly značně lišit. Mezi agenturami a ostatními orgány zabývajícími se propagandou, často panovalo napětí a rivalita. „V rámci vojenské sféry spolu soupeřily armáda a námořnictvo, v rámci byrokracie Ministerstvo zahraničních záležitostí s kanceláří premiéra, parlamentem a dalšími kabinetními agenturami založenými za účelem vedení propagandistických kampaní.“ (Kushner, 2006: 10). Tato soutěživost, která vedla ke vzniku značně konkurenčního prostředí, vedla k tomu, že je japonská propaganda mnohdy označována za neúspěšnou.

Oproti tomu v Německu byl vytvořen hierarchický systém propagandy. V čele stál Joseph Goebbels, který zastával v letech 1933 až 1945 pozici ministra propagandy. Goebbels exceloval v otázce cenzury. Postupně převzal do svých rukou kontrolu jak nad německým tiskem, rádiovým vysíláním, filmem, divadelní a uměleckou tvorbou, a mnoha dalšími oblastmi (Soules, 2015: 131). V nacistickém Německu se propaganda dělila na dvě úrovně – státní a stranickou. Na obou úrovních byly v rámci jednotlivých oblastí médií propagandou pověřeny jedna nebo více osob. Avšak v mnoha případech byla osoba pověřená danou oblastí zodpovědná za propagandu jak na státní, tak stranické úrovni. Ukázkovým případem byl sám Goebbels, který v jeden okamžik dohlížel na propagandu ve všech oblastech (Bytwerk, 2004: 58).

Nacisté se odvolávali na teorii o nadřazenosti árijské rasy. Podle této teorie byla považována za nejcistší ze všech árijských ras rasa severská - tj. Němci, Angličané, Nizozemci a obyvatelé Skandinávie. I mnoho dalších evropských národů bylo označeno za příslušníky árijské rasy. Byly však hierarchicky rozděleny do několika kategorií, kdy každá z nich byla považována za méně čistou. Většina příslušníků árijské rasy, kromě rasy severské, byla považována za podřadné. Mnozí z nich se tak nesměli provdat či oženit se zástupci severské rasy. Někteří však, například 50 % osob české národnosti, měli dostatečné množství severské krve a byly proto považovány za vhodné k poněmčení. Zbýlých 50 % bylo podle árijské teorie řazeno k mongoloidnímu typu, a tudíž stále považováno za podřadné etnikum, jež by mělo být nejlépe vyhlazeno (Bryant, 2007: 126).

Klíčovým nástrojem německé propagandy se stali etničtí Němci. V letech 1938 až 1939 německá propaganda klamavě informovala domácí obyvatelstvo o případech hrubého zacházení s etnickými Němci v Československu a Polsku. Cílem

bylo udělat v očích německé veřejnosti, nejen z etnických Němců sídlících mimo území Německa, ale i z Němců žijících v Německu, oběti agrese ze strany Čechů Poláků a Židů (Bergen, 2008: 447). V rámci propagandy tak bylo usilováno o propagaci německosti.

Německá ideologie se vyznačovala nejen nenávisť vůči Židům, ale také odporem ke komunismu a buržoazii. Je nutné podotknout, že antisemitismus nebyl v době nástupu nacismu k moci problematikou týkající se pouze Německa. Nacisté však ospravedlňovali své antisemitistické postoje existencí údajného mezinárodního židovského spiknutí. Tato kontroverzní myšlenka byla zpopularizována již několik dekád před nástupem Nacistů k moci, poté co byla vydána kniha *Protokoly sionských mudrců*¹⁰ (Herf, 2006: 7). Nacisté tak o Židech šířili různé nesmyslné pověry a osočovali je ze všeho možného. Židům byla Nacisty dokonce přiřknuta i odpovědnost za vypuknutí druhé světové války. V Německu byla zároveň postupně zaváděna různá protižidovská opatření. Nacistický režim dokonce zastával tvrzení, že Židé musejí být zneškodněni předtím, než vyhladí Německo a Němce (Herf, 2006: 7). Počáteční politika perzekuce Židů tak byla postupně nahrazena snahou o jejich úplné zlikvidování. Tento názor byl prezentován jakožto jediné možné řešení židovské otázky.

Dalším trn v oku představovalo pro nacistický režim dokonce křesťanství. Navenek sice režim projevoval podporu tohoto náboženství, ale zároveň dal jasně najevo, že duchovenstvo nemá v politice žádné slovo a oblast jeho vlivu je omezená pouze na oblast duchovní (Bytwerk, 2004: 157).

Nacistický režim využíval manifestací a demonstrací včetně takových akcí, jako pálení knih. Jejich účelem bylo vyprovokovat obyvatelstvo k žádané akci. Cílovým publikem nacistické propagandy proto byla běžná veřejnost. Samotný Goebbels věřil, že je nesmyslné pokoušet se o získání přízně elit. Zde vidíme, že Goebbels se ve svém řízení propagandy často opíral o myšlenky Le Bona, především jeho teorii davu (Soules, 2015: 132). V Japonsku takové hromadné akce prováděny nebyly, natož aby byly hromadně páleny knihy. V Japonsku však, stejně jako

¹⁰ Protokoly sionských mudrců byly poprvé vydány roku 1903 v carském Rusku. Text je dnes označován jako podvrh, jehož cílem bylo odůvodnit antisemitismus na počátku 20. století.

v Německu, byla zavedena cenzura, a nejen média byla využívána pro potřeby propagandy.

Za klíčový nástroj nacistické propagandy byl považován film. Ten považoval za ideální nástroj propagandy sám Hitler. Jednalo se dle jeho mínění totiž o médium, které nevyžaduje čtení a má značný efekt na city publika. Goebbels oproti tomu preferoval rádiové vysílání. V Německu proto byly za účelem šíření propagandy vyrobeny miliony kusů rádiových přijímačů (Soules, 2015: 132).

V Německu byla zavedena jednotná kontrola tiskovin a byly centralizovány informační kanceláře. Všem osobám pracujících v oblasti žurnalistiky bylo také nařízeno, aby se staly členy Říšské tiskové komory. Cenzura tisku sice nebyla zavedena, ale žurnalisté byli legálně odpovědní za zveřejněný obsah (Bytwerk, 204: 90). V Německu tak byl zřízen efektivní systém založený na autocenzuře.

V Japonsku oproti tomu byla propaganda mnohdy považována za nutné zlo, bez něhož není možné udržet jednotu japonské společnosti a její směřování k modernitě. Pro japonskou vládu proto propaganda spolu s médii představovaly velmi užitečné nástroje. Média se tak stala nástrojem využívaným v rámci snah o sjednocení veřejného mínění. V souladu s těmito snahami byla zavedena pravidla pro publikování v novinách a časopisech. Ty ještě před vypuknutím války v Pacifiku sloužily jako nástroj k šíření militaristické a imperialistické propagandy. Na jejím šíření se kromě militaristických kruhů podílely mnohé státní agentury a ministerstva (Kushner, 2006: 77).

Hlavním cílem Japonska bylo vytvořit impérium, které by svou moderností a vyspělostí obstálo vůči Západu. Oproti japonské ideologii se ta německá mnohem radikálněji vymezovala vůči tomu, kdo je nepřítelem národa, kdo mu škodí a koho je tak zapotřebí zlikvidovat. Nacistickou ideologii proto můžeme označit za propracovanější a agresivnější. Japonskou můžeme chápat jako jakýsi "slabý odvar", i když stále plnící svůj účel.

2.3 Pan-asianismus a sféra vzájemné prosperity

*Pan-asianismus*¹¹ hrál zásadní a kritickou roli při formulaci japonské expanzivní politiky. Umožnil též Japonsku mobilizovat domácí obyvatelstvo v celkovém rozsahu. Dle obecné definice je pan-asianismus ideologií „která má za cíl vytvořit politickou a ekonomickou jednotu mezi asijskými národy“.¹² Pan-asianismus tak propagoval myšlenku, že „asijské národy by měly pod japonským vedením spojit síly a vzdorovat invazi západních velmocí do Asie“ (Hotta, 2007: 2). Tato doktrína vyzývající k jednotě Asie byla formulovaná asijskými intelektuály od konce devatenáctého století.

Počátky *pan-asianismu* tedy můžeme datovat již do konce 19. století. Je nutné však poznamenat, že tento termín, stejně tak termíny *asianismus* (adžiašugi, アジア主義) a *velký asianismus* (daiadžiašugi, 大アジア主義) nebyly v Japonsku, Číně ani Koreji používány až do 90. let 19. století. Frekventovaněji však začaly být používány až od 10. let 20. století. Setkáme se také s termíny *asijská Monroeova doktrína* (adžia monróšugi, アジアモンロー主義), *Východoasijské kooperativní společenství* (tóa kjódótai, 東亜協同体), *teorie Kóa* (kóaron, 興亜論) nebo *královská cesta* (Ódó, 王道) (Saaler, 2011: 19).

Na přelomu 19. a 20. století byly některé z těchto termínů dokonce použity západními žurnalisty a spisovateli. „Západní spisovatelé, kteří varovali před hrozbou tzv. *žlutého nebezpečí*,¹³ občas používali termíny *pan-asianismus* nebo *pan-asijská liga*¹⁴ jako upozornění na nebezpečí, které by sjednocená Asie představovala pro převahu Západu.“ (Saaler, 2011: 19). Samotná představa kooperace a sjednocení

¹¹ Adžiašugi (アジア主義), též han adžiašugi (汎アジア主義).

¹² <https://en.wikipedia.org/wiki/Pan-Asianism>

¹³ Tato forma xenofobie byla chápána jakožto rasově zbarvená metafora, popisující obyvatele Východní a Jihovýchodní Asie jako existenciální hrozbu pro Západní svět. Tento termín razil sociolog Jacques Novikow ve své eseji nazvané „*Žluté nebezpečí*“. Tu následně hojně využíval Vilém II. Pruský při své snaze pobídnout evropské mocnosti k dobytí a kolonizaci Číny.

¹⁴ Pan adžia renmei (汎アジア連盟), také Adžia renmei (アジア連盟).

národů, nacházejících se na územím dnes běžně označovaném jako Asie, byly důvodem k obavám. Japonskem propagovaná myšlenka pan-asianismu tak nebyla brána na lehkou váhu a později se stala značným důvodem k obavám na straně západních kolonizátorů.

Termín *Asie* nebyl běžně používán v kontextu Východní Asie až do poloviny 19. století. Začal být používán až s vzrůstající diplomatickou, vojenskou a ekonomickou přítomností Západních mocností na tomto území a s narůstající teritoriální expanzí do Východní Asie (Saaler, 2011: 13). Britské vítězství v 1. opiové válce v letech 1839 až 1842 vedlo k tomu, že Evropa byla považována za čím dál větší hrozbu. V té době se začali intelektuálové a politici napříč regionem zabývat otázkou Asie a asijské solidarity. Protože se lišilo samotné chápání geografického vymezení Asie, byla rozdílně chápána i otázka solidarity. V případě Východní Asie však převažoval názor, že pojícím prvkem asijských národů jsou shodné kulturní a jazykové prvky. Někteří však samozřejmě, po vzoru Západu, považovali za styčné spíše shodné rasové znaky.

Myšlenka, že „asijské národy by se měly sjednotit pod japonským vedením, aby se ubránily invazi západních velmocí do Asie“ (Hotta, 2007: 2) je často používána za standartní definici pan-asianismu. Jedná se však o koncept, jehož význam a role se v kontextu doby měnily. Pan-asianismus bychom mohly rozdělit do tří kategorií – *Teaist* (čajový), *Sinic* (čínský) a *Meišuron* (japonský, 盟主論) (Hotta, 2007: 30).

První kategorie – *čajový pan-asianismus*, je spojována s intelektuálem Okakurou Kakuzóem,¹⁵ nazývaným Tenšin. Z filozofického hlediska je tato kategorie pan-asianismu považována za nejdůležitější. Své myšlenky Okakura shrnul v roce 1903 v díle *Ideály východu* (Tójó no risó, 東洋の理想) (Hotta, 2007: 31). Vztah mezi Východem a Západem nechápal nutně jako nepřátelský. Též se neopírá o nutnost dohnat Západ a vyrovnat se mu po materiální stránce, ale naopak

¹⁵ Okakura Kakuzó (岡倉 覚三) (14. února 1863-2. září 1913) byl japonský intelektuál a umělecký kritik. V době restaurace Meidži se zastával tradičních forem, zvyků a přesvědčení. Na západě je znám především pro svou knihu *Knihy čaje* (Ča no hon, 茶の本).

se odvolává na již existující vysokou kulturu Asie. Tu samotnou považoval za důvod, proč by Západ měl uznat, že oblast Asie je civilizací v pravém slova smyslu. Též se neuchyluje k názoru, že rovnosti se Západem lze dosáhnout pomocí síly a násilí.

Čínský pan-asianismus se ustálil v japonských intelektuálních kruzích již ke konci 19. století. Pracuje s myšlenkou *stejně písmo – stejná rasa* (dóhun dóšu, 同文同種). Jedná se tak o vztah mezi rovnocennými národy, založený na myšlence aliance mezi příslušníky žluté rasy (óšoku džinšu, 黄色人種) a zároveň obyvateli Východní Asie (Tóa, 東亜), kteří sdílí vrozené kulturní pouto. Spíše než o filozofický a spirituální pohled na svět, se tento druh pan-asianismu opírá o společné rysy, které v těchto východoasijských zemích vznikly po stoletích čínském vlivu (Hotta, 2007: 37). Geografické i konceptuální vymezení Asie je zde, oproti čajovému pan-asianismu, omezeno na značně menší území a zahrnuje pouze země sousedící s Japonskem – především Čínu a Koreu.

Poslední kategorie – *Meišuron*, je koncept pan-asianismu, který staví Japonsko do pozice vůdce celé Asie. Japonský nárok na tuto vůdčí pozici byl odůvodňován jeho morální nadřazeností vůči Číně, ve které oproti Japonsku docházelo ke střídání dynastií u moci. Japonská císařská linie tak byla díky své kontinuitě považována za božskou. Někteří Japonci proto nahlíželi svou vlast jako zemi bohů, které je souzeno, aby se stala vůdčí postavou regionu. V Japonsku dokonce vznikl slogan *hakkó ičiu* (八紘一宇), znamenající "Osm koutů světa sjednocených pod jednou střešou" (Saaler, 2011: 17). Ne všichni se však v otázce japonského nároku na vůdčí postavení opírali o japonské mýty. Často bylo poukazováno i na japonský technologický pokrok a vyspělost japonského národa.

Napříč Asií bylo založeno nesčetné množství spolků a organizací hlásících se k ideologii pan-asianismu. Ve 20. a 30. letech byly v Japonsku, Číně, a dokonce v Afganistánu pořádány pan-asianistické konference. Rozvoj spolupráce mezi příznivci pan-asianismu napříč zeměmi poukazuje na míru rozmanitosti a vzájemné propojenosti proti-západního hnutí napříč Asií (Saaler, 2011: 14). Je nutné poznamenat, že pan-asianismus byl zároveň výzvou vůči tradičnímu sinocentrickému

řádu. Někteří japonští pan-asianisté se sice přikláněli ke stejnému hierarchickému úhlu pohledu na svět jako zastánci sinocentrismu, ale jak bylo již zmíněno, podle nich mělo Japonsko, a ne Čína, stát v čele Asie (Saaler, 2011: 16). Samozřejmě představy japonských pan-asianistů o tom, jak by aliance a spolupráce v duchu pan-asianismu mezi asijskými národy měla vypadat, se lišily od představ příznivců pan-asianismu z ostatních zemí. Nicméně s postupem času zastávalo čím dál více Japonců myšlenku, že by Japonsko samotné mělo zastávat pozici vůdce (Hotta, 2007: 3). Zpočátku byla vůdčí pozice Japonska podporována, a to zejména v kontextu zápasu proti Západním mocnostem. Šíření pan-asianistických idejí napříč Asií nabralo na obrátkách především poté, co Japonsko v roce 1905 zvítězilo nad Ruskem (Saaler, 2011: 14).

Během období japonského expansionismu byl pan-asianismus, ať už ve větší nebo menší míře, reálnou součástí japonské zahraniční politiky. V roce 1910 byla rétorika pan-asianismu použita k odůvodnění anexe Koreje a byla opětovně využita i při kolonizaci dalších území v pozdějších letech. Japonský pan-asianismus však získal jasnější podobu až ve 30. letech 19. století, poté co byl ustanoven loutkový stát Mančukuo (též Manšúokoku, 滿州国) a byl vyhlášen *nový východoasijský pořádek* (higaši adžia šincicudžo, 東アジア新秩序) a byla ustanovena *velká východoasijská sféra vzájemné prosperity* (daitóakjóeiken, 大東亜共栄圏) (Hotta, 2007: 2).

V průběhu patnáctileté války Japonsko nepochybně využívalo ideologie pan-asianismu za účelem ospravedlnění a legitimizace japonské koloniální vlády a rozšiřování Japonského impéria. Pan-asianismus v té době hrál klíčovou roli zejména na poli propagandy. Ideologie pan-asianismu šířená skrze propagandu umožnila Japonsku zmobilizovat domácí obyvatelstvo v plné míře. Podle Hotty by se Japonsko bez ideologie pan-asianismu nedalo cestou agrese. Nemuselo tak podle ní dojít jak k Mandžuskému incidentu, tak útoku na Pearl Harbor, nemluvě o obsazení jihovýchodní Asie (Hotta, 2007: 2).

Přestože pan-asianismus byl určitým "hnacím motorem" a nepochybně se podílel na militarizaci Japonské společnosti, není prokazatelné, že by se bez něj Japonsko nevydalo cestou expanze. Dle mého názoru pan-asianismus naopak

představoval způsob, jak expanzi do Asie ospravedlnit. Za příčinu expanze je tak dle mého uvážení možné považovat nárůst nacionalismu v japonské společnosti, než samotný pan-asianismus.

2.4 Nacionalismus

Nacionalismus je často definován jako „úzkoprsý a agresivní koncept, který je příčinou válek, pohraničních konfliktů nebo vnitřních etnických čistek v mnoha zemích“ (Stegewerns, 2003: 4). V případě Japonska se setkáme s mnoha termíny – *kakuminšugi* (国民主義), *kokusuišugi* (国粹主義), *minzokušugi* (民族主義) nebo *kokkašugi* (国家主義). Stegewerns chápe *kokuminšugi* jako „nacionalismus, ve kterém jsou nároky národa (ve smyslu „lidu“) upřednostňovány před nároky státu“ a proto lze tento termín nejlépe přeložit jako lidový nacionalismus (Stegewerns, 2003: 12). Setkáme se však i s překladem občanský nebo liberální nacionalismus. *Kokkašugi* můžeme označit za koncept nacionalismu, kdy jsou upřednostňovány nároky státu před nároky lidu. Pro ten Stegewerns používá termín *etatismus*.¹⁶ Termín *kokkašugi* se však používá ve významu nacionalismu jako protikladu k internacionalismu. V tomto kontextu tudíž postrádá mnohé z charakteristik *etatismu*. Termín *minzokušugi*, odvozený od termínu *minzoku* – etnikum, můžeme označit za etnický nacionalismus. Tento termín se rozšířil po 1. světové válce spolu s hnutím za národní (etnické) právo na sebeurčení (*minzoku džikecušugi*, 民族自決主義) (Stegewerns, 2003: 12). Tento termín byl však často nesprávně překládán jako rasismus. Můžeme tak dojít k závěru, že japonský jazyk nemá žádný neutrální výraz pro *nacionalismus*, který by nezvýhodňoval stát, národ nebo etnický národ.

¹⁶ Jedná se o názor či postoj, který zdůrazňuje roli státu při řešení společenských a hospodářských problémů, případně chce rozšířit jeho působnost a pravomoci. Pojem vznikl kolem roku 1880 ve Francii a užívá se kriticky a polemicky, kdežto zastánci těchto tendencí jej obvykle odmítají. V politické teorii znamená etatismus například názor, že nositelem suverenity společnosti nejsou občané, nýbrž stát a jeho představitelé, takže úkolem lidu a různých sdružení je především posilovat moc a prestiž státu. Extrémním příkladem mohou být fašistické státy. Stát se pak často chápe jako hierarchicky uspořádaný celek či organismus, který potřebuje jednotu a semknutost lidu a také ji vnucuje a vymáhá.

Důležitou roli v nárůstu nacionalistických tendencí v Japonsku hrály mezinárodní faktory. Tlak ze Západu vedl Japonsko k snaze o rychlou modernizaci a dohnání Západu. Avšak spolu s rostoucím vlivem západní kultury a přebíráním západních technologií měli Japonci tendenci navracet se ke svým národním mýtům a tradicím. Ty se poté staly základem zrenovované japonské národní identity. Je tak představitelné, s ohledem na toto překotné přebírání všeho západního a nemožnost vyrovnat se s tak rapidním růstem západního vlivu, začali někteří Japonci trpět krizí identity, kterou si kompenzovali snahou o návrat k japonské tradici. Japonská snaha udržet si nezávislost se tak vztahuje především na zachování japonské kultury a tradice, která v přítomnosti silného západního vlivu skomírala. Mnozí intelektuálové proto zastávali názor, že s ohledem na rostoucí vliv západní kultury by základním cílem japonské moderní politiky mělo být zajištění japonské nezávislosti (Shimazu, 2006: 9-10).

Japonští nacionalisté podporující tuto myšlenku se však často neshodli v otázce expanze. Někteří tak podporovali koloniální expanzi, jiní však zastávali názor, že by se japonské národnostní hnutí mělo omezit na stávající území. Mezi podporovatele expanze patřili například Araki Sadao,¹⁷ Kita Ikki¹⁸ nebo Kiši

¹⁷ Araki Sadao (荒木貞夫) (26. května 1877–2. listopadu 1966) byl vlivný generál japonské císařské armády, politik a ideolog. Aktivně se podílel na rozvoji japonské armády a zastával mnoho vlivných pozic v armádě i v politice, včetně pozice ministra války a předsedy japonské vlády. Byl také jedním z hlavních architektů ideologie militarismu v Japonsku a zastávce expanzionismu.

¹⁸ Kita Ikki (北一輝) (3. dubna 1883-19. srpna 1937) byl japonský spisovatel, intelektuál a politický filozof, který je nejvíce známý pro své zapojení do události 26. února, tj. neúspěšného puče v roce 1936.

Nobusuke.¹⁹ Naopak mezi zastánce poklidného soužití s ostatními národy patřili Jošida Šigeru,²⁰ Inazó Nitobe²¹ nebo Kuroda Kazuo.²²

Přestože se v řadách nacionalistů nacházelo mnoho extremistů,²³ ne všichni byli zároveň zastánci militarismu. Většina z nich však věřila v úděl Japonska – osvobodit Asii od západního imperialismu, a též komunismu. Na počátku 30. let vyvrcholila nespokojenost těchto extrémistů se zavedeným pořádkem. Důvodem byla kombinace sociálních a ekonomických faktorů spojených s Velkou hospodářskou krizí, neúspěchem japonské vlády vyjednat rovnocenné limity při uzavření námořní

¹⁹ Kiši Nobusuke (岸信介) (13. listopadu 1896–7. srpna 1987) byl japonský byrokrat a politik, který byl premiérem Japonska v letech 1957 až 1960. Do historie se zapsal především svým způsobem správy japonského loutkového státu Mančukuo v 30. letech. Později působil ve válečném kabinetu premiéra Tódžó Hidekiho jako ministr obchodu a místopředseda ministerstva munice (Gundžušó, 軍需省). Také se jako spolusignatář podílel na podepsání deklarace války proti Spojeným státům.

²⁰ Jošida Šigeru (吉田茂) (22. září 1878–20. října 1967) byl japonský diplomat a politik, který zastával funkci předsedy vlády v letech 1946 až 1947 a opět v letech 1948 až 1954. Jošida byl jedním z nejdéle sloužících japonských premiérů a je třetím nejdéle sloužícím premiérem v poválečné historii Japonska. Jošida zastával v letech 1936 až 1939 pozici velvyslance ve Velké Británii. Poté byl povolán zpět do Japonska a působil jako viceministr zahraničních věcí, a to až do roku 1941. Po začátku války v Pacifiku byl jmenován ředitelem úřadu politických záležitostí a později viceministrem munice. Nicméně v rámci protestu proti vedení války v Číně ze své pozice odstoupil.

²¹ Inazó Nitobe (新渡戸稲造) (1. září 1862–15. října 1933) byl japonský agronom a pedagog. Studoval na Sapporské zemědělské škole pod vlivem jejího prvního ředitele Williama S. Clarka a později odjel do Spojených států studovat zemědělskou politiku. Po návratu do Japonska působil jako profesor nejen na Sapporské zemědělské škole, ale také Kjótské a Tokijské císařské univerzitě. Zastával též pozici zástupce generálního tajemníka Společnosti národů. Byl také aktivní v otázce vzdělávání žen.

²² Kuroda Kazuo (黒田和雄) (16. prosinec 1897–2. prosince 1977) byl japonský akademik, učenec a profesor oboru mezinárodních vztahů. Kuroda byl raným kritikem agresivní zahraniční politiky Japonska ve východní Asii a odmítal japonskou invazi do Číny v 30. letech. Argumentoval, že by se Japonsko mělo zaměřit na domácí reformy a zlepšení životní úrovně Japonců, namísto usilování o vojenskou expanzi.

²³ Za extremistu je běžně považován zastánce či přívrženec určité ideologie, víry nebo názorů, které stojí proti standardům běžné společnosti. Obvykle je extremist motivován rasovou, náboženskou, sociální nebo národnostní nenávisť. Často se projevuje agresivním chováním – ať už ve verbální nebo fyzické podobě.

smlouvy s Velkou Británií a USA v Londýně roku 1930, a krize okolo Mandžuského incidentu. Někteří z extrémistů byli též podníceni vzestupem fašismu v Evropě a začali proto usilovat o urychlení zavádění změn v Japonsku, a to často silou (Shimazu, 2006: 86).

Mnozí extrémisté považovali vliv západního racionalismu za zdroj úpadku kultury ve 20. a 30. letech. Požadovali proto návrat k národním mýtům a tradicím. Věřili též, že císař a lid jsou spojeni skrze ideální etnický svazek mezi státem a rodinou, tzv. *kazoku kokka* (家族国家) (Shimazu, 2006: 97). Setkáváme se tu tak s tendencí idealizovat minulost. S tou se můžeme setkat i u *nóhonšugi* (農本主義), neboli agrarismu²⁴. Tento proud byl jednou z několika odnoží nacionalismu v moderním Japonsku (Shimazu, 2006: 87).

Většina extrémistů a anarchistů se uchylovala k přímé akci. Japonští anarchisté tento termín však údajně chápali jako militantní třídní boj, který by měl být veden skrze generální stávkou, a obdobné projevy nespokojenosti. Oproti evropskému pojetí anarchismu jej nespojovali s politickým atentátem. Je důležité zmínit, že jak japonští extrémisté, anarchisté, tak i komunisté se samozvaně označovali za mluvčí lidu. Anarchisté a komunisté údajně usilovali o zrušení císařství a statusu císaře. Nacionalisté naopak usilovali o osvobození císaře z područí byrokratů a vlády, který se posléze měl stát císařem lidu (Shimazu, 2006: 98).

Nacionalisté postupně pronikali do centra politiky. Japonské elity se pravděpodobně obávali, že pokud nacionalisté nebudou nějakým způsobem zapojeni do vlády, mohlo by násilí vyvolávané extrémisty růst (Shimazu, 2006: 100). To bylo poslední, co by Japonsko v té době potřebovalo, jelikož po Mandžuském incidentu bylo zapotřebí udržet v Japonsku pořádek a zajistit stabilitu.

Ve 30. letech se Japonsko postupně odklonilo od liberalismu a internacionalismu a přiklonilo se k totalitarismu a nacionalismu. Stephea S. Large zastává myšlenku, že „sympatie veřejnosti vůči nacionalismu rostly částečně proto,

²⁴ Politicko-hospodářský myšlenkový koncept, kdy je jako základní kámen hospodaření a společnosti považováno zemědělství a vše související s půdou. Rolníci jsou v tomto myšlenkovém proudu hierarchicky výše než obyvatelé měst. Zemědělství je považováno za základ všeho.

že extrémisté se nebáli poukazovat na to, co bylo v Japonsku špatně a co se s tím mělo dělat“ (Shimazu, 2006: 102). Také jejich kritika modernity, spolu s důrazem na japonské mýty a tradice, se mohla zdát těm, kteří v nejisté době hledali určitý pocit jistoty, atraktivní. Nacionalisté byli schopni získat si přízeň veřejnosti proto, že se sami začali zabývat soudobými problémy v japonské společnosti a politice, a hledali pro ně řešení. Ochota japonské veřejnosti přijmout názory a postoje nacionalistů měla za následek, že nacionalismus v Japonsku v průběhu času přerostl v ultranacionalismus (Shimazu, 2006: 104).

3. Nástroje propagandy

Forma dohledu nad médii a způsob, jakým byly zapojeny do šíření propagandy a podpory válečného úsilí v letech 1941 až 1945 mají kořeny sahající až do počátku období Meidži. Nemůžeme tak studovat média v období války v Pacifiku, aniž bychom zároveň zmínily některé trendy a tendence tomuto období předcházející a mající na něj přímý vliv.

V období Meidži byl, vzhledem k době, zásadní tisk. Vláda Meidži usilovala o založení takových novin, které by mohly sloužit jako nástroj pro propagaci modernizace a národní jednoty. Během krizových období nebo konfliktů byla vládou zaváděna přísná kontrola tisku, včetně cenzury. Cenzurovány byly zejména ty zprávy, které byly kritické k vládní politice nebo podkopávaly veřejnou podporu válečného úsilí. S cílem ovlivňovat veřejného mínění ve svůj prospěch byla také využívána propaganda. Žádné z novin sice nezpochybňovaly právo vlády kontrolovat zveřejňovaný obsah, ale některé nesouhlasily s výkladem toho, co by mělo být veřejnosti utajeno, a jakým způsobem byla cenzura prosazována (Huffman, 1997: 206-207). Navzdory cenzurním omezením hrál tisk v období Meidži významnou roli při formování veřejného mínění a v rámci sociálních a politických změn.

Teprve krátce po Mandžuském incidentu se státní kontrola médií přesunula z rámce pouhého cenzurování obsahu k aktivní snaze o jejich plné zapojení do mobilizace. Až do let 1940 a 1941 tak nebyla mobilizace hromadných sdělovacích prostředků prováděna až v takovém rozsahu. Ke změně v přístupu vůči médiím došlo

především po zavedení tzv. "Nového pořádku" (Šintaisei, 新体制)²⁵ Konoe Fumimaroem²⁶ (Kasza, 1988: 168).

V letech 1932 až 1937 byla v Japonsku uplatňována značně přísná cenzura. Přesto se tyto roky obecně vyznačují poklesem počtu uvalených sankcí vůči domácím médiím. Příčinou bylo zhoršující se napětí v mezinárodních vztazích. To mělo za následek nárůst antipatie vůči západní morálce, což se projevilo i ve snaze o vytlačení západních termínů jako "mama" a "papa" z japonské společnosti. Například v oblasti filmu se proto do hledáčku cenzorů dostaly zahraniční filmy, které vystřídaly předchozí cíl japonských cenzorů – levicové filmy. V akademickém prostředí je často opomíjen fakt, že v Japonsku docházelo i k cenzuře pravicově zaměřených médií. Ta byla ještě do poloviny roku 1933 autoritami značně protěžována. Avšak s nárůstem radikalismu začala být naopak čím dál více omezována (Kasza, 1988: 139 a 141). A to až do roku 1936, než byl 26. února proveden mladými důstojníky císařské armády pokus o puč.²⁷

Co se mobilizačních nařízeních týče, ta byla v letech 1937 až 1940 médiím sdělována skrze konzultace (kondan, 懇談). Ty vznikly na popud řady ministerstev,

²⁵ V roce 1940, v té době v čele již druhého kabinetu, podnikl Konoe Fumimaro kroky za účelem hlubší militarizace společnosti a ekonomiky. Šintaisei bylo domácím politickým hnutím, usilující o vytvoření národní organizace. V rámci Nového řádu bylo obyvatelstvo nabádáno, aby sloužilo „*Japonské podobě jednoho národa, jedné straně*.“ Všechny existující politické strany se sami "dobrovolně" rozpustily a nahradil je jediný politický orgán, ultranacionalistická *Asociace pro podporu trůnu* (Taisei jokusankai, 大政翼賛會). Bezprostředním cílem této asociace byla propagace závažnosti imperiálního státu *kokutai* a potlačení projevů nesouhlasu s božským původem císaře.

²⁶ Konoe Fumimaro (近衛 文麿) (16. červen 1900-18. říjen 1945) byl japonský politik a premiér. Ve funkci dohlížel na invazi do Číny roku 1937 a ukončení vztahů s USA. Kromě založení *Asociace pro podporu trůnu* se podílel na uvedení *Národního zákona o mobilizaci* (Kokka sódóin-hó, 国家総動員法) v platnost.

²⁷ Incident 26. února (Ni-ni roku džiken, 二・二六事件) byl neúspěšný puč mladých důstojníků japonské císařské armády, ke kterému došlo ve dnech 26. až 29. února 1936. Ráno 26. února obsadilo přibližně 1500 vzbouřenců Tokio a usmrtilo tři ze šesti předem vybraných cílů z řad vysokých představitelů Japonského císařství. Ti, podle názoru pučistů, bránili militaristům v expanzi.

kteřá společně usilovala o nalezení nového způsobu, jak média mobilizovat (Kasza, 1988: 174). Tyto konzultace, které měly formu setkání se státními úředníky, proto sloužily jakožto nový nástroj kontroly a cenzury médií, a to především tisku. Je nutné podotknout, že „konzultace nebyly vytvořeny pouze za účelem kontroly hromadných sdělovacích prostředků, ale též ekonomiky, náboženství, umění a vzdělávání.“ (Kasza, 1988: 172). Podoba těchto konzultací se mohla značně lišit – od telefonátů, individuálních pohovorů až po hromadná setkání. Stejně tak se mohl lišit jejich interval. Ten mohl být naprosto sporadický nebo naopak opakující se v přesně vymezeném časovém úseku. Pořádání těchto konzultací bylo obecně považováno za tajné a samotná nařízení proto byla předávána převážně ústně (Kasza, 1988: 173). Zavedení konzultací umožňovalo určitou flexibilitu v otázce obsahu předávaných nařízení. Ta se často lišila podle typu média. V rámci periodik byly dokonce pořádány zvláštní konzultace pro časopisy zaměřené na děti, ženy či ostatní specifické skupiny čtenářů.

Kromě médií, na která se budu v této práci především zaměřovat – rozhlas, tisk a film, byla i mnohá ostatní média a oblasti kultury hojně využívány za účelem šíření propagandy. Stručněji si zmiňme některá z nich.

V oblasti umění sehrála zásadní roli *sensóga* 戦争画²⁸ neboli výtvarná tvorba tematicky se věnující válce. Malby ve stylu *sensóga* byly často tvořeny na zakázku pro stát či armádu a byly vystavovány na výstavách sponzorovaných státem. Takto vzniklá tvorba byla i reprodukována, například v podobě pohlednic. V mnoha případech byla otištěna i v novinách. *Sensóga* byly tvořeny i v západním stylu, tedy ve tzv. stylu *jóga* 洋画.²⁹ Důvodem, proč malby v tomto stylu byly v této době stále populární, je samotná charakteristika západní malby, tedy možnost „zachycení scén

²⁸ *Sensóga* 戦争画, žánr malby v Japonsku státem podporovaný jakožto druh veřejného umění během druhé čínsko-japonské války a války v Tichomoří v letech 1937 až 1945.

²⁹ *Jóga* 洋画 je styl umělecké malby pocházející z Japonska. Jedná se o malbu japonského zátiší, krajin či portrétů, ale využívající západních (evropských) principů, technik a materiálů. Termín vznikl v období Meži za účelem rozlišení uměleckých děl ovlivněných západní tvorbou od děl v duchu domácí tradice, tedy *nihonga*. Mezi typické, ze západu převzaté, techniky patřila olejomalba, akvarel, pastel a kresba tužkou. V užším kontextu *jóga* často odkazuje pouze na malby vytvořené olejovými barvami.

s hloubkou, perspektivou a značným realismem.“ Především realismus byl důvodem, proč byly malby ve stylu *jóga* oceňovány zejména armádou (Breece, 2016: 2). Ze stejného důvodu – pro svůj charakter, byla naopak *nihonga* 日本画³⁰ považována za nevhodnou pro tvorbu maleb žánru *sensóga*.

Umění obecně bylo v této době také pod zvýšeným dohledem. Již od roku 1939 byla kolaborace umělců s armádou zajišťována pod správou *Armádní umělecké asociace* (Rikugun bidžucu kjókai, 軍事美術協会). Oficiálně byla tato organizace nezávislá na státu, ale reálně na její chod dohlížela *Armádní informační divize* (Rikugunšó džóhóbu, 陸軍省情報部) (Breece, 2016: 7). Svou vlastní uměleckou asociaci mělo i námořnictvo a letectvo. Spolu s armádními jednotkami cestovalo po frontě na 300 japonských umělců. S průběhem války byla kontrola umění nadále upevňována. S cílem posílit dohled na umění proto byla roku 1943 Ministerstvem vzdělávání založena *Patriotická společnost japonského umění* (Nihon bidžucu hókokukai, 日本美術報国会). Všichni umělci se poté museli povinně stát jejími členy. Tato společnost od roku 1944 převzala i dohled nad veškerými výstavními aktivitami (Breece, 2016: 7).

Stejně jako malíři byli pro potřeby propagandy ve velké míře mobilizováni i fotografové. Ti často měli na frontě na starost dokumentaci a shromažďování informací. V rámci armády však nebyla vytvořena žádná asociace, která by měla za účel shromažďovat osoby pracující v této oblasti. Například armáda se, co se fotografie potřebné pro propagandistické aktivity na frontě týče, obracela na externí agentury. Na domácí frontě však byli jednotliví fotografové běžně zaměstnáváni státními institucemi. Svou vlastní fotografickou jednotku tak měla například i Tokijská metropolitní policie (Breece, 2016: 8). Foto-žurnalismus byl v této době na rozkvětu, což se projevilo v založení mnoha periodik výhradně se zaměřujících na

³⁰ Nihonga (日本画) je termín používaný pro japonské malby vytvořené po roce 1900, které byly zhotoveny v souladu s tradičními principy, tradičními technikami a za použití tradičních materiálů. Termín začal být používán v období Meidži za účelem rozlišení mezi japonskou tradiční malbou a malbou v západním stylu.

fotografii. Mezi ně patřily například *Nippon* (日本)³¹, *Front* (フロント)³² nebo *Šašin šúhó* (写真週報)³³ (Breece, 2016: 6).

K šíření propagandy sloužili i některé divadelní formy. Jednou z nich bylo i *Kamišibai* (紙芝居)³⁴, forma pouličního vyprávění doprovázeného obrázkem, značně si vypůjčující z orální tradice a obrázkových knih. Tato forma vznikla již roku 1930, ale její popularita vzrostla až o rok později. Za rapidním nárůstem popularity stála její dostupnost. *Kamišibai* bylo dostupnější než rádio vysílání a cena za jeho sledování byla nižší, než kolik stál lístek do biografu. Díky tomu, že se *kamišibai* specializovalo především na děti, se stalo jednou z klíčových forem propagandy a indoktrinace (Horner, 2005: 21). „*Kamišibai* začalo jako populistická forma masmédií, s malými aspiracemi na vysoké umění, ale již záhy mu byla přiřčena morální a vzdělávací úloha.“ (Horner, 2005: 22). Je nutné podotknout, že přestože hry *kamišibai* často obsahovaly prvky propagandy, tak nebyly produkovány na přímý příkaz vlády. Produkce těchto her byla podporována na místní úrovni, a to formou soutěže. Hry *kamišibai* v době druhé světové války oslavovaly válečné úsilí, ale nesnižovaly význam jeho důsledků (Horner, 2005: 24). Většina *kamišibai* byla původně tvořena pouze pro domácí publikum, ale spolu s rostoucí expanzí do

³¹ NIPPON (日本) byl časopis vydávaný společností *Kokusai hódókógei kabušikigaiša* (国際報道工芸株式会社) v letech 1934 až 1944. Jednalo se fotografický časopis vydávaný *Vládní informační kanceláří* (Naikaku džóhókjoku, 内閣情報局) za účelem šíření propagandy.

³² FRONT (フロント), časopis vydávaný vydavatelstvím *Tóhóša* (東方社) v letech 1942 až 1945. Též se jednalo o fotografický časopis vydávaný za účelem šíření propagandy.

³³ *Šašin šúhó* (写真週報), další z časopisů vydávaných na podnět *Vládní informační kanceláře*. Tento týdeník, též spadající do kategorie fotografických časopisů, byl vydáván v letech 1938 až 1945 a byl zaměřen výhradně na čtenáře v Japonsku.

³⁴ Zjednodušeně řečeno je hra *kamišibai* souborem obrazů namalovaných nebo litografovaných na silném kartonu (obvykle 39 cm širokém a 27 cm vysokém), se scénářem každého obrázku napsaným na zadní straně, který umělec používá k vyprávění příběhu. Hry *kamišibai* byly původně hrány profesionály za komerčními účely v městských čtvrtích. A to pro publikum dětí ve věku od čtyř do dvanácti let. Děti si od provozovatele nejprve zakoupily bonbóny a až poté mohly sledovat jím předváděnou hru.

jihovýchodní Asie se tento žánr rozšířil i na Japonskem okupovaná území (Horner, 2005: 27).

Jedním z často opomíjených médií, které bylo za války využíváno pro pozvednutí válečného ducha, bylo *kabuki* (歌舞伎). To se po značnou dobu potýkalo s cenzurními zásahy ze strany Ministerstva vnitra. Nejprve poněkud chaotická a náhodná kontrola *kabuki* byla postupně změněna na striktní dohled a kontrolu předváděných her. Již od roku 1939 musely tradiční hry tohoto žánru „odpovídat národní politice“ (Brandon, 2009: 103). Forma a obsah nejen *kabuki*, ale divadelní tvorby jakožto celku, byly v této době ovlivněny především zavedením *Divadelního zákona* (Engekihó, 演劇法). Ten měl za úkol očistit, regulovat a cenzurovat divadelní tvorbu (Brandon, 2009: 106). Všechny osoby podílející se na divadelní tvorbě byly se zavedením tohoto zákona podřízeny přísné kontrole ze strany státu.

Kultura, zpravidla centralizovaná ve velkých městech, byla trnem v oku vládě, a proto usilovala o její decentralizaci. V červnu 1941 byla za tímto účelem založena *Japonská liga kočovných divadel* (Nihon idó engeki renmei, 日本移動演劇連盟). Přínos městských divadelních souborů, nyní cestujících a účinkujících po venkově, byl posléze propagován na *Divadelním kongresu* (Brandon, 2009: 165). Za asistence armády některé soubory dokonce cestovaly i napříč okupovaným územím. O rok později se snaha o přinesení divadla před diváky z řad běžného obyvatelstva stala jednou ze tří oficiálních iniciativ prosazovaných *Informační kanceláří* (Džóhókjoku, 情報局). Dalšíma dvěma byly snaha o prosazení uvádění co největšího množství tzv. "občanských" her a rozšíření sítě kočovných divadel. *Liga kočovných divadel* byla až do konce války nejefektivnější vládním programem v oblasti divadelní tvorby. (Brandon, 2009: 217).

Důležitou roli hrála i *Herecká asociace Velkého Japonska* (Dainihon haijú kjókai, 大日本俳優協会). Té však dominovaly především herci žánru *kabuki*. Tato asociace se z velké části podílela na získávání prostředků pro válečné účely. (Brandon, 2009: 164). Vláda neustále vyžadovala tvorbu nových her, které by odpovídaly válečné době a podpořily by válečné úsilí. Realita byla však jiná a

například v roce 1941 už jen málokteré hry zmiňovaly dění na frontě (Brandon, 2009: 167). Obecně vzato *kabuki* se v této době nacházelo ve svízelné situaci. Nejenom že se neustále zvyšoval tlak ze strany státu, požadujícího co největší míru válečného obsahu ve hrách *kabuki*, ale zároveň sílil tlak ze strany nadšenců do této divadelní formy, kteří požadovali udržení umělecké kultivovanosti tohoto žánru (Brandon, 2009: 185). Za války v Pacifiku, roku 1943, byla kontrola *kabuki* ještě více upevněna, a to skrze zavedení povinné registrace divadel u policejních orgánů.

Další skupinou, která by neměla být opomenuta, jsou spisovatelé, literáti a intelektuálové. Ti se již od 30. letech čím dál více angažovali v ospravedlňování a propagaci národních cílů (Shillony, 1981: 111). Japonským intelektuálům často imponovala novodobá křížová výprava Japonska, jejímž cílem mělo být osvobození Asie. Především intelektuálům náležícím k nacionalistickému proudu se Japonskem rozpoutaná válka mohla zdát jako splněný sen (Shillony, 1981: 113). Jak poukazuje Shillony, „*podpora války v Pacifiku ze strany intelektuálů byla v kontrastu s kritickým postojem, který zaujala skupina spisovatelů a učenců vůči Rusko-Japonské válce o nějakých 40 let dříve, a kdy Kótoku Šúsui*³⁵, *Josano Akiko*³⁶ a další daly najevo své pacifistické postoje.“ (Shillony, 1981: 114). Za touto značnou změnou měl stát fakt, že již celou dekádu před válkou v Pacifiku vzrostla v Japonsku míra militarizace a spolu s ní i odpor vůči Západu. Zároveň byla postupně čím dál více omezována i svoboda projevu a slova (Shillony, 1981: 114).

I literatura byla považována za klíčový nástroj, který měl sloužit k podnícení bojechtivosti národa. Za tímto účelem byla roku 1942 zřízena *Literární Patriotická asociace Japonska* (Nihon bungaku hókokuikai, 日本文学報国会). Přestože členství v této asociaci nebylo, v kontrastu s jinými oblastmi kultury, povinné, většina členů

³⁵ Kótoku Šúsui (幸徳秋水), vlastním jménem Kótoku Dendžiró (幸徳傳次郎) (5. listopadu 1871-24. leden 1911) byl japonský socialista a anarchista. Hrál ústřední roli při uvedení anarchismu v Japonsku ve 20. letech 20. století.

³⁶ Josano Akiko (与謝野晶子), vlastním jménem Josano Hóšó (与謝野志やう) (7. prosince 1878-29. května 1942) byla japonská spisovatelka, básnířka, feministka a pacifistka. Je považována za jednu z nejpozoruhodnějších a nejkontroverznějších post-klasických básnířek v historii Japonska.

literárních kruhů, ať už dobrovolně nebo pouze ze strachu z represe, se členy stala. Tato asociace sdružovala následující oblasti zájmu: novelu, drama, poezii včetně formy tanka a haiku, historii japonské a západní literatury, a literární kritiku (Shillony, 1981: 116).

Po vypuknutí války s Čínou začali být členové literárních kruhů posíláni na frontu jakožto váleční korespondenti (Shillony, 1981: 117). Se zhoršující se situací bylo však od literátů vyžadováno více než jen samotné psaní. Například od ledna roku 1943 bylo mnoho básníků vysláno na frontu nebo do továren, aby svou tvorbou povzbudili místní vojáky či dělníky. Za účelem zaměstnat dobrovolníky starší 55 let v muničních továrnách byl údajně v prosinci téhož roku založen *Pracovní svaz spisovatelů*. Jeho členy ale měli být i básníci a dramatici (Shillony, 1981: 118).

Ne všichni však režim podporovali a proto, stejně jako ve 20. letech, i v době války v Pacifiku docházelo v řadách spisovatelů a intelektuálů k zatýkání. Po vypuknutí války v Pacifiku vzrostla i míra cenzurních zásahů do obsahu literárních děl (Shillony, 1981: 121). Policie dokonce měla pravomoc zakázat vydání či šíření jakékoliv knihy, kterou shledala nebezpečnou. V rámci cenzury bylo běžnou praxí, že části knih a periodik byly začerňovány inkoustem nebo vystříhovány nůžkami. Nedochovalo však k jejich úplnému fyzickému zničení, jako tomu bylo v případě Nacistického Německa. „*Knihy, které byly v Japonsku zakázané, se stále nacházely v soukromém vlastnictví a byly i nadále dostupné těm, kteří věděli, jak si je opatřit.*“ (Shillony, 1981: 122). Na závěr je důležité připomenout, že v Japonsku, oproti jiným totalitním režimům, nebyli pronásledováni nebo nuceni k emigraci ti, kteří se rozhodli se odmlčet a po dobu války se stáhnout do ústraní. Mezi ně patřil například Nagai Kafú³⁷, který po celé válečné období psal pouze do šuplíku (Shillony, 1981: 128).

³⁷ Nagai Kafú (永井 荷風) (3. prosince 1879-30. dubna 1959) byl japonský spisovatel, editor a překladatel. Je znám především díky svým dílům *Ude kurabe* (腕くらべ) a *Bokutó kidan* (墨東綺譚) popisujících život v Tokiu na počátku 20. století.

3.1 Rádio

Už ke konci 30. let se rádio stalo hlavním prostředkem komunikace mezi vládou a domácím obyvatelstvem. Vláda spolu s NHK, po vzoru Nacistického Německa, převzala slogan „jeden dům/jedno rádio“³⁸ (Kasza, 1988: 252). Vláda zahájila kampaň, jejímž cílem bylo zajistit přístup k rádiovému vysílání veškerému domácímu obyvatelstvu. Ústředním sloganem této kampaně se stala fráze „Jednotní v obraně země, aktivní v poslechu rádia“³⁹ (NHK, nedatováno).

Rádia, v té době poměrně luxusní zařízení, byla ve venkovských oblastech instalována ve veřejných prostorech – tj. na tržiště, do parků, na vlaková nádraží nebo dokonce v chrámech. A to zcela zdarma. S cílem podpořit tuto kampaň byl Ministerstvem komunikací u rádiových přijímačů dokonce zrušen koncesionářský poplatek. Ve těchto venkovských oblastech ministerstvo také lobovalo za prodloužení doby, ve které přes den byla dostupná elektřina a propagovalo shromažďování surovin, které bylo možné použít pro výrobu rádiových přijímačů. Tento poslední krok byl snahou udržet výši produkce rádiových vysílačů i po zavedení přidělového systému (Kasza, 1988: 252).

Rádiového vysílání bylo pod vlivem státu od samotného počátku. Ve 20. letech 20. století, když bylo rádiové vysílání v Japonsku zaváděno, bylo z politických důvodů upuštěno od myšlenky vytvořit systém soukromých rádiových stanic a namísto toho byla založena rádiová společnost NHK (Nippon Hósó Kjókai, 日本放送協会). Tuto vládou založenou síť rádiového vysílání můžeme označit za „soukromý, státem sponzorovaný monopol“. Její akcie totiž vlastnili klíčové soukromé zpravodajské firmy a soukromé osoby, ale řízena byla ministerstvem komunikací (Daniels, 1982: 116). To schvalovalo nejenom jmenování a propouštění pověřených úředníků, ale i podobu vysílání a případné změny v zavedených normách rádiového vysílání.

V roce 1933 byla vytvořena *Ústřední vysílací rada* (Čúó hósó bangumi šingikai, 中央放送番組審議会). Ta měla fungovat jakožto poradní a koordinační

³⁸ Ikka ičidai (一家に一台).

³⁹ Sorotte kokubó, agatte radžio (揃って国防、挙ってラジオ).

orgán. Jejími členy byli i představitelé z ministerstev komunikací, vnitra a školství. V letech předcházejících založení této rady docházelo opakovaně k rozkolu mezi Ministerstvem komunikací, mající na starost NHK a Ministerstvem školství, které poté, co byl do programu rádií zahrnut program s výchovnou a vzdělávací funkcí, požadovalo část kontroly nad NHK (Daniels, 1982: 116).

O dva roky později byla založena tisková agentura *Dómei* (Dómei cúšinša, 同盟通信社). Ta posléze zprostředkovávala NHK zprávy a informace. O rok později byla vládou při kabinetu zřízena *Informační komise* (Naikaku džóhó iinkai, 内閣情報委員会), jejímž účelem byla koordinace propagandistických aktivit. Park Soone však ve své práci „Zápisky z 15leté války“ (1994) poukazuje na to, že přestože tato komise měla být oficiálně založena k 1. červenci 1936, fungovala neoficiálně a v tajnosti již dříve. Při jejím oficiálním zahájení činnosti tak byl pouze změněn její název z *Džóhó iinkai* na *Naikaku džóhó iinkai* (Park, 1994: 105).

Informační komise zavedla systém kontroly obsahu rádiového vysílání před jeho odvysíláním a zakázala vysílání následujícího obsahu (Daniels, 1982: 116).

- (1) Obsah poškozující důstojnost císařské rodiny.
- (2) Obsah rušící veřejný pořádek a žádoucí zvyky.
- (3) Obsah odkazující na diplomatická nebo vojenská tajemství.
- (4) Obsah odkazující na tajná jednání v Parlamentu.
- (5) Obsah odkazující na předběžné vyšetřování předcházející soudnímu jednání a další vládou zakázaná oznámení.
- (6) Obsah, jež by poškodil čest Vlády a veřejných orgánů, armády a námořnictva nebo soukromé osoby či skupiny soukromých osob.
- (7) Obsah, který by mohl být považován za politický proslov nebo diskusi.
- (8) Obsah, který by propagoval nějaký byznys anebo jednotlivce.
- (9) Obsah, který by zřetelně poškodil veřejné mínění.

V roce 1941 byl vytvořen nový orgán – *Rada pro plánování vysílání o aktuálních událostech*. Ta však byla polem působnosti armády, námořnictva a Ministerstva komunikací. V rámci ní posléze bylo plánováno vysílání veškerých propagandistických pořadů. Později většinu zbývajících pravomocí týkajících se

rádiového vysílání, a náležící Ministerstvu komunikací, převzala Informační kancelář (Daniels, 1982: 117). Ta převzala především odpovědnost za obsah vysílání a Ministerstvo komunikací tak nyní mělo pouze dohled nad zařízeními podílejícími se na technické stránce rádiové vysílání (Kasza, 1988: 253). Kasza považuje za příčinu toho, že většina pravomocí přešla z Ministerstva komunikací do rukou Informační kanceláře fakt, že vysoké posty v čele této nové organizace zastávali úředníci původně zaměstnaní Ministerstvem komunikací. Svou roli sehrálo i to, že zaměstnanci náležící k informační sekci Kabinetu značně ovlivňovali podobu zásad rádiového vysílání již v předchozích letech (Kasza, 1988: 254). Informační kancelář nyní nově určovala zásady cenzury a měla i dohled na výběrem odvysílaných programů. Cenzura jako taková však byla nadále prováděna přímo na úrovni NHK úředníky z Ministerstva komunikací. Některé záležitosti týkající se NHK však byly pod společným dohledem jak Informační kanceláře, tak Ministerstva komunikací (Kasza, 1988: 254).

Od prosince 1941 byly za účelem revize pravidel rádiového vysílání denně pořádány schůze zaměstnanců Informační kanceláře (mezi nimi figurovaly i osoby zastávající funkce v armádě), úředníků z řad Ministerstva komunikací a zaměstnanců NHK. Za účelem diskuse o tom, jak vylepšit realizaci zaváděných nařízení byly na týdenní bázi pořádány i dodatečné studijní schůze (sóči kentókai, 装置検討会) (Kasza, 1988: 255). Kasza poukazuje na to, že „pokud spolupráce mezi Informační kanceláří a Ministerstvem komunikací byla občas napjatá, rozmlska mezi Informační kanceláří a armádou byla neustálá.“ (Kasza, 1988: 255). Příčinou těchto třenic měla být samotná povaha armády, která se potýkala se značným množstvím problémů. Jak bylo již zmíněno, někteří zaměstnanci Informační kanceláře byly zároveň příslušníky armády, respektive ministerstva armády. To byl první kanál, skrz který se armáda podílela na kontrole rádiového vysílání. Druhým bylo *Nejvyšší císařské velitelství* (daihon'ei, 大本營). To mělo na starost vojenskou strategii a bylo jediným orgánem, jehož autorita v otázce propagandy byla na stejné úrovni jako autorita Kabinetu. Zaměstnaný v něm byly jak osoby působící v informačních odděleních při armádě či námořnictvu, tak na Ministerstvu armády. Nejvyšší císařské velitelství s postupem války v Pacifiku čím dál častěji dávalo, bez konzultace s Informační kanceláří, přímé

rozkazy nejen NHK, ale i ostatním médiím (Kasza, 1988: 255). To vedlo k nemalým potížím, jelikož nařízení vydaná Nejvyšším císařským velitelstvím se mnohdy kryla nebo byla naopak v rozporu s nařízeními vydanými Ministerstvem komunikací nebo samotným Kabinetem. Tato nařízení byla zpravidla vydávána a zprostředkovávána skrze Informační kancelář.

Od února 1942, na příkaz Informační kanceláře, musely být všechny programy rádiového vysílání podřízeny státním zájmům. Zvýšit míru mobilizace rádiového vysílání nebylo nijak složitým procesem, jelikož jak bylo již uvedeno, kontrola rádia ze strany státu byla již od jeho počátků značně striktní. Je tak možné říci, že rádio bylo podrobováno větší kontrole a potýkalo se s většími zásahy z vnější než mnohá ostatní média (Kasza, 1988: 253).

3.2 Tiskoviny

Zavedení konzultací představovalo pro japonské publicisty i nakladatele značnou změnu. Do té doby byla cenzura v oblasti tisku prováděna pouze skrz systém upozornění. Ta byla vládou vydávána zásadně v reakci na konkrétní situaci, u níž považovala za žádoucí, aby bylo limitován rozsah toho, co je o ní publikováno. Konzultace oproti tomu představovaly přímé předávání konkrétních cenzurních nařízení (Kasza, 1988: 172). Konzultace sloužily zejména k před-publikační kontrole tisku. Některé z konzultací měly negativní dopad, kdy skončily uvedením autorů na černou listinu nebo vynuceným ukončením činnosti některých periodik. Konzultace byly za pomoci armády a námořnictva zorganizovány například i po Mandžuském incidentu. Hlavním cílem v tomto případě bylo zabránit publikaci článků, které by dávali Mandžuský incident za vinu Japonsku (Kasza, 1988: 168). Účelem těchto konkrétních konzultací tudíž bylo informovat média o tom co smí a co nesmí publikovat. Nařízení sdělená v rámci takovýchto konzultací byla považována za tzv. *neoficiální oznámení* (naiši, 内示) (Kasza, 1988: 169-170).

Už v roce 1940 byl omezen rozsah informací z oblasti hospodářství a ekonomie, které mohly být zveřejněny v tisku. Informační kancelář stanovila sedm pokynů, které museli japonští novináři dodržovat. (Kasza, 1988: 175):

- 1) Měli zdůrazňovat důležitost kontroly cen a vyhýbat se psaní článků podporujících inflaci.
- 2) Měli popisovat nerovnováhu mezi nabídkou a poptávkou jakožto normální záležitost v době války a přesvědčovat obyvatelstvo, že nespokojenost s nedostatkem zboží reflektuje nedostatečnost válečného uvědomění.
- 3) Měli propagovat šetření, zpomalení utrácení a překonání inflace.
- 4) Zamezit podněcování protestů týkajících se rostoucího národního dluhu a klesající tržní hodnoty cenných papírů.
- 5) Prezentovat kritiku ekonomických opatření tak, aby podporovala tato opatření, ne aby vůči nim vytvářela averzi.
- 6) Odsuzovat hromadění zboží a operace na černém trhu.
- 7) Vyhnout se negativnímu zpravování o problémech se zásobováním potravinami, a naopak zdůrazňovat nutnost omezit spotřebu rýže.

Tato nařízení omezující míru informovanosti o stavu národního hospodářství a ekonomiky představovala značný krok k potlačení možných protestů ze strany obyvatelstva. Nebyla však jedinými a ani posledními opatřeními zavedenými s cílem zabránit vypuknutí nepokojů a již v zárodku potlačit nesouhlas s vydanými nařízeními.

Řada nařízení byla zformulována i k příležitosti uzavření spojenecké mezi Japonskem, Německem a Itálií v září roku 1940. V tomto případě byly tisku předány instrukce nejen Informační kanceláří, ale také Ministerstvem vnitra. Tyto instrukce byly nejprve poslány jednotlivým místním úřadům, které je následovně při speciálně zorganizovaných konzultacích zprostředkovali zástupcům tisku. Varianta nařízení vydaných Informační kanceláří měla údajně větší mobilizační charakter, než verze připravená Ministerstvem vnitra (Kasza, 1988: 176). Jak poukazuje Kasza, takováto konzultace pořádaná za účelem sdílet nařízení týkající se konkrétní (a nestandardní) situace, se postupně stala základním kamenem celého systému kontroly a dohledu nad tiskem (Kasza, 1988: 177).

Původně byla cenzura tisku prováděna stylem, kdy byly problematické části, popřípadě slova, z textu odstraněny a namísto nich bylo ponecháno prázdné místo. Tento původně hojně využívaný systém však s postupem času začal vzbuzovat

nelibost cenzorů. S ohledem na fakt, že čtenáři si mohli domyslet, co na vynechaném místě bylo asi původně napsáno, začali japonští cenzori volat po zavedení jiného systému cenzury tisku (Kasza, 1988: 180).

V květnu 1941 tak byl zaveden systém, který nařizoval periodikům pravidelně odevzdávat v Informační kanceláři písemný soupis nejen obsahu, který bude otištěn v dalším vydání, ale také seznam osob, které se na něm budou podílet. Tento soupis musel být vždy odevzdán do desátého dne v měsíci. V souladu se zavedením Nového pořádku bylo toto nařízení do podzimu téhož roku rozšířeno na celou oblast tisku a vydavatelské činnosti obecně (Kasza, 1988: 181).

Informační kancelář nebyla jedinou organizací pořádající konzultace. Své vlastní zavedla i armáda, Asociace pro podporu trůnu a mnohé další subjekty. Žurnalisté tak dostávali různé instrukce z různých zdrojů. Neexistoval však žádný právní rámec, který by je zavazoval se těchto konzultací účastnit (Kasza, 1988: 181). Je však pravdou, že zatýkání a uvádění na černou listinu bylo stále v praxi, nemluvě o možných sankcích a pokutách, které hrozili všem, kteří by publikovali v nesouladu s cenzurními nařízeními. Nabízí se tak otázka, jaké možnosti měli ti, kteří chtěli nadále působit v oblasti žurnalistiky. Pravděpodobně neměli jinou možnost, než se nastalé situaci přizpůsobit a konzultací se účastnit. Jinak jim nezbývalo než ukončit svou činnost v této profesi. Podle všeho nebyla autorita cenzorů, a ani jejich pravomoc provádět cenzurní zásahy či si na žurnalistech vynutit spolupráci, nebyla nijak zpochybňována ani napadána (Kasza, 1988: 185). Důvodem je to, že tato autorita byla považována za samozřejmou. Bylo tak málo časopisů, které vědomě jednaly v rozporu s cenzurními nařízeními a následně tak čelily zastrašování.

V některých případech, vzhledem k obavám z možného postihu a sankcí, byli někteří žurnalisté a spisovatelé odmítáni časopisy ještě předtím, než se oficiálně dostali na černou listinu. Jedním z těch, kteří byli uvedeni na černou listinu, aniž by o tom byli informováni příslušnými orgány, byl Baba Cunego (馬場 恒吾),⁴⁰ jeden

⁴⁰ Baba Cunego (馬場 恒吾) (13. července 1875–5. dubna 1956), byl japonský žurnalista, politický kritik a podnikatel. Své statě obhajující liberalismus publikoval v periodikách jako *Japan Times* a *Kokumin šinbun* (Lidové noviny, 国民新聞). Po WWII byl ředitelem novin *Jomiuri*.

z častých přispěvatelů do *Čúó Kóron* (中央公論)⁴¹ a *Kaizó* (改造)⁴². Podle nařízení, které časopisy obdržely, měly být manuskripty napsané autorem, který byl veden na černé listině, okamžitě odmítnuty, a to bez ohledu na jejich obsah (Kasza, 1988: 184). V Japonsku tak začala být uplatňována cenzura na bázi kompletního zákazu publikace tvorby od těch autorů jejichž názory byly nežádoucí. V roce 1941 byly dokonce o každém jednotlivci, jehož minulost a zázemí se jevily jako podezřelé, veden spis na *Zvláštním vyšším policejním oddělení* (Tokkó keisacu, 特高警察).⁴³ Editorům bylo údajně dokonce nařizováno, aby v případě, že si nejsou jisti vhodností konkrétního autora, nejprve zavolali na toto oddělení a požádali o radu (Kasza, 1988: 184). Je důležité si však uvědomit, že mnohá cenzurních nařízení a postupy vůči periodikům, a také autorům, nebyla ve své podstatě legální, jelikož se neopírala o oficiální nařízení podložené legislativou.

Zásadním počinem, který silně zasáhl oblast publicistiky, bylo vynucené ukončení činnosti některých periodik anebo naopak jejich sloučení v jeden časopis. Roku 1938 byl sepsán *Zákon o všeobecné celonárodní mobilizaci* (Kokka sódóinhó, 国家総動員法), který měl toto slučování umožnit. Ten však nebyl uveden v platnost až do roku 1941. Nařízení, na jehož základě byla periodika rozpouštěna anebo slučována, proto nebyla právně podložena (Kasza, 1988: 187). Tento krok, jehož cílem bylo důsledněji kontrolovat tisk, byl překvapivě proveden na popud *Knižní sekce náležící k Oddělení kriminálních záležitostí při Ministerstvu vnitra* (Naimušó

⁴¹ První číslo tohoto časopisu bylo vydáno již v lednu 1887 literární skupinou *Hanseikai* (反省会), působící na *Univerzitě Rjúkoku*. Vychází jednou měsíčně dodnes. Zaměřuje se na širokou škálu materiálů, včetně románů, především však na filozofická, ekonomická, politická, kulturní a sociální témata.

⁴² *Kaizó* (改造), levicově orientovaný časopis vydávaný v letech 1919 až 1955. V červnu roku 1944 byl časopis militaristický režimem donucen přerušit svou činnost, kterou poté obnovil až v lednu roku 1946. Přestože byl časopis znám především jako platforma pro publikování fikce, jeho popularita značně vzrostla poté, co začal publikovat i články zabývající se sociálními problémy a otázkou zaměstnání. Svou činnost ukončil roku 1955 kvůli špatnému vedení a pracovním potížím, které neustávaly již od obnovení činnosti v roce 1946.

⁴³ Policejní jednotka kontrolující politické myšlení a vyjadřování.

keihokjoku tošoka, 内務省警保局図書課). Politiku sjednocování si však v polovině roku 1940 převzala na starost Informační kancelář. Tato politika násilného sjednocování prosazovaná v letech 1938 až 1940 je označována jako *seiri tógó* (整理統合) – politika konsolidace. Oficiálně však měla vláda pravomoc tuto politiku realizovat až dva týdny před útokem na Pearl Harbour. Byla totiž až v tu dobu oficiálně uvedena v platnost vydáním *Nařízení o činnosti novin* (Šinbun džigjó rei, 新聞事業令) (Kasza, 1988: 188). Když bylo toto nařízení konečně oficiálně zavedeno, bylo tak učiněno s cílem ještě více upevnit kontrolu tisku a také omezit spotřebu papíru.

V oblasti novin nahrávala této politice přetrvávající konkurence mezi jednotlivými novinami. Velké deníky zpravidla uvítali rušení menších lokálních novin a nestavili se tak proti němu. Například deník *Jomiuri* (読売新聞) v této době dokonce sám místní noviny skupoval. Kromě něj z nastalé situace profitovaly i noviny *Mainiči* (毎日新聞, tehdy Niči niči šinbun – 日日新聞) a *Asahi* (朝日新聞) (Kasza, 1988: 190).

Když byl premiérem Konoe zaveden "Nový pořádek", vliv státu vůči tisku vzrostl mnohonásobně. Vláda měla nadále pravomoc zakázat či limitovat publikování nežádoucích informací a zabavit kopie těch publikací, které tyto informace i přes zákaz uváděly. Nově však „všechny podniky, jež se zabývaly informačními, vzdělávacími a propagandistickými aktivitami nezbytnými pro úplnou mobilizaci státu, včetně nakladatelství, podléhaly všeobecné mobilizaci.“ (Kasza, 1988: 196). Tato pravomoc umožňovala vládě pozastavit či úplně přerušit činnost jakéhokoliv mobilizovaného subjektu nebo případně změnit jeho funkci. Také jí bylo umožněno zasahovat do nábory nových zaměstnanců, či naopak prosadit jejich propuštění, a dokonce regulovat výši jejich mzdy. (Kasza, 1988: 196).

28. května 1941 byla založena *Novinová liga* (Šinbun renmei, 新聞連盟). Ta měla fungovat jakožto "dobrovolný" kontrolní orgán. Zamýšleným principem bylo nejprve vybrat z novinářské obce zástupce, kteří by následně společně s představiteli

Informační kanceláře a Ministerstva vnitra projednali podmínky a způsob, jakým by noviny měly fungovat a rozvíjet se tak, aby mohly plnit svou roli v rámci podpory státu. Stát očekával od novin především spolupráci a podřízení se vládní kontrole nad veřejným projevem, spolu s reformou redakční práce a celkového řízení novin. (Kasza, 1988: 210). Stejně jako účast na konzultacích, členství v této lize nebylo povinné. Ale s ohledem na to, že v rámci ligy se diskutovalo i o objemu přiděleného papíru, neměly noviny příliš na výběr.

Novinová liga byla o rok později nahrazena *Novinovou asociací* (Šinbunkai, 新聞会). Jednalo se o asociaci stejného typu (tóseikai, 統制会), které byly zřízeny ve většině průmyslových odvětvích s cílem provádět nad nimi dohled. Tato asociace měla legální autoritu vůči jejím členům. Sama však podléhala autoritě nejen Informační kanceláře, ale také Ministerstva vnitra (Kasza, 1988: 216).

Když byla ke konci roku 1942 dokončena reforma novin bylo v Japonsku aktivních již pouze 64 deníků. Jejich počet se rapidně snížil vlivem neustávajících fúzí a vynuceným ukončení činnosti (Kasza, 1988: 217). Avšak některé z těchto 64 deníků se také nacházely ve fázi fúze. Konečný počet deníků se tak později ještě snížil. V metropolitních oblastech jako Tokio či Ósaka bylo zpravidla zachováno nejen více deníků, ale i ostatních novin a periodik. Oproti tomu byl v každé z čtyřiceti jedna japonských prefektur ponechán v činnosti pouze jeden deník. Zpravodajů bylo ponecháno v oběhu pouze čtyřicet. Ty byly vydávány ekonomickými kontrolními asociacemi, popřípadě veřejnými firmami, na základě pověření od jednotlivých ministerstev. Distribuce veškerých novin byla od listopadu roku 1942 řízena *Japonskou asociací pro distribuci novin*. Všechny noviny se musely povinně stát jejími členy (Kasza, 1988: 218). Po roce 1942 se kontrola a restrikce uvalované na noviny příliš neměnily.

IV případě časopisů byla s cílem provádět jednotnou a efektivní kontrolu, a usnadnit mobilizaci, zavedena obdobná "dobrovolná" asociace. V tomto případě bylo její založení poněkud jednodušší než v případě novin. Noviny se od časopisů lišily tím, že v tomto odvětví existovalo několik společností s dostatečným vlivem, aby mohly prosazovat své vlastní zájmy, a dokonce klást své vlastní podmínky. Založení této asociace bylo sice o něco jednodušší, avšak následné provádění dohledu nad

časopisy bylo naopak složitější než u tisku. Provádění kontroly komplikovalo velké množství vydávaných časopisů. I samotná povaha procesu, kterým časopis prošel před svým vydáním, představovala komplikaci. V případě časopisů byla publikace, tisk, distribuce i maloobchodní prodej prováděny externími společnostmi. Kromě toho byly některé časopisy regulovány podle *Zákona o novinách* (Šinbunšihó, 新聞紙法) namísto *Publikačního zákona* (Šuppacuhó, 出版法), kterému podléhala většina časopisů (Kasza, 1988: 219).

Někteří editoři sice uvítali vládní plán na založení této asociace, nicméně jeho konečná podoba je příliš neoslovila. V září roku 1940 proto editoři magazínů *Čúó Kóron*, *Kaizó*, *Bungei šundžú* (文藝春秋)⁴⁴ a *Nippon hjóron* (日本評論) založili *Asociaci Japonských editorů* (Nihon hensú šakai, 日本編集社会). Poté vládě předložili svůj vlastní plán podoby *Nového pořádku* (Kasza, 1988: 219).

Oficiálně byla tato asociace zřízená vládou uvedena v činnost 19. prosince 1940. Tato asociace nebyla pouze orgánem dohlížečím na vydávání časopisů, ale také na vydávání knih. Její administrativní pravomoci zahrnovaly dohled nad distribucí a prodejem, ale také nad přidělování tiskárenského papíru a rozhodování o případném zákazu nežádoucí publikace. Zároveň měla pravomoc podporovat ty časopisy, které byly žádoucí. Vedení asociace bylo vždy jmenováno Informační kanceláří a ta měla rovněž pravomoc vetovat jím přijatá rozhodnutí. Informační kancelář ztěžovala publikační činnost svou snahou o ovládnutí odvětví, na nichž byly časopisy existenčně závislé. Například se účelově snažila ztížit přístup k tiskařskému papíru (Kasza, 1988: 220).

V červnu 1941 byla veškerá distribuce knih a časopisů převedena pod dohled *Japonské asociace pro publikační kulturu* (Nihon šuppacu bunka kjókai, 日本出版文化協会) založené na popud státních úředníků. Plán na její zřízení byl projednán s

⁴⁴ Časopis měsíčně vydávaný stejnojmenným nakladatelstvím. Byl založen v roce 1923 spisovatelem Kikuči Kanem (菊池館). Tento časopis byl považován za konzervativní a byly v něm publikovány články na různá témata – od politiky až po sport.

dvaceti jedny největšími nakladatelstvími. Pro velká nakladatelství se jednalo o výhodný krok, avšak pro malá nakladatelství to v praxi znamenalo ztrátu nezávislosti. Než aby se stala pouhými podřízenými monopolní společnosti, ve které by vlastnila jen nominální podíly akcií, tak se mnohá z nich raději rozhodla ukončit činnost (Kasza, 1988: 222).

Přestože byl proces mobilizace tisku započat již spolu se založením *Japonské asociace pro publikační kulturu*, bylo 17. února 1943 ohlášeno zavedení *Vyhlášky o vydavatelské činnosti* (Šuppacu džigjórei, 出版事業令). Po jejím zavedení byla *Japonská asociace pro publikační kulturu* přejmenována na *Japonskou publikační asociaci* (Nihon šuppacu kjókai, 日本出版協会) a byl jí udělen oficiální status organizace podřízené mobilizačnímu zákonu. Podle Kaszy bylo zavedení *Vyhlášky o vydavatelské činnosti* pouze krokem k rozsáhlému upevnění kontroly tisku (Kasza, 1988: 223). Bez právní opory bylo totiž obtížné provést další fúzi časopisů. To se týkalo zejména prestižních periodik jejichž konsolidace by jinak byla prakticky nerealizovatelná. Z tohoto důvodu byla v říjnu téhož roku, na popud Informační kanceláře a Ministerstva vnitra, *Japonskou publikační asociaci* založena *Centrála pro konsolidaci podniků*. Ta poté provedla sloučení většiny periodik a mnohá z nich také zrušila (Kasza, 1988: 224).

Aktivní periodika registrovaná pod novinovým a publikačním zákonem, 1937-1944.⁴⁵

	Časopisy podléhající Publikačnímu zákonu	Periodika podléhající Novinovému zákonu
1937	16 788	13 286
1938	15 057	12 043
1939	15 953	8 676
1940	15 369	5871
1941	13 556	4 466

⁴⁵ Zdroj: Óhara Šakai Mondai Kenkjúdžo, edice Taiheijó sensóka no ródó undó, Hósei Daigaku, Ródó Džunpóša, 1965, str. 186, Převzato: Kasza, 1988: 224.

1942	10 420	3 206
1943	3 081	2 621
1944	942	1 606

V této tabulce jasně vidíme, jak počet vydávaných časopisů a periodik s postupem času klesal. V roce 1943 došlo k zásadnímu poklesu – o celých 70 %. To se opakovalo i v následujícím roce. Objem periodik vydaných v roce 1944 byl zlomkový ve srovnání s tím z roku 1937. Konsolidace prováděná Centrálou pro konsolidaci podniků tak byla nepochybně úspěšná (Kasza, 1988: 224).

Po vypuknutí války v Pacifiku zůstaly časopisy nezávislé jen v omezené míře a byly plně vyžívány státem k šíření propagandy. Některá z váženějších periodik, jako například Čúó kóron, si však překvapivě dokázala udržet kritický postoj k válce alespoň z části. Tento kritický postoj však nelze chápat v protiválečném slova smyslu. Kritické články kjótských filozofů publikované v tomto časopise nebyly protiválečné, naopak válku podporovaly. V nich obsažené výtky byly spíše morálního charakteru, než šovinistického (Shillony, 1981: 123). Obsah časopisů byl stejně jako obsah ostatních médií pečlivě kontrolován, a tak nebylo publikování jakékoliv kritiky šovinistického rázu ani představitelné.

3.3 Kinematografie

Japonské válečné filmy se s postupem času vytratily z povědomí japonské společnosti. Zároveň jsou v dnešní době nahlíženy převážně negativně a z tohoto důvodu nejsou považovány za důležité. Mnohé z japonských válečných filmů byly v době svého vzniku oceňovány i v porovnání s filmy hollywoodskými. Například soudobý režisér Frank Capra⁴⁶ označil nejpopulárnější japonský film roku 1938 –

⁴⁶ Frank Capra (18. května 1897-3. září 1991) byl původem italský režisér žijící a působící v USA. Věnoval se též produkční a spisovatelské činnosti. Byl autorem několika oceněných snímků z 30. a 40. let 20. století. Za režii získal celkem tři ceny Akademie. V době WWII, jakožto příslušník Armádního signálního sboru Spojených států, natáčel propagandistické filmy. Mezi ně patří i série *Why we fight*.

Čokoláda a vojáci (Čokoréto to heitai, チョコレートと兵隊)⁴⁷ za „film takové kvality, kterému se v Hollywoodu nemohou vyrovnat. A že takový film se povede v Hollywoodu natočit pouze jednou za desetiletí“ (Dower, 1993: 34). Japonské filmy tak byly uznávány pro přesvědčivé herecké výkony herců. Ti sice oproti těm americkým nebyly hvězdami takového formátu, ale za to diváci s nimi dokázali snadněji soucítit. Zahraniční režiséři také obdivovali realismus japonského filmu. Japonské válečné filmy se tak setkávaly s úspěchem nejen na území Japonska, ale také v zahraničí, a to i přes to, že obsahovaly prvky propagandy.

Jak poukazuje Dower, japonský film byl sice propagandistický, ale zároveň měl v sobě prvky humanismu a dokonce pacifismu (Dower, 1993: 35). Avšak hlavní charakteristikou japonského filmu v této době byl poněkud abstraktní popis nepřítel. Namísto vyobrazení nepřátel se japonské filmy více zaměřovaly na „romantizování toho, co znamená být dobrým Japoncem, přičemž nepřítel byl zmiňován pouze okrajově“. (Dower, 1993: 41). Dle mého názoru v sobě japonský film před vypuknutím války skrýval značnou míru potencionálu. Je tak otázkou, jak by dál vyvíjel, kdyby nebyl postupně podroben kontrole a represí ze strany státu.

Podobně jako ostatní média byl i film postupně omezován v rámci toho, co smí zobrazovat. Celý filmový průmysl si prošel obdobným procesem mobilizace jako tisk. Pro japonské úřady byly v případě filmové tvorby problematické především dva body: „Možný nepříznivý vliv, který by zobrazování cizích zvyků mohlo mít na japonské obyvatelstvo, zvláště ženy a děti.“ a „potencionální negativní interpretace Japonska v zahraničních filmech, která by mohla poškodit důstojnost Japonského impéria na mezinárodní úrovni.“ (Basket, 2008: 117). Tyto dva faktory značně ovlivnily podobu kontroly a represe filmu ze strany státu.

Podívejme se nejprve na počáteční opatření, která byla s cílem zmobilizovat filmový průmysl provedena již před rokem 1941. Roku 1933 Sněmovna představila *Návrh na stanovení národní politiky pro film* (Eiga kokusaku džuricu ni kansuru

⁴⁷ Čokoláda a vojáci je snímek z roku 1938 natočený Sató Takešim (佐藤武). Tento film prezentuje prostého japonského vojáka jako jednotlivce a rodinného muže. I nepřátelští čínští vojáci jsou vykresleni jakožto stateční jedinci. Tento film se detailně věnuje lidským citům jak vojáků, tak jejich rodinných příslušníků. Je proto považován za humanistický film.

kengi, 映画国策樹立に関する建議). Zavedení tohoto zákona mělo umožnit provádění důslednější kontroly ve filmovém průmyslu. Zároveň tak měly být odstraněny překážky, které bránily jeho dalšímu vývoji. Následujícího roku byla založena *Filmová regulační rada* (Eiga tósei iinkai, 映画統制委員会). Zatímco byly podniknuty kroky nutné k jejímu založení, začali japonští zákonodárci pracovat na sérii předpisů, které se měly stát součástí japonského filmového zákona. Japonští zákonodárci se v tomto případě silně inspirovali v Německu a částečně i v Itálii (Basket, 2008: 117). Záběr japonského filmového zákona byl však oproti tomu německému podstatně širší. Na rozdíl od tiskového zákona nevzešel filmový zákon pouze z iniciativy jedné vládní agentury nebo ministerstva. Filmový zákon nebyl prosazován jen Ministerstvem vnitra a Informační kanceláří, ale získal také podporu Ministerstva školství a dokonce Armády. Sněmovnou tak byl tento zákon schválen prakticky bez průtahů. Jednalo se také o jeden z mála zákonů, jehož zavedení nebylo považováno za krizové opatření v době války (Kasza, 1988: 235).

V Japonsku byla také zavedena striktní pravidla ohledně importu a exportu filmů. Například již v druhé polovině 30. let byl zakázán nejen dovoz, ale i vlastnictví filmů americké výroby. Ten byl sice později zrušen, ale po útoku na Pearl Harbour byl opět uveden v praxi, tentokrát na celém území ovládaném Japonskem (Basket, 2008: 112). Nadále v roce 1932 byla zavedena politika snížení dovozu zahraničních filmů. A to na základě *Zákona o kontrole devizového trhu* (Gaikoku Kawase Kanrihó, 外国為替管理法) (Kasza, 1988: 233).

V září roku 1937 byl zaveden licenční systém. Nově tak bylo i pro dovoz zahraničních filmů nutné nejprve získat licenci. S výjimkou filmových zpravodajů⁴⁸ nebyly v tomto roce vydány žádné licence. V důsledku zvýšení poplatků, vybíraných za kontrolu importovaných filmů, došlo k poklesu počtu importovaných filmů i v následujícím roce. Kontrolou musely totiž povinně projít všechny zahraniční filmy (Kasza, 1988: 234).

⁴⁸ Tzv. Njúsú eiga (ニュース映画), zpravidla deset minut dlouhý snímek informující o současných událostech. Byly promítány spolu s kreslenými a ostatními krátkými filmy mezi dvěma celovečerními filmy. Většinou byly promítány na týdenní bázi.

Filmový průmysl čelil nejen standardním cenzurním opatřením před a po produkci, ale také skutečnosti, že úředníci měli moc zakázat jakýkoliv film, který považovali za nevhodný a škodlivý pro národní důstojnost. Nově se všechny osoby pracující ve filmovém průmyslu musely povinně registrovat u japonských úřadů. Také byl zaveden systém povinných zkoušek. Tyto zkoušky však spíše testovaly ideologický postoj jednotlivce než dovednosti nutné pro práci ve filmovém průmyslu. Nesplnění zkoušky znamenalo neudělení licence a bez ní nebylo možné v tomto sektoru nadále pracovat. (Basket, 2008: 117).

Při natáčení filmu bylo též nutné podat žádost o povolení k natáčení, a to minimálně deset dní před jeho zahájením. Spolu s žádostí musely být na Ministerstvu vnitra odevzdány i dvě kopie scénáře. V takovém scénáři poté cenzori mohli provést změny těch scén, které považovali za nežádoucí. Taková změna či vyškrtnutí scény byly většinou odůvodněny následovně – buď byly označeny za hrozbu pro veřejnou bezpečnost nebo za hrozbu vůči mravům a morálce. Příslušnými úřady musely být také schváleny všechny změny provedené během natáčení. Každý snímek musel být opět předložen ke kontrole i po jeho dokončení. Bohužel neexistují záznamy o tom, jaké konkrétních zásahy byly provedeny v jednotlivých filmech. Ty části filmů, které byly na příkaz cenzorů odstraněny, byly totiž považovány za veřejnosti nepřístupné. I když konkrétní snímek úspěšně prošel celým procesem státní kontroly, stále mohlo jeho promítání být zakázáno. Pokud k tomu došlo, bylo toto rozhodnutí vždy odůvodněno "zvláštními okolnostmi". Avšak jak poukazuje Kasza, „co tyto zvláštní okolnosti představovaly, záleželo zcela na rozhodnutí úředníků.“ (Kasza, 1988: 237).

Zavedení filmového zákona dalo administrativně správním úřadům pravomoc nařídít biografům, aby promítaly filmy sloužící k šíření osvěty a propagandy. Toto oprávnění bylo však limitováno délkou doby, po kterou mohlo být vymáháno. Jednalo se o pouhých šest týdnů za rok. Filmy, které měly vzdělávací, dokumentární nebo propagandistický charakter, byly souhrnně označovány jako *bunka eiga* (文化

映画),⁴⁹ neboli "kulturní filmy". Tento termín byl převzat z německé terminologie (Kasza, 1988: 239).

Vláda učinila i další kroky, aby podpořila promítání státem schválených filmů. Jedním z nich bylo zřízení ceny Ministerstva školství, která byla od roku 1940 udělována každoročně. Toto ocenění bylo pouhým vrcholem ledovce v rámci systému, který měl za účel propagovat pouze schválené filmy. Tato přijatá opatření nebyla oficiálního charakteru. Přesto byl tento systém podpory státem schválených filmů udržován v chodu po dobu několika let. (Kasza, 1988: 240).

I filmový průmysl se musel vypořádat se zavedením konzultací. Ty byly stejně jako v případě tisku zavedeny záhy po Mandžuském incidentu. Avšak v porovnání s tiskem byl přístup k filmu přísnější. Japonské autority vzejména kladly větší důraz na mravy a morálku. Filmový průmysl byl také oproti ostatním médiím hlouběji zasažen ekonomickými opatřeními. Mezi zavedená opatření, která měla snížit náklady ve filmovém průmyslu, patřilo například omezení dovozu filmového negativu a nařízené zkrácení délky filmů. Zároveň japonské úřady usilovaly o omezení produkce filmů nízké kvality. Japonské úřady obecně považovaly za nevhodné, aby se lidé v době války oddávali zábavě po delší dobu. Byl proto již v roce 1938 dokonce vydán zákaz výstavby nových biografů (Kasza, 1988: 233). Během války musely některé biografy dokonce změnit název. Nicméně to se týkalo pouze těch, jejichž název nebyl japonského původu – jako například *Palace* nebo *Odeon* (Kasza, 1988: 247).

Klíčovou roli v průběhu války v Pacifiku hrály již zmíněné *zpravodaje*. Ty se v průběhu 30. let staly běžnou součástí japonské kinematografie. Počátky zpravodajů v Japonsku sahají až na počátek 20. století (Purdy, 2016: 352). Samotná 30. léta byla zlatou érou nejen zpravodajů, ale dokumentárního filmu obecně. Zpočátku však byla tato forma především v rukou tisku. Filmové kruhy se této formě zpravodajství začaly věnovat až později. Během 30. let zakládaly jednotlivé noviny vlastní filmová oddělení a produkovaly své vlastní zpravodaje. Velkou roli v tomto procesu

⁴⁹Za *bunka eiga* byl považován film vyzdvihující národní povědomí, nastolující veřejnou morálku, napravující chápání Japonské domácí a mezinárodní situace, sloužící jako propaganda pro administrativní záležitosti týkající se armády, průmyslu, vzdělávání, požární prevence, výživy apod., nebo přispívající rozvoji veřejného blaha jiným způsobem.“

sehrávala rivalita vyvolaná válkou v Číně. Ta byla, stejně jako všechny válečné konflikty, příhodným podnětem k rozvoji dokumentárního filmu a zpravodajství. Jak poukazuje Nornes, „i když filmy vytvořené v těchto filmových odděleních měly nacionalistický podtext, byly vytvářeny hlavně z ekonomických důvodů“ (Nornes, 2003: 49).

Zpravodaje byly považovány za spojnici mezi vojáky na frontě a domácím obyvatelstvem v Japonsku. Tento fakt podnítil armádu k výraznější podpoře filmové tvorby. Zpravodajské filmy vytvořené v této době za podpory armády se odlišovaly od standardních zpravodajských snímků svým formátem. Vzhledem ke svému formátu představovaly tyto zpravodaje posun k dnešní podobě dokumentárního filmu (Nornes, 2003: 50).

S klesající dostupností filmového negativu a spolu se zavedením přidělového systému rostlo v Japonsku volání po regulaci a sjednocení zpravodajů. Zastánci této fúze pocházeli převážně ze zpravodajských kruhů. Podle nich měly největší japonské deníky *Asahi šinbun*, *Mainiči šinbun* a *Jomiuri šinbun*, spolu se tiskovou agenturou *Dómei*, produkovat zpravodaje v rámci jedné společnosti. Tato volání byla vyslyšena a roku 1940 byla založena *Společnost pro japonské zpravodaje* (Nihon njúsu eigaša, 日本 ニュース映画社) (Purdy, 2016: 352). Pro distribuci zpravodajů vytvořených touto novou společností bylo nezbytné vytvořit vlastní distribuční síť. Důvodem bylo stanovisko tří klíčových distribučních společností *Tóei* (Tóei kabušikigaiša, 東映株式会社), *Šóčiku* (Šóčiku kabušikigaiša, 松竹株式会社) a *Šinkó Kinema* (Šinkó kinema, 新興キネマ), které z ekonomických důvodů odmítly tyto nové zpravodaje distribuovat. Nejen tyto distribuční společnosti, ale i samotná kina nebyla ochotná a ani schopná jednat o cenách za situace, kdy na trhu působila pouze jedna společnost s monopolním postavením (Purdy, 2016: 362).

Jak je patrné, nucené fúze a ukončování činnosti se nevyhnulo ani filmovému průmyslu. První opatření byla zavedena v dubnu 1940 a byla drastičtější než v případě tisku. Konsolidace se nejprve dotkla oblasti zpravodajských a dokumentárních filmů, kdy sjednocením čtyř klíčových společností byla vytvořena

společnost *Ničiei* (日映) (Nornes, 2003: 63). Její vedení si posléze stanovilo následující cíle: „informovat o výsledcích války“, „podpořit válečného ducha“, podílet se na „konstrukci sféry vzájemné prosperity“, „důkladně prozkoumat národní politiku“ a usilovat o „úspěšné dobudování Velké východoasijské sféry vzájemné prosperity“ (Nornes, 2003: 66). V tomto duchu produkovala společnost *Ničiei* během války v Pacifiku dokumentární filmy a zpravodaje nejen pro distribuci v Japonsku, ale i v Asii.

Poté bylo sloučeno mnoho dalších společností, které se specializovaly na dokumentární, kulturní nebo populárně naučné filmy. Původní záměr byl sloučit tyto společnosti do jediné monopolní firmy. Avšak nakonec k tomu nedošlo a místo toho byly vytvořeny tři nové společnosti – Vědecká *filmová společnost Riken*,⁵⁰ *filmová společnost Asahi*⁵¹ a *filmová společnost Dencú*⁵² (Nornes, 2003: 64). Snaha Informační kanceláře sjednotit produkční společnosti tak byla v této oblasti úspěšná pouze částečně. Podobně jako v případě tisku, některé menší společnosti byly odkoupeny těmi většími nebo naopak z vlastního rozhodnutí úplně ukončily činnost (Kasza, 1988: 246).

Ani tvůrci dramatických filmů neunikli v srpnu 1941 rozsáhlé fúzi. Dříve či později se fúze dotkla i distribučních společností, které byly sloučeny do jednoho podniku a získaly monopolní postavení na trhu. O rok později byl konsolidován i import zahraničních filmů. Za tímto účelem byla založena *Akciová společnost pro zahraniční film*. Ta byla oproti ostatním konsolidačním společnostem zřízena až relativně později – na začátku roku 1942 (Kasza, 1988: 247). S postupem času převzala japonská vláda, v čele s Informační kanceláří, kompletní kontrolu nad filmovým průmyslem. Informační kancelář měla dokonce pravomoc rozhodovat o výběru filmů, které se promítaly. Program se měnil každý týden a skládal se vždy z jednoho dramatického a jednoho kulturního filmu, který propagoval veřejnou politiku. Každý týden byly také uvedeny nové zpravodaje. V posledních měsících

⁵⁰ Riken kagaku eiga kabušikigaiša (理研科学映画株式会社)

⁵¹ Asahi eiga seisaku kabušikigaiša (朝日映画製作株式会社)

⁵² Dencú eigaša kabušikigaiša (電通映画社株式会社)

války se jejich produkce stala nahodilou kvůli nedostatku filmového negativu (Kasza, 1988: 247).

4. Propaganda na domácí frontě

Pro Japonskou společnost nebyla za války v Pacifiku propaganda ničím neznámým. Propaganda se však po organizační stránce značně lišila od propagandy v ostatních zemích Osy. Jak bylo již zmíněno, v Japonsku nebyl vytvořen žádný centrální systém, který by měl záležitosti propagandy na starost. Propaganda v Japonsku sice nedosahovala stejné míry propracovanosti po organizační stránce, jako tomu bylo v nacistickém Německu či fašistické Itálii, ale úspěch japonské mobilizace značně převyšoval výsledky mobilizačních kampaní v Německu i Itálii (Kushner, 2006: 6).

Propaganda v Japonsku vznikala na dvou úrovních – vládní a veřejné. Vládní propaganda byla vytvářena v pověřených agenturách a poté byla šířena vládními kanály. Propaganda, která vznikala na veřejné úrovni, se naopak vyznačovala tím, že se na jejím vzniku podílely nevládní instituce a soukromé podniky. Japonským propagandistům nešlo o šíření propagandy skrze explicitní nařízení. Místo toho se snažili, jak zdůrazňuje Kushner, „promlouvat lidem do duše, a uchopit jejich srdce i mysl (minšin haaku, 民心把握).“ (Kushner, 2006: 9).

V ideálním případě měla vláda nebo armáda nejprve vytvořit vztah mezi obyvatelstvem a propagandou. Toho mělo být dosaženo propojením domácí fronty s válečnou frontou. Propaganda šířená veřejnými kanály nebyla oproti vládním či armádním nařízením uplatňována shora a představovala proto tzv. propagandu vycházející z lidu. Taková propaganda byla obecně považována za účinnější. Propojení domácího obyvatelstva s vojáky na frontě je také možné chápat jako nástroj integrace okupovaného území a jeho obyvatelstva. Jedním z důvodů, proč byly k šíření propagandy využívány takovéto postupy, byla rozmanitost propagandy jako celku. Ta byla šířena mnoha agenturami, které často cílily na stejné publikum. Avšak zprostředkovávaly jiné zprávy.

V rámci japonského válečného úsilí a expanze do oblasti jihovýchodní Asie nemalou roli nepochybně sehrálo japonské obyvatelstvo. Barak Kushner zastává

názor, že japonská populace se aktivně angažovala v otázce válečného úsilí. Nejednalo se tak z její strany o slepé následování nařízení vydaných vládními úředníky či vojenskými veliteli, ale o aktivní spolupráci. Díky zapojení obyvatelstva do válečného úsilí a propagandistických aktivit se charakter propagandy v tomto období vyznačoval především všedností. Během války byla propaganda důležitou součástí veřejného vědomí a pomáhala stabilizovat japonskou společnost. Dokonce i po válce hrála klíčovou roli při obnově Japonska a pomáhala japonskému obyvatelstvu přijmout porážku a "snést nesnesitelné" (Kushner, 2006: 3).

Japonská veřejnost byla zpočátku značně informovaná o průběhu války. Japonská média však byla do značné míry cenzurovaná. O událostech menšího rozsahu tak bylo japonské obyvatelstvo informováno zcela běžně a míra cenzurování u nich byla nižší. Avšak o takových událostech jako masakr v Nankingu, Bataanský pochod smrti nebo bitva o Manilu, byly informováni jen minimálně. Vlivem cenzury se japonské obyvatelstvo domnívalo, že k páchání zvěrstev japonskými jednotkami docházelo výjimečně. Naopak Spojenci v jejich očích měli provádět zvěrstva systematicky a často. Mezi japonskými vojáky i civilisty údajně kolovaly zvěsti a domněnky o zvěrstvech spáchaných nepřítelem. Kromě cenzurních opatření udržovali japonské obyvatelstvo v nevědomosti i sami vojáci. Mnozí z těch, kteří se vrátili z fronty domů, se rozhodli raději zapomenout na všechna zvěrstva, jejichž buď byli svědky nebo se jich sami dopustili (Dower, 1986: 74–75).

Japonská propaganda se v roce 1942 měla zaměřovat téměř výhradně na „údajná zvěrstva spáchaná Američany, zločiny amerického imperialismu a špatné zacházení s černochoy, indiány a dalšími menšinami v USA.“ (Takeya, 2013: 96). Jedním z důvodů k šíření takové propagandy byla hromadná internace Japonců v USA.

Ta se stala častým tématem propagandy vysílané skrze krátkovlnné vysílání NHK známé jako *Rádio Tokio* (Radžio Tókjó, ラジオ東京). To bylo jedním z nejvlivnějších a nejrozšířenějších hlasů válečného Japonska vysílaného k celému světu. Rádio Tokio vysílalo relativně přesné informace založené na identifikovatelných veřejných zdrojích, ale také šířilo obsah obsahující polopravdy, přehánění nebo dokonce úplné lži a klamy (Takeya, 2013: 95).

Mnoho Japonců chápalo podporu státní ideologie a propagandy jako svou povinnost. Není proto pravdivé tvrzení, že japonské obyvatelstvo bylo nuceno přijmout státní ideologii. (Kushner, 2006: 24 a 31). Nacionalismus i patriotismus zapustili v Japonsku kořeny již v období Meidži. Proto nemuselo být domácí obyvatelstvo o těchto principech přesvědčováno. Kushner však poukazuje na to, že propagandistické kampaně byly pro Japonce něčím novým a neznámým. Například „v květnovém vydání časopisu *Propaganda* z roku 1942 si stěžoval slavný japonský intelektuál Hasegawa Njozekan⁵³ na nedostatečnou schopnost Japonska vytvořit účinnou propagandu.“ Hasegawa zastával názor, že Japonci nemohou propagandu implementovat, protože lhaní není v jejich povaze. Jeho článek tak odhaluje zajímavý paradox v japonských postojích k propagandě. Na jednu stranu Hasegawa popsal Japonce jako nedostatečné pro vytvoření účinné propagandy, což mělo vysvětlovat proč nedokázalo Japonsko u ostatních asijských národů svou propagandou vzbudit pocit důvěryhodnosti. Zároveň poukazoval na to, že Japonci sami byli snadno ovlivnitelní propagandou, což vysvětlovalo, proč bylo Japonsko tak sjednoceno v otázce podpory války (Kushner, 2006: 20 a 23).

Japonská společnost běžně diskutovala o propagandě. Zásadním tématem této diskuse se stala mobilizace a hledání způsobu, jak mobilizaci zefektivnit. Diskutovalo se také o tom, jak zvýšit účinnost propagandy. Japonští intelektuálové však diskutovaly i o tom, zda by měla nebo neměla být zavedena totální mobilizace. Tato debata se běžně objevovala v tisku, a to od oficiálních státních publikací až po populární časopisy a noviny (Kushner, 2006: 23). V této době sehrály časopisy zásadní roli jako prostředek podpory státní ideologie a propagandy. Ty byly podporovány zejména sponzorováním nových časopisů.

Žádná organizace nepovažovala podporu ze strany domácího obyvatelstva za samozřejmou. Proto bylo během války neustále pracováno na způsobech, jak domácí obyvatelstvo mobilizovat. Za tímto účelem státní byrokratické orgány neustále sledovaly míru nespokojenosti, nebo případně spokojenosti, v řadách japonského

⁵³ Hasegawa Njozekan (長谷川如是閑) (30. listopadu 1875-11. listopadu 1969) byl japonský kritik společnosti a novinář. Byl jedním z nejvýznamnějších a nejširších příznivců liberalismu a demokracie v meziválečném Japonsku.

obyvatelstva. Zároveň také policie průběžně sledovala názory a postoje veřejnosti. Též se snažila posoudit její míru porozumění cílům války a získat zpětnou vazbu prostřednictvím rozhovorů, výslechů, dotazníků a odposlechů. I japonská armáda si uvědomoval, že je nutné, aby propaganda byla neustále v souladu s veřejnými náladami. Na její popud tak byl proveden nespočet vojenských a civilních studií, které monitorovaly a měřily veřejné mínění (Kushner, 2006: 16).

Díky úspěšné mobilizaci měla japonská propaganda příznivce napříč vrstvami japonské společnosti. Mezi podporovatele režimu tak patřili zástupci podniků, intelektuálové, byrokrati, policisté, spisovatelé, umělci, fotografové nebo také pracovníci z oblasti reklamy. Pro režim byla důležitá podpora ze strany žen, ze začátku války především pak těch žijících na venkově (Kushner, 2006: 16). Ženy byly pověřeny podporou válečného úsilí na domácí frontě, což zahrnovalo účast v různých aktivitách, jako je práce v to. várnách, účast na kampaních propagujících šetření a propagaci patriotismu. Ženy tak dle mého názory byly jedněmi z neaktivnějších podporovatelů propagandy, protože se denně podíleli na mnoha mobilizačních kampaních.

Podpora režimu a propagandy tudíž nebyla pouze doménou radikálních příznivců a členů armády. Proč se však někteří rozhodli otevřeně podporovat propagandu či se podílet na jejím šíření? Někteří údajně věřili, že jim to může pomoci v jejich kariéře, někteří v propagandou propagované myšlenky z hloubi srdce věřili, jiní se k propagandě dostali souhrou okolností a někteří v ní spatřovali vhodnou příležitost, jak dosáhnout svých osobních ambicí (Kushner, 2006: 33). Během války úřady aktivně přesvědčovali japonské obyvatelstvo o zásadním významu jeho spolupráce s úřady a armádou pro účely propagandy.

V Japonsku se císař stal nepochybně symbolem. Jako symbol byl využíván zejména za účelem propagace mobilizačních kampaní. Někteří odborníci nepovažují japonského císaře za takový symbol režimu a za dostatečně charismatickou osobnost, jakou byl pro Němce Hitler nebo pro Italy Mussolini. Earhart zastává názor, že z tohoto důvodu se v Japonsku stal vzorem dobrého občana voják. Ten měl představovat nejvyšší ideály, zejména co se týče chování a postojů. Zároveň naznačuje, že byl využíván jako nástroj nejen v domácí politice, ale i při všeobecné mobilizaci japonského národa, nejen mužů, ale i žen a dětí (Earhart, 2008: 103). Tuto

myšlenku však dále nerozvíjí, a proto je toto tvrzení nedostatečně podložené. V zásadě však platí, že některé z japonských ideálů, které vznikaly v době války, se staly běžnou součástí života Japonců a udržely si vliv i v době poválečné.

V Japonsku byla propaganda často vytvářena metodou pokusu a omylu. Kushner například uvádí případ, kdy neúspěšná propaganda šířená v Číně ovlivnila nejen obsah, ale i formu propagandy šířené na domácím území. Na druhé straně, úspěšné propagandistické kampaně, které oslovily domácí obyvatelstvo, byly běžně rozšiřovány i na okupovaná území. Úspěchy propagandistických skupin v Číně a jiných oblastech jihovýchodní Asie tedy neustále ovlivňovaly obsah a formu domácí propagandy. Tento neustálý vliv také vedl k vytváření nových propagandistických strategií a metodologií (Kushner, 2006: 12).

V Japonsku byl v oblasti propagandy prováděn i výzkum. Tomu se věnoval Úřad *pro plánování* (Kikakuin, 企画院). Na popud Ministerstva školství byly prováděny zejména výzkumy zabývající se otázkou etnické a národní příslušnosti asijských národů. Informace získané o zkoumaném asijském národě byly následně využity při plánování propagandistických kampaní. Jednou z provedených analýz byla studie protijaponské propagandy v pevninské Číně. Ta následně sloužila potřebám propagandy. V Japonsku byly kromě odborných článků vydávány také knihy. Jedním z plodných autorů doby, kteří se věnovali propagandě, byl profesor Kojama Eizó.⁵⁴ Ten během války vydal knihu *Teorie válečné propagandy*⁵⁵ a *Propagandistická válka*. Také se podílel na vypracování *Studie globální politiky se zaměřením na rasu Jamato* (Kushner, 2006: 33).

Japonská společnost vnímala sama sebe jako zprostředkovatele pokroku, zejména v oblastech vědy, kultury a hygieny. Jakožto moderní impérium se snažilo pokrok a kulturu zprostředkovat ostatním asijským národům. To bylo dokonce

⁵⁴ Kojama Eizó (小山栄三) (12. března 1899–16. srpna 1983) byl japonský profesor, učenec, překladatel, výzkumník a vládní konzultant. Kromě válečné mobilizace se podílel na mnoha projektech z oblasti vzdělávání, rasových a populačních studií, zdraví a urbanismu, a také médií.

⁵⁵ Sendži sendenron (戦時宣伝論), vydáno 1942.

prezentováno jako mise japonského národa. Jednalo se však o způsob, jak ospravedlnit rozšiřování japonského impéria a jeho vlivu (Kushner, 2006: 11 a 19).

Vliv japonské propagandy byl nepochybně velmi rozsáhlý jak na domácím území, tak i v zahraničí. Pro potřeby propagandy byly používány nástroje sahající od reklamy přes filmy až po komedii. Žádné médium však nemělo v rámci japonské propagandy čistě dominantní postavení. Účinnost propagandy se, stejně jako v ostatních zemích, zvyšovala spolu s technickým pokrokem. Díky použití nových technologií bylo možné aplikovat sofistikovanější propagandistické techniky. Bylo tak možné vytvářet realističtější a emocionálně silnější obrazy. V rámci filmu byla možná lepší manipulace se zvukovými a vizuálními efekty. V rámci filmu bylo možné provést sofistikovanější manipulaci se zvukovými a vizuálními efekty. Technologický pokrok proto, například skrze větší dostupnost rádiových přijímačů, zvětšoval dosah propagandy. Její vliv se tak rozšířil na větší počet obyvatel (Kushner, 2006:3).

Jestliže bychom měli jmenovat médium, jehož vývoj zásadně ovlivnil podobu propagandy, pak by to byla fotografie. Díky své dostupnosti se stala klíčovou součástí tisku a tím pádem i médiem, které bylo během války téměř všudypřítomné. Pro propagandisty byly zásadní zejména charakteristiky fotografie – jednoduchá manipulovatelnost, snadná distribuce a také přesvědčivost obsahu (Earhart, 2008: 3).

4.1 Útoky proti nepříteli

V červenci roku 1937 došlo ke konfliktu mezi Čínskou revoluční armádou a Japonskou císařskou armádou. Tento tzv. *Čínský incident* nebo také *Incident na mostě Marca Pola*,⁵⁶ se na mezinárodní poli setkal s negativní odezvou. Japonsko bylo za své aktivity v Číně opakovaně kritizováno. Z tohoto důvodu si Japonsko uvědomilo nutnost vytvářet účinnou propagandu v anglickém jazyce. Na její tvorbě se podíleli japonští propagandisté i intelektuálové. Ti si uvědomovali, že aby bylo možné přesvědčit zbytek světa o tom, že Japonsko nemá zlé úmysly, je zapotřebí vytvořit velmi propracovanou propagandu. Od 30. let tak Japonsko využívalo i propagandu v anglickém jazyce. Za efektivní propagandu byla považována taková,

⁵⁶ Rokókjó džiken (盧溝橋事件).

kteřá nejenomže podněcovala nenávisť vůči nepříteli, ale také poukazovala na jeho pokrytectví. Systematické využívání všech negativních aspektů spojených s nepřitelem a jeho chováním sloužilo nejen k ospravedlnění japonského znechucení Západem, ale mělo také za cíl legitimizovat kritiku ze strany Japonska vůči Západu (Kushner, 2006: 34).

V období Meidži, kdy Japonsko procházelo procesem modernizace, byl na Západě v módě tzv. vědecký rasismus. Japonsko, které se muselo ve velmi krátké době přizpůsobit mezinárodním podmínkám, převzalo ze Západu spolu s technologiemi a dalšími moderními vymoženky i stejné chování vůči ostatním národům. Zatímco na Západě hrála v tuto dobu velkou roli věda, a především vědy sociální, v Japonsku byla i nadále klíčovou oblastí historie. Věda i historie byly oblasti poznání, které jednotlivé národy využívaly k sebe-ujišťování o své rasové nadřazenosti. Ta byla v té době stavěna především na morálce. Japonci, považující se za čistý a morální národ, obrodili mýtus o stvoření Japonských ostrovů. Načež začali usilovat o přesvědčení ostatních asijských národů o tom, aby neriskovali své životy pro koloniální vládcy a vyhnali západní barbary z Asie (Brack, Pavia, 1994: 673).

Japonsko se v otázce své expanze do jihovýchodní Asie odvolávalo na fakt, že jím okupované státy nebyly nezávislé, a že se jednalo o země, které samo osvobodilo z područí Západních mocností. Japonsko tudíž poukazovalo na to, že západní mocnosti sami po staletí tato území okupovaly a prosazovaly zde svou vůli v souladu s přesvědčením o své vlastní rasové a kulturní nadřazenosti. Skrze expanzi si Japonsko zajistilo dominantní postavení v regionu. Tato pozice hegemona nejenomže napadala fyzickou přítomnost západních mocností v Asii, ale také samotnou západní doktrínu o nadřazenosti člověka bílé pleti, o kterou se po mnohá století opírala celá koloniální expanze (Dower, 1986: 14).

Otázka rasové příslušnosti byla důležitá jak pro japonskou, tak i americkou propagandu. Ta se v době druhé světové války v obou zemích vyznačovala silně rasistickým podtextem. Ten měl vliv nejen na způsob vedení války, ale také na její vnímání. Obě země totiž považovaly své činy za nevyhnutelný akt sebeobran. Japonsko se v zásadě považovalo za oběť agrese ze strany Západu. Prohlašovalo proto, že se pouze snaží obhájit své vlastní místo ve světě. Pro Japonce nebyl útok na Pearl Harbor počátečním bodem války, jak tomu bylo v případě Spojených států, byl

to pouze jeden z mnoha konfliktů v rámci války, která začala v roce 1937. Přestože to pro něj byla prvotně válka s Čínou, byla označována jako *Dai tóa sensó* (大東亜戦争) – *Velká východoasijská válka*. Nicméně pro Japonce představoval útok na Pearl Harbor začátek nové éry v oblasti Pacifiku (Brcak, Pavia, 1994: 671).

Z tohoto důvodu hrála důležitou roli i propaganda mířená proti Spojeným státům. Představitelé japonského státu, v Japonsku i v zahraničí, často využívali jakýchkoliv dostupných prostředků k tomu, aby dosáhli vytyčených cílů. Japonskou vládou proto byli například účelově zaměstnáváni Japonci žijící v USA. Kromě toho byly mobilizováni i konzulové působících v San Francisku a Los Angeles. Cílem bylo získat podporu všude, kde to bylo možné a ovlivnit image Japonska v USA. Proto vláda dělala, co mohla, aby zde o japonském počínání v Asii vycházely, pokud možno pouze přívětivé články. Též se snažila přesvědčit co největší část amerického obyvatelstva o tom, že uvalení sankcí a bojkot Japonska jsou na škodu všem bez rozdílu. Ministerstvo zahraničí se dokonce zaměřovalo na propagandu, která cílila výhradně na příslušníky černé pleti žijící v USA. Tato část americké populace podle něj mohla nejpravděpodobněji nalézt pochopení pro japonský boj za práva barevných ras (Kushner, 2006: 40).

Japonští propagandisté byli srozuměni s tím, že je nutné věnovat pozornost i propagandě šířené nepřítelem. Dower například poukazuje až na chronickou obsesi Američanů s "d'ábelskou povahou" Japonců. Vhodným příkladem jsou filmy natočené v Hollywoodu. Mezi nimi nalezneme takové, které zobrazují tzv. "dobré Němce". Avšak v očích Američanů neexistovalo nic takového jako "dobrý Japonec" (Dower, 1993: 258). Japonci byli jakožto asijský národ považováni za méněcenné a byly proto americkou propagandou často dehumanizováni. Dehumanizace nepřítele byla však využívána propagandou na obou stranách. Ty se běžně uchylovaly také k použití stereotypů. Již zažitým stereotypem, který byl využíván japonskou propagandou, bylo zobrazování západních národů jako dlouhonožých nebo rudošských barbarů (Brcak, Pavia, 1994: 672). Běžné bylo i označení chlupatý barbar (Dower, 1993: 293).

Japonci obecně na Američany nahlíželi jako na silně rasistický, surový a sprostý národ, který postrádá upřímnosti. Byl jim též vytýkán individualismus a

přehnaná honba za ziskem. Byli tak považováni za sobecký a chamtivý národ plný jedinců, kteří se věnují pouze svému obohacení na úkor komunity a státu. (Dower, 1986: 86). Setkáme se dokonce s přirovnáním k opilcům, kteří vyhledávají vzrušení a páchání zvěřstev považují za běžnou záležitost. (Brcaj, Pavia, 1994: 672).

Americkému či britskému nepříteli se běžně přezdívalo *oni* (鬼), tedy d'ábel nebo *akuma* (悪魔) – démon. Byli též označováni za surovce, a to výrazy *kičiku* (鬼畜), případně *kičiku bei-ei* (鬼畜米英) - surovci ze Západu. Běžnými byly i výrazy *kedamono* (獣) a *jadžú* (野獣), znamenající divoká bestie či monstrum. Ve stejném slova smyslu byl používán i termín *kaibucu* (怪物) (Dower, 1993: 275-276 a Dower, 1986: 270 a 272).

Takto démonizovaný běloch byl považován za protiklad k opičímu muži, ke kterému naopak byli Američany přirovnáváni Japonci. Nicméně tyto termíny nelze přesně srovnávat. Démon je v japonském folklóru mocná bytost, které nechybí dávka inteligence a je proto značně prohnaná. Disponuje také schopnostmi a dovednostmi, které nejsou vlastní běžným Japoncům. I když se fráze "zabijte americké/britské demony" stala běžnou jak na frontě, tak v domácím prostředí, japonský folklór zná i jiné řešení, jak se zbavit d'ábla než jeho pouhým usmrcením. Nad některými lze totiž zvítězit lstí nebo je obrátit k dobru. V takovém případě se zpravidla stávají strážci. Démon nebyl nikdy úplným cizincem, vždy se jednalo o stvůru, která se skrývala poblíž, buď v dosahu vesnic nebo japonských ostrovů. Původně tak byl d'ábel ztělesněním strachu z neznámého a z cizinců obecně, což odpovídalo principu uči – soto (内と外). Přestože jsou Japonci obecně považováni za homogenní národ, i oni sami se v rámci tohoto systému mezi sebou samotnými neustále vymezovali (Dower, 1993: 275-276). Původně tak výraz démon nebyl používán s odkazem na rasu nebo národ.

Zobrazování nepřátel jako démonů či bestií, případně opovržených lidí, kteří musejí být zničeni, se začalo objevovat v různých formách hned po japonském útoku na Spojence. Častým námětem karikatur byl například americký prezident Franklin Roosevelt nebo britský premiér Winston Churchill. Obvyklé bylo jejich

zpodobnění s rohy na hlavě. Mimo jiné byly nepřátelům přisuzovány i atributy jako drápy, tesáky, zvířecí pozadí a občas dokonce i ocasy, které měly symbolizovat jeho bestiální povahu. Kromě postav démonů a ďáblů byl nepřítel běžně zobrazován i jako pomatenec. V ojedinělých případech dokonce i jako zvíře. Přirovnání k zvířatům nebyla systematicky používána, ale spíše se jednalo o náhodné případy. Zobrazené postavy však stále měly částečně lidskou podobu. Častým jevem proto byla zvířata s obličejem Roosevelta nebo Churchilla (Dower, 1986: 269 a 272).

Tato karikatura prezidenta Roosevelta, která byla publikována roku 1943, je jednou z typických ukázek démonizace nepřítele.

(časopis *Manga*, 1943, převzato z Dower: 1993: 296)

Inspirací se pro tvorbu karikatur stávaly i tradiční japonské formy. Například tento dřevotisk od Tóšúsai Šarakua⁵⁷ z roku 1794, zobrazující portrét herce žánru kabuki Ótani Onidžiho III. (大谷鬼 3 代目), sloužil jako předloha pro níže uvedenou

⁵⁷ Tóšúsai Šaraku (東洲齋 写楽) byl japonský grafik stylu ukijo-e narozený kolem poloviny 18. století. Je známý svými portréty herců divadla kabuki. Jeho skutečné jméno ani další údaje o jeho životě nejsou známé. Většinu svých děl uveřejnil během deseti měsíců v letech 1794–1795. Jeho práce se však setkala s negativní kritikou ze strany jeho současníků, načež jeho kariéra náhle skončila. Dnes je považován za jednoho z nejvýznamnějších tvůrců žánru ukijo-e.

karikaturu Roosevelta. Ta byla otištěna na titulní straně časopisu *Manga* (漫画) roku 1943. Dva přidané tesáky mají znázorňovat prezidentovu ďábelskou povahu. Autor této karikatury se spoléhá na divákovu znalost dřevotisku. Po shlédnutí této karikatury by měl divák být schopen odvodit si její spojitost s originálním dílem od Tóšusaie. (Brca, Pavia, 1994: 680).

(Šúsaku Tóšusai, 1794, herec žánru kabuki Ótani Onidži III. v roli Jakko Edobeie (奴江戸兵衛) ve hře *Koi njóbó somewake tazuna* (恋女房染め分け手綱)⁵⁸

⁵⁸ Zdroj: <https://ja.wikipedia.org/wiki/%E5%A4%A7%E8%B0%B7%E9%AC%BC%E6%AC%A1>

(Převzato: Brcaak, 1994: 680)

V karikaturách byla často využívána i rétorika o zranitelnosti Japonců a Japonského národa. Japonci, kteří nepochybně byli, co se zrodů týče, chudým národem, byly propagandou vykreslováni jako upřímný národ s ušlechtilými záměry. Následující karikatura, který byla publikována jako součást politického komiksu několik měsíců před útokem na Pearl Harbour, ukazuje strýčka Sama, který si dovoluje na Japonce. Tato a jí podobné karikatury měly poukázat na sobecké omezování Japonska ze strany Západních mocností. A to zejména v souvislosti s úsilím Japonska prosadit klauzuli o rasové rovnosti v rámci Společnosti národů.

(ilustr. Kató Ecuró (加藤悦郎), *Taiheijó Manga Tokuhon*, Dai Nippon Sekiseikai Šuppankjoku, červen 1941, převzato z Dower: 1993: 298)

Japonská propaganda tedy často zobrazovala Američany jako barbary či bestie. Zároveň se uchylovala i k šíření značně kontroverzních tvrzení. Dower například zmiňuje, že „japonská propaganda vykreslovala Spojence jako opravdové barbary moderní doby, kteří zmrzačují mrtvolky Japonců pro "suvenýry", zabíjejí vězně na bojišti, a dokonce vymysleli nový zločin proti lidskosti – používání zápalných bomb v hustě osídlených oblastech.“ (Dower, 1986: 45). Proti-americká rétorika tak byla bohatá na pejorativní výrazy a metafory. Například v komiksech a karikaturách publikovaných v časopisu *Hinode* (日の出) byli Američané dokonce přirovnáváni ke gangsterům, kteří prahnou po zámořských zemích a dopouštějí se ohavností i ve své vlastní zemi. V čísle vydaném listopadu roku 1944 byl dokonce otištěn dvoustránkový popis Američanů jako zlodějů, neoholených kapitalistů a beznadějných rasistů. Tento výčet pejorativních výrazů byl doplněn o znázornění chlapce černé pleti, který je kamenován k smrti, zatímco se topí. Další ilustrace zobrazovaly černochoy, kteří slouží jako cíle při házení míčem v zábavním parku a černochoy, který je lynčován, zatímco se nachází v pozici vzhůru nohama. Podle Dowera neupoutali výjevy zobrazené na těchto dvou stránkách příliš pozornost Japonců. Té se nejvíce dostalo kresbě znázorňující americké bombardování japonského nemocničního plavidla (Dower, 1986: 271).

Japonská propaganda mířená proti nepříteli, která byla šířená v tisku, je obecně považována za velmi přímou. Avšak ne všechna média zastávala v otázce zobrazování nepřítele stejný přístup. Ve filmu například byl nepřítel personifikován velmi zřídka. Vojáci tak často bojovali proti nepříteli, který prakticky není vidět. I když byl Západ často zobrazován jako dekadentní místo plné slabochů a zbabělců, důraz vždy byl kladen spíše na zprávu, kterou chtěli tvůrci filmu divákům sdělit než na negativní zobrazení nepřítele. Od Japonských vojáků se například očekávalo, že nebudou váhat obětovat za císaře a národ svůj život. Mnohé z filmů proto, ještě před Pearl Harbourem, běžně divákům zprostředkovály myšlenku, že je povinností každého vojáka, pokud je to zapotřebí, položit za císaře život. Bylo dokonce běžné,

že se ve filmech vojáci loučili frází „dokud se nesejdeme v Jasukuni“ (Brcaj, 1994: 675).

4.2 Exhortativní kampaně

Japonsko se po delší dobu potýkalo se závislostí na dovozu surových materiálů. Již roku 1938 proto byla vláda nucena vypracovat *Plán na mobilizaci materiálů*⁵⁹ (Rice, 1979: 691). Mobilizace se tudíž netýkala pouze odvodů do armády, ale také finančních prostředků, surových materiálů a zdrojů, včetně pracovní síly. Rice poukazuje na to, že japonská vláda, přes veškerá zavedená opatření, nebyla schopná kontrolovat a ovládat ekonomiku v zamýšlené míře. Důvodem byla příliš velká závislost na soukromého sektoru. Ten oproti státu volné výrobní kapacity a zaměstnance s dostatečnými manažerskými měl dovednostmi (Rice, 1979: 692). Pro úspěšné dokončení mobilizace tohoto sektoru bylo nutné nejprve zcentralizovat systém rozhodování a zefektivnit shromažďování informací. Neexistovala však žádná byrokratická skupina, jež by dokázala ovlivňovat ekonomická rozhodnutí ve prospěch cílů vytyčených armádou (Rice, 1979: 693).

Ta měla v úmyslu prosazovat ekonomická rozhodnutí seshora. O to usilovala prostřednictvím přímé kontroly a dohledu nad tzv. kontrolními asociacemi. Tyto asociace, nazývané *kókjó tóseikai* (工業統制会), byly zakládány v letech 1941 až 1942. Měly fungovat jako kontrolní orgány, dohlížející na jednotlivá průmyslová odvětví. Staly se tak spojnicí mezi průmyslovými podniky a armádou. Do jejich vedení byli dosazováni vhodní kandidáti ze soukromého sektoru. Ti zpravidla byli odborníky ve své profesi. Museli však také mít všeobecné znalosti o fungování ekonomiky. Tito zvolení zástupci si sebou do funkce přiváděli vlastní personál. V několika málo případech byli v nich zaměstnáni i vládní úředníci (Rice, 1979: 694 a 696). První úvahy o vytvoření takového kontrolního systému se objevili již ve 30. letech. Avšak příznivci této myšlenky byli nuceni nejprve obhájit, proč by měl být zřízen systém dohledu nad klíčovými odvětvími, a to z teoretického i ideologického

⁵⁹ Bušši dóin keikaku (物資動員計画).

hlediska. Zavedení kontroly ekonomiky a průmyslu podporovali jak zástupci pravice, tak marxismu (Rice, 1979: 694 a 696).

Duální povaha těchto asociací vedla k tomu, že se setkávaly se značnou mírou kritiky, a to jak ze strany armády, tak samotných podniků. Příčinou byla očekávání na obou stranách. Armáda očekávala, že asociace s ní budou spolupracovat a pomáhat jí při zavádění armádních opatření. Podniky naopak očekávaly, že asociace budou hájit jejich zájmy (Rice, 1979: 697). Asociace se tak staly nárazníkem mezi vládou, armádou a podniky. Jejich důležitost spočívala i v tom, že měly na starost přidělový systém. Spolu s ním měly automaticky dohled i nad regulací produkce. Ta byla prováděna skrze limitování samotných přidělů. Určovaly tak i produkční kvóty. Obdobné asociace byly zřízeny i v rámci armády. Ty byly nazývány *kjórjokukai* (協力会) (Rice, 1979: 698).

V rámci mobilizace finančního sektoru byly důležité spořicí asociace. Ty byly zakládány již od 80. let 19. století. V té době měly zásadní význam především na venkově, kde nahrazovaly chybějící banky a pošty. Jejich zřízením byl venkovskému obyvatelstvu usnadněn přístup k finančním institucím. V čele těchto asociací většinou stály místní předáci, starostové vesnic nebo statkáři. Japonské obyvatelstvo bylo jejich zřízením postupně vedeno k ukládání peněz na spořicí účty, a to zpravidla na týdenní nebo měsíční bázi (Garon, 2000: 47).

Japonská vláda během války zavedla mnoho finančních opatření. Mezi ně patřily i kampaně, které měly obyvatelstvo motivovat k šetření a omezení spotřeby. Válka v Pacifiku znamenala pro Japonsko totální válku – *sórjokusen* (総力戦). Bylo proto zapotřebí zmobilizovat všechny vrstvy společnosti. Propagovanou jednotu národa a jeho společné úsilí dobře vystihoval dobový slogan „jeden milion srdcí bije jako jedno“⁶⁰ (Garon, 2000: 43). To však neznamenalo, že bylo japonské obyvatelstvo militaristickým režimem utlačováno. To naopak přijalo válečné úsilí za své a aktivně se podílelo na budování impéria.

Přestože byla vládou stanovená míra šetření vysoká, japonské obyvatelstvo poslušně spolupracovalo a vládní nařízení dodržovalo. Je však pravdou, že by

⁶⁰ Hjakuman iššin (百万一心).

Japonci nešetřili v takové míře a neomezovali se tolik ve své spotřebě, kdyby nebylo vládních kampaní. Je nutné podotknout, že mnoho obyvatel nemělo jinou možnost, než se těmto nařízením podřít (Garon, 2000: 43). Japonsko tímto způsobem dosáhlo nejvyšší možné výše úspor. Do roku 1944 japonské domácnosti průměrně odkládaly 39.5 % svých příjmů na spořicí účty. Toto extrémní šetření však nechávalo domácnostem k dispozici pouze obnos dostatečný k pořízení základních potřeb jako potraviny a oblečení (Garon, 2000: 42).

Jedním z hlavních sloganů byla v době války fráze "luxus je nepřítel".⁶¹

7. června roku 1944 vláda vydala *Nařízení o omezení výroby a prodeje luxusního zboží*.⁶² V reakci na zavedení tohoto opatření se slogan "luxus je nepřítel" začal objevovat v novinách a časopisech po celém Japonsku. Toto opatření mělo přimět domácí obyvatelstvo více šetřit (Garon, 2000: 42). Bylo také označováno termínem *šiči šiči kinrei* (七・七禁令) - "zákaz sedmého sedmý", podle dne, kdy bylo uvedeno v platnost. Zákaz prodeje luxusního zboží znamenal i zákaz prodeje mnoha západních výrobků. Spolu s jejich zákazem došlo zároveň k potlačení západního stylu života. Japonci se museli vzdát zejména „oděvů ušitých z hedvábí, jehlic do kravat, zlatých a stříbrných šperků, náhrdelníků a krajek.“ (Brandon, 2009: 117). Výroba takového zboží musela být ukončena k 7. červenci a od 7. října téhož roku nesmělo být ani prodáváno.

Kromě omezení spotřeby bylo obyvatelstvo také nuceno odkládat na spořicí účty čím dál větší částky. To se týkalo především zaměstnanců pracujících v podnicích a oblastech, které z války značně finančně profitovali. Vláda usilovala o to, aby své zvýšené výdělky odkládali na spořicí účty, pokud možno v celé výši. Obávala se totiž, že jejich nezřízené utrácení by mohlo vést k inflaci (Garon, 2000: 58).

Úspory obyvatelstva měly pomoci financovat válečné výdaje. Japonsko se oproti Velké Británii či USA rozhodlo nejít cestou zvyšování daní, ale raději získat prostředky prodejem cenných papírů, jejichž nákup domácím obyvatelstvu

⁶¹ Zeitaku wa teki da! (贅沢は敵だ!)

⁶² Šašihintó seizó hanbai seigen kisoku (奢侈品等製造販売制限規則).

intenzivně propagovala. Jejich nákup byl odůvodněn tím, že takto státu zapůjčené finance jsou, na rozdíl od daní, nadále majetkem těch, kteří si je zakoupí (Garon, 2000: 42). Domácí obyvatelstvo nejenomže bylo nuceno šetřit, ale zároveň se očekávalo, že ušetřené peníze použije na nákup cenných papírů. Firmy a vládní kanceláře dokonce měly za úkol své zaměstnance motivovat, aby k jejich nákupu použily i finance, které obdržely formou ročního bonusu (Garon, 2000: 53). Ne každý však byl schopný odkládat na spořicí účty dostatečné množství financí. V takovém případě hrozilo, že mu bude odepřen příděl potravin. Dohled nad přidělovým systémem totiž již roku 1942 obdržely asociace zřizované v rámci komunit a sousedství. Na příděl byla většina klíčového zboží od rýže až po palivo a oblečení. Přídělový systém se tudíž stal prostředkem ke snížení utrácení a prosazení šetření (Garon, 2000: 60).

Vládou propagované šetření bylo pozitivně vnímáno zejména ženami v domácnostech, které byly ovlivněny propagandou. Na ženy obecně cílily mnohé vládní kampaně. Jejich cílem bylo „zavedení válečného životního stylu v domácnostech.“ (Garon, 2000: 52). Hospodyňky byly, zejména skrze propagandu vydávanou v časopisech, nabádány k šetrnosti a úspornosti. Ke konci války, kdy samotné šetření už nebylo dostačující, se vláda obrátila k jiné strategii. V časopise *Šufu no tomo* (主婦の友) bylo například propagováno zvýšení příjmu domácností nazelením vedlejšího přivýdělku – například šitím uniforem. Válečný ideál ženy v domácnosti, která šetří, a navíc k tomu sama pro rodinu přivydělává, se v poválečné době stal normou (Garon, 2000: 69). Před válkou role žen spočívala především v roli matek a žen v domácnosti. Avšak s narůstající nutností mobilizovat ekonomiku se jejich role začala měnit. Intenzivně začala být podporována jejich účast na aktivitách mimo domácnost. Tompkins proto shledává, že „válečná mobilizace zpochybnila převládající koncepci vztahu mezi ženami a státem“ (Tompkins, 2018: 28). Mobilizace žen tak napomohla jejich zapojení do společnosti a vymanění se z role matek a žen v domácnosti.

Ženy se během války podílely na mnoha kampaních a aktivitách spojených se sběrem odpadu. Ženské spolky a organizace v té době sdružovala *Japonská federace*

ženských spolků.⁶³ Při jednodenní akci nazvané *Gaitó ni muda wo hiró*⁶⁴ – *Sbírejme odpad v ulicích*, chodily členky spolků sdružených pod její záštitou po městě – zejména do zábavních čtvrtí, parků, na tržiště apod, a písemně zaznamenávaly jaký odpad kde viděly (Tompkins, 2018: 27). Tato akce byla zorganizována v rámci *Týdne důrazu na ekonomickou válku*⁶⁵ - kampaně vyhlášené *Centrální ligou za duchovní mobilizační hnutí*,⁶⁶ jejíž cílem bylo propagovat šetrnost a hospodárnost (Tompkins, 2018: 28).

Otázkou odpadu a jeho potencionálního využití se japonská společnost začala aktivně zabývat po vypuknutí války. Žádoucí byl sběr především surových materiálů, jako například kovů, které bylo možné znovu zpracovat. V novinách proto byly frekventovaně publikovány články zaměřené na recyklaci. Její popularita postupně rostla. V Japonsku se následně rozšířilo recyklační hnutí (*sairijó undó*, 再利用運動). V reakci na toto hnutí byla roku 1941 provedena revize zákona. Na jejím základě musel být odpad nejprve protříděn, vzácné materiály od něj odděleny, a až poté mohl být zlikvidován (Tompkins, 2018: 31).

Hlavními pořadateli těchto sběrů se staly sousedské spolky a ženské asociace. Kampaně byly za tímto účelem běžně pořádány již od roku 1938. Jejich častým cílem bylo získat za shromážděný odpad finanční prostředky pro konkrétní účel. Takovým případem je *Kampaň pro sběr pozlaceného odpadu*.⁶⁷ Cílem bylo shromáždit staré a nepotřebné pozlacené předměty nacházející se v japonských domácnostech. Ty poté byly přetaveny na slitky. Za ně utržené peníze byly darovány *Úřadu pro válečné vdovy a sirotky*⁶⁸ (Tompkins, 2018: 34). Zpočátku, než se těchto kampaní ujmuly sousedské spolky a ženské asociace, byly takové akce organizovány výhradně státem. Později se však staly aktivitou, které se věnovaly především ženy.

⁶³ Nihon fudžin dantai renmei (日本婦人団体連盟).

⁶⁴ *Gaitó ni muda wo hiró* (街頭に無駄を拾う)

⁶⁵ Keizaisen kjóčó šúkan (経済戦強調週間)

⁶⁶ Kokumin seišin sóđoin chúó renmei (国民精神総動員連盟).

⁶⁷ Kin fučaku haihin kaišú undó (金付着廃品回収運動)

⁶⁸ Gundžin ikazoku džusanšo, (軍人遺家族授産所)

Jedná se proto o důležitý aspekt mobilizace žen během druhé světové války. Přesto není těmto kampaním ze strany historiků kladena příliš velká pozornost.

Vláda, ve své snaze ještě více podpořit míru spoření, se dokonce snažila přesvědčit finanční instituce, aby prodloužili svou otevírací dobu. S postupem války tak byla vyžadovaná míra spoření, a šetření, neustále zvyšována. Občané byly dokonce motivováni, aby za každý nákup a návštěvu restaurace či divadla, na spořicí účet uložili stejnou částku, kterou utratili. Intenzivně bylo propagováno i zakládání nových spořicíh účtů, a to zejména při slavnostní příležitostech jako svatba, narozeniny nebo výročí. Bylo tak běžné, že lidé kromě jednoho standardního spořicího účtu vlastnili i pět až deset vkladních knížek." (Garon, 2000: 57). Garon uvádí, že „když válka v Pacifiku dosáhla svého vrcholu, spořicími asociacím bylo nařízeno, aby kromě běžných měsíčních vkladů vyžadovali i dalších devět doplňkových“ (Garon, 2000: 60). Ty byly, stejně jako zakládání nových spořicíh účtů, vyžadovány při zvláštních příležitostech. Mezi ně patřil i nástup dítěte do školy, stěhování, a dokonce i vykonání nějakého hrdinského skutku a projev hrdinství ve válce. Ukládání peněz se v těchto a dalších případech stalo povinným. Když se například někomu v sousedství narodilo dítě, museli všichni členové místní komunity povinně na spořicí účet rodiny vložit pět jenů, pokud se narodil chlapec a tři jeny, pokud dívka. V případě, že by jediný člen komunity vklad neprovedl, narozené dítě by nebylo zařazeno do přidělového systému. Samotná rodina, aby obdržela přidělový lístek na dětské oblečení, musela na svůj účet vložit dva jeny (Garon, 2000: 60).

Všeobecná mobilizace se značně dotkla i oblasti školství. Japonský vzdělávací systém v této době nebyl jednotný. Především vyšší vzdělávání bylo poskytováno vícero institucemi. Na pomyslné vrcholu vysokoškolského vzdělávání stály císařské univerzity (teikoku dagaku, 帝国大学). Dvě takové se dokonce nacházely v Soulu a Tchaj-peji. Další kategorií byly univerzity soukromé. Japonským studentům se tudíž po povinném studiu na základní a nižší střední škole nabízelo více možností, jak ve studiu pokračovat. První variantou bylo tříleté studium na vyšší střední škole, následované nástupem na císařskou univerzitu, kde studiem opět strávili tři roky. Na druhou stranu soukromé univerzity měly vlastní systém přípravných škol. Ty však byly obdobou standardních vyšších středních škol.

Kromě univerzitního vzdělání se studenti mohli také rozhodnout pro studium na odborných vyšších školách (Shillony, 1986: 770).

Univerzity se po delší dobu potýkaly s rostoucí politickou represí ze strany státu. Ve 20. letech bylo po zavedení *Zákona o zachování veřejného pořádku* (Čian idžihó, 治安維持法) zatčeno přes tři tisíce studentů sympatizujících s komunismem. V roce 1937 jich bylo zatčeno 1172 a v následujících letech dalších 1000 (Shillony, 1986: 772). Univerzity byly donuceni opustit všichni příznivci komunismu z řad vyučujících. Později však došlo k zatýkání i v jejich řadách. Nejčastěji se týkalo těch, které šířili své názory prostřednictvím tisku a publikací. I přestože byli příznivci komunismu stíháni, zatýkáni a měli omezený přístup do akademického prostředí, množství případů přímé opresivní činnosti ze strany státu vůči nim bylo v porovnání s jinými režimy té doby poměrně nízké. Důvodem byla silná podpora režimu ze strany mnoha univerzitních profesorů (Shillony, 1986: 773).

Druhá světová válka sebou přinesla i nutnost spoléhat se na vlastní výzkumné aktivity, a to zejména v oblasti vědy a technologií. To vedlo k rozšiřování již existujících výzkumných institucí. Celkově proto vzrostly i nároky na celý systém vyššího vzdělávání. Jak státní, tak soukromé univerzity se začaly více zaměřovat na výuku vědy a inženýrství. Ta byla značně podporována samotnou vládou, zejména skrze udělování grantů a ocenění. Soukromé univerzity však byly nuceny sponzorovat zakládání nových institucí skrze byznys (Shillony, 1986: 774). Válka sebou také přinesla nový trend. Před rokem 1935 ženy studovaly převážně na soukromých vyšších školách zaměřujících se na tzv. svobodná umění (liberal arts). S postupem války však vzrostl počet žen, kterým se dostalo univerzitního vzdělání (Shillony, 1986: 775). Tento trend přetrval i po jejím skončení.

Od studentů se očekávalo, že budou studiu věnovat veškeré své úsilí. Zároveň však měli studium dokončit, pokud možno co nejdříve, aby mohli nastoupit do armády. Každý muž, po dosažení 20 let, musel podstoupit lékařské vyšetření. Před rokem 1937 bylo do armády v tomto věku odváděno jen minimum mužů. V tomto roce jich však musela narukovat až jedna čtvrtina. Důvodem, proč nebyli odváděni všichni muži v tomto věku, byla řada udělovaných výjimek. Ty se týkaly zejména

studentů. Studenti vyšších odborných škol byli odváděni v 25 letech a studenti vysokých škol v 27 letech (Shillony, 1986: 778).

Věk odvodu do armády byl roku 1939 snížen v reakci na zesílení bojů s Čínou. K jeho snížení došlo opět roku 1941 v rámci příprav na válku v Pacifiku. Nově studenti přípravných škol museli vstoupit do armády ve 22 letech, studenti vyšších odborných škol o rok déle, tedy ve 23 letech, a studenti vysokých škol po dosažení 24 let. Výjimku stále tvořili studenti medicíny. Ti byli odváděni až v 26 letech. I přes snížení věkové hranice stíhala většina studentů svá studia dokončit ještě před narukováním do armády (Shillony, 1986: 778). V průběhu války začalo na frontách ubývat vojáků. Japonská vláda proto hledala způsob, jak zajistit dostatek rekrutů. Roku 1941 proto byl univerzitním studentům posledních ročníků zkrácen školní rok o tři měsíce. Toto opatření začalo být využíváno opakovaně. V následujících letech docházelo ke zkracování dokonce o šest měsíců (Shillony, 1986: 778 a 779).

V roce 1943 si Japonsko již nemohlo dovolit mít tolik studentů. Odklad nástupu do armády tak byl ponechán pouze studentům medicíny, vědních oborů, inženýrství a některých oborů z oblasti zemědělství. Vysokoškolští studenti tak museli narukovat jako všichni ostatní ve věku 20 let. Byl jim však ponechán studentský status. Dokumenty týkající se mobilizace studentů provedené roku 1943 byly spáleny. Z tohoto důvodu se nedochovaly přesné informace o počtu rekrutů. Odhady však uvádějí, že bylo odvedeno až 130 000 mužů. Dva měsíce po jejich narukování přistoupila vláda opět ke snížení věkové hranice, a to na pouhých 19 let. Na rozdíl od Západu v Japonsku nikdy nedošlo k jejímu snížení na 18 let. Studenti mladší 19 let byli vyzíváni, aby se dobrovolně přihlásili k tzv. pomocné vojenské službě a stali se tak *šónenhei* (少年兵) – mladými vojáky. Někteří z přihlášených adeptů byli dokonce posláni ke studiu na vojenské policejní škole (Shillony, 1986: 779).

V Japonsku studoval i značný počet zahraničních studentů, pocházejících z Blízkého Východu, Jihovýchodní Asie a také Evropy. Ti však samozřejmě nemohli být odvedeni do armády. Ke konci války byla většina japonských studentů nucena pomáhat v továrnách, v nemocnicích nebo na farmách. K částečné mobilizaci

studentů za účelem práce (gakuto dōin, 学徒動員) došlo již roku 1939. Studenti vyšších odborných škol a univerzit v tomto roce museli povinně strávit jeden týden v roce vypomáháním na venkově. V únoru roku 1941 došlo k prodloužení této služby na jeden měsíc. V té době byli studenti posíláni pracovat i do továren a dolů. V květnu roku 1943 byli povoláni k nucené práci také chlapci a dívky studující na nižších a vyšších středních školách. O měsíc později byl vládou dokonce zrušen zákaz zaměstnávání žen a dětí. Beznaděj Japonska dokazuje rozhodnutí z února 1945, kdy byli do armády odvedeni také studenti vědeckých a technických oborů (Shillony, 1986: 780). Na konci války představovali studenti jádro japonské obrany domácího území.

Všichni studenti se v době války bez rozdílu podíleli na válečném úsilí, ať už jako vojáci nebo pracovníci v továrnách. Studenti tak spolu s ženami měli zásadní úlohu. Bez jejich mobilizace by Japonsko nebyl schopné nahrazovat chybějící pracovní síly.

5. Propaganda napříč okupovaným územím

V 70. a 80. letech 19. století získalo Japonsko plnou suverenitu nad Boninskými ostrovy (Ogasawara guntó, 小笠原群島), souostrovím Rjúkjú (琉球) a Kurilami (Kuriru rettó, クリル列島). Kromě toho započalo intenzivní kolonizaci ostrova Hokkaidó, do té doby obývaného převážně kmeny Ainu. Japonsko se skrze kolonizaci těchto území, která však tradičně patřila do sféry japonského vlivu, utvrzovalo o své vlastní autoritě (Duus, 2008: 224).

Prvním krokem k expanzi byla snaha Japonska o podmanění si Koreje. Pokusy o prosazení japonského vlivu v Koreji sahají až do 80. letech 19. století. Přestože upoutala Korea pozornost Japonska jako první, připojilo ke svému území nejprve Taiwan. Ten se stal japonskou kolonií v roce 1895 po vyhrané válce s Čínou. Roku 1905 Japonsko konečně vítězstvím ve válce s Ruskem dostalo pod svou správu území Liao-tungu a strategické přístavy Dairen a Port Arthur. Japonsku se v té době také uvolnily ruce v Koreji a byla proto započata její okupace. Oficiálně však byla Korea anektována až roku 1910. Po skončení první světové války získalo Japonsko také mandát nad německými državami na Šantungu, včetně přístavu Čching-tao v zálivu Ťiao-čou, Karolínskými a Marshallovy ostrovy a severní částí Mariánských ostrovů. Tato území, která Japonsko ovládlo do roku 1922, představovala základ japonského Impéria. Protože všechna tato nová území získalo, tak i nadále tíhlo k expanzi.

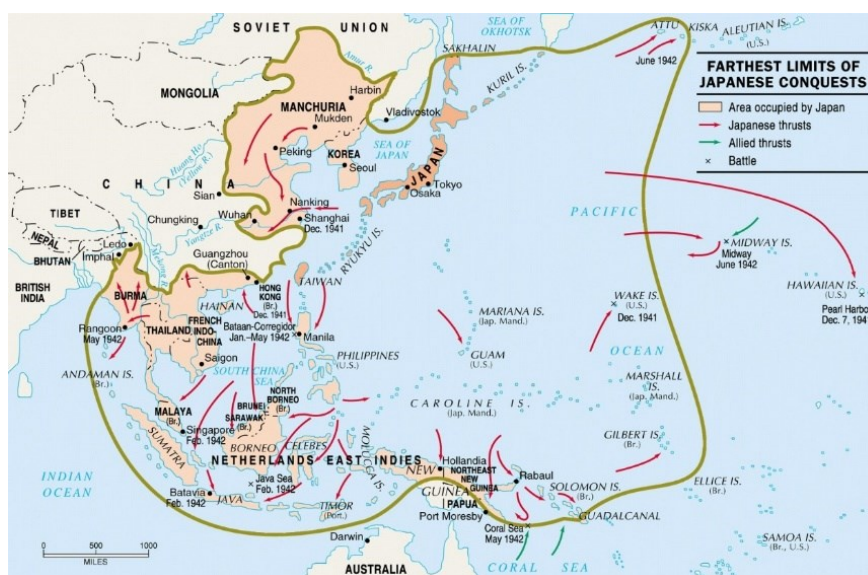
Japonská expanzivnost se znovu projevila na počátku 30. let. Tentokrát se japonským cílem stalo území Mandžuska na sever od Koreje a Liao-tungského poloostrova. Japonský s mandžuskými jednotkami započal 18. září 1931, kdy došlo u jihomandžuské dráhy k tzv. Mukdenskému incidentu. Do ledna 1932 se boje rozrostly až do Šanghaje. O měsíc později Japonsko okupovalo již celou oblast Mandžuska. V něm byla poté zavedena loutková vláda (Duus, 2008: 236 a 294). Boje mezi Japonskem a Čínou se opět vyostřily roku 1937.

K dalšímu růstu japonského Impéria došlo po útoku na Pearl Harbour. Počátek války v Pacifiku se nesl v duchu řady rychlých vítězství a značných vojenských úspěchů na straně Japonska (Gordon, 2003: 209) Podle předpokladů japonské vlády podlehl 8. prosince 1941 diplomatickému tlaku Thajsko, které bylo

následně okupováno. Poté Japonsko obrátilo svou pozornost k Britskému Malajsku – dnešní Malajsii. Když japonské jednotky 15. února 1942 dobyli Singapur ztratili Britové opěrný bod k obraně západního Malajska.

Japonsko provádělo několik ofenzív zároveň. Ve stejný den, kdy bylo obsazeno Thajsko, byly Japonskem vyslány letecké jednotky na Filipíny. Přestože Manila padla do rukou Japonců již 2. ledna nebylo obsazení Filipín dokončeno až do dubna roku 1942. 16. prosince 1941 byly vyslány tři bataliony na Britské Borneo. Tento třetí největší ostrov, dnes z převážné části patřící k Indonésii, byl velmi špatně bráněn. K oficiální kapitulaci Britů však došlo až 19. ledna dalšího roku. V průběhu druhé poloviny února byly postupně obsazeny další indonéské ostrovy – Bali, Loombok a Timor, avšak kromě Jávy. Ta byla dobyta až 9. března. Do konce května Japonci také zajistili tzv. Burmskou cestu na severu dnešního Myanmaru. Již v prosinci roku 1941 byl obsazen také Hong Kong. Ke konci července 1942 byla obsazena i oblast Francouzské Indočíny (Duus, 2008: 345-348).

Japonské impérium tak roku 1943 zahrnovalo kromě Koreje, Taiwanu a Mandžuska oblast sahající od tehdejší Indočíny a Burmy, přes Filipíny a Malajsii až po oblast dnešní Indonésie. Japonskem kontrolované území také zahrnovalo ostrovy v centrální a jižní části Pacifiku – jako Karolíny, Marianiny, nebo Maršálovky a Šalamounovy ostrovy (Gordon, 2003: 210) Hranice Japonského impéria tak nově sousedila dokonce s Indií. Na moři japonské území sahalo až k samotné Austrálii a Spojeným státům.

Oproti Taiwanu, kde byla japonská přítomnost, pokud ne vítána, tak alespoň tolerována, se japonská správa v Koreji dlouhodobě potýkala s protijaponským hnutím. Oproti tomu na Sachalinu a poloostrově Liao-tung se japonská administrativa nepotýkala s problémy vyplývajícími ze správy cizího etnika. V případě Liao-tungu se však potýkala s finančními a správními problémy. Navíc byl status této oblasti nejasný a okupace Japonskem vyvolala mezinárodní spory (Duus, 2008: 230). Negativní dopad japonské přítomnosti byl viditelný především na Marianách, konkrétně na ostrovech Saipan a Palau. Příchod japonských imigrantů, kteří převyšovali domácí obyvatelstvo deset ku jedné, pro některé znamenalo ztrátu půdy, a tudíž vedlo k šíření protijaponských nálad (Duus, 2008: 267).

5.1 Kolonie

Japonská správa se v jednotlivých částech impéria lišila. Japonské kolonie – Korea a Taiwan, které Japonsko kolonizovalo o několik dekád dříve, byly spravovány značně autoritářským způsobem. V obou koloniích byl zaveden militaristický systém správy nezávislý na japonské vládě. Koloniální správa v těchto zemích tudíž byla značně autonomní. Dominantní pozice armády poté ovlivňovala samotnou podobu koloniální správy (Duus, 2008: 245). Na Taiwanu byla pro potřeby koloniální správy využívána i policie. Ta měla několik funkcí – od výběru daní po zavádění hygienických opatření nebo programů veřejné práce (Duus, 2008: 250).

Jednotlivé kolonie a okupovaná území byly po začlenění do japonského impéria vystavovány japonskému vlivu po odlišně dlouhou dobu. Kvůli rozdílnosti jednotlivých regionů se lišily zákony a nařízení týkající se svobody projevu, tisku a dalších forem masové komunikace, které byly zavedeny okupační správou (Tanigawa, 2019: 163). V době války v Pacifiku neměla japonská správa potřebu zásadně měnit svou koloniální politiku. Často proto byla i v rámci propagandy nadále uplatňována již zavedená opatření.

V koloniích obecně Japonci zastávali nadřazený přístup vůči domácímu obyvatelstvu. Výhody a zázemí, kterých se mnohým Japoncům v koloniích dostalo, posilovaly japonské opovržení domácím obyvatelstvem (Duus, 2008: 265). Přesto v letech 1914 až 1920, vlivem změny v politické situaci, byly japonské autority nuceny změnit svůj postoj ke správě kolonií. Jejich správa se tak na určitou dobu

stala méně autoritářskou a liberálnější. V roce 1914 se mezi japonskými představiteli začala dokonce šířit myšlenka asimilačního hnutí. Tato iniciativa, která mohla například obyvatelům Taiwanu zajistit jistá občanská práva v rámci japonské ústavy, byla bohužel nakonec zamítnuta (Duus, 2008: 233). Na potřeby těchto kolonií a jejich obyvatelstva obecně nebyl příliš brán zřetel. Ekonomická rozhodnutí byla vždy prováděna ku prospěchu Japonska. Domácí obyvatelstvo se tak běžně setkávalo s vykořisťováním ze strany japonské správy. Samotná Korea a Taiwan pro Japonsko znamenaly především zdroj potravin, v případě Koreje se jednalo zejména o zásoby rýže a na Taiwanu naopak cukru (Duus, 2008: 255-256) Po vypuknutí války v Pacifiku byla ekonomika těchto kolonií ještě více využívána ve prospěch Japonska. Stejný přístup japonská správa poté zastávala prakticky na každém okupovaném území.

Japonské propagandě na území Taiwanu, Koreje a Mandžuska v letech 1941 až 1945 není v akademických kruzích kladena taková pozornost. Z tohoto důvodu se při zkoumání propagandy na Taiwanu a v Koreji musíme opírat i o opatření zavedená již o třicet let dříve, po jejich připojení k Japonskému území.

5.1.1 Taiwan

Na počátku japonské okupace byly na Taiwanu, přesněji v Taipeiji vydávány pouze dva deníky. Jejich konsolidací roku 1898 byl *Úřadem pro občanské záležitosti* (Minseikjoku, 民政局) založen deník *Tainiči* (台日)⁶⁹. Poté začaly být vydávány deníky i ve městech Tainan a Taichung. Tyto noviny zprostředkovávaly nejen denní zprávy v japonštině a čínštině, ale sloužily také k distribuci oficiálních oznámení. Bylo běžné, že oficiální dokumenty adresované veřejnosti byly k těmto deníkům přikládány jako přílohy. Až do roku nebyl 1900 tisk nijak výrazněji regulován. To se změnilo po zavedení *Nářízení o tchajwanských novinách*,⁷⁰ vydaném *Úřadem pro občanské záležitosti* (Tanigawa, 2019: 164). Na Taiwanu začal být uplatňován systém licencí, který byl v Japonsku zaveden až o mnoho let později. Kromě

⁶⁹ Název v celém znění – Taiwan Ničiniči Šinpó (臺灣日日新報).

⁷⁰ Taiwan šinbun šidžórei (台灣新聞紙條例).

odevzdání žádosti bylo nutné zaplatit i určitý obnos jakožto zálohu. Veškerý tisk navíc k tomu byl před publikací podroben cenzuře. Tisk na Tchaj-wanu tak byl po určitou dobu vystaven přísnějším omezením než tisk v samotném Japonsku. Přesto roku 1917 v došlo v rámci uvolnění tiskové politiky k revizi *Narižení o tchajwanských novinách*.⁷¹ I přesto, že bylo v duchu tohoto uvolnění uděleno několik nových licencí, tak byl i nadále zachováván systém tří hlavních novin. Ke změně tohoto systému došlo až po roce 1932, kdy začaly být na Taiwanu vydávány i japonské noviny jako *Osaka Asahi šinbun* (大阪朝日新聞) a *Osaka Mainiči šinbun* (大阪毎日新聞). Postupně bylo vynaloženo úsilí na rozvoj nových médií namísto výhradní podpory tří hlavních novin (Tanigawa, 2019: 165).

Spolu s nárůstem japonského nacionalismu se začal měnit přístup koloniální správy vůči tisku. Po určité době, kdy se běžně objevovaly texty v japonštině a v čínštině vedle sebe, došlo postupně k úplnému vytlačení čínštiny (Tanigawa, 2019:166-167). K oživení čínské sekce již nedošlo a noviny tak byly čteny především Tchajwanskými intelektuály, kteří rozuměli japonsky.

V roce 1940 byla založena *Taiwanská novinová asociace*.⁷² Její zřízení bylo odůvodňováno nedostatkem papíru. Avšak na Tchaj-wanu nebyla taková spotřeba papíru jako v Japonsku. Dokonce i po založení *Taiwanské novinové asociace* byl papír z Taiwanu běžně "darován jižní Číně". Tudíž je na místě Tanigawova pochybnost o tom, „zda zajištění papíru bylo skutečným důvodem založení *Taiwanské novinové asociace*“. (Tanigawa, 2019: 171). Přestože možným důvodem k zřízení této asociace mohla být plánovaná konsolidace novin, zastává Tanigawa opačný názor.

V rámci restriktivní politiky byla v červnu roku 1942 zastavena činnost všech týdeníků. Deníky byly sice nadále vydávány, ale dohlížela na jejich vydávání koloniální správa. Mnohým novinářům byla po rozpuštění deníků přidělena funkce vojenských tlumočnicků (Tanigawa, 2019: 168). V průběhu roku 1943 byla vyhlašována další opatření a omezení týkající se tisku. Avšak na konci března byla

⁷¹ Taiwan šinbunširei (台湾新聞紙令).

⁷² Taiwan šinbunkai (台湾新聞会).

ukončena činnost i všech deníků a od dubna byly již vydávány pouze právě založené noviny *Taišhin* (台新)⁷³ (Tanigawa, 2019: 171).

V letech 1905 až 1907 značně vzrostl na Taiwanu zájem o film mezi domácím obyvatelstvem. Pro japonská filmová studia však nebyl až do konce 20. let zdejší filmový trh příliš atraktivní. Na Taiwanu proto byl film zpočátku doménou zejména koloniální správy a soukromých distributorů, kteří již v době Rusko-Japonské války spolupracovaly na tvorbě vzdělávacích filmů. Těm byla kladena zvláštní pozornost z toho důvodu, že obě strany sdílely myšlenku, že film by měl být využit ve prospěch domácí populace. Film tak podle nich měl vzdělávat zejména o moderním životě v Japonsku a zlepšovat tak život místního obyvatelstva (Basket, 2008: 14).

Koloniální správa po vzoru Japonska sponzorovala promítání filmů ve školách a v náboženských institucích. Cílem bylo nejen vzdělávat a poučit místní obyvatelstvo, ale také jej socializovat. Bylo proto organizováno i promítání filmů, které bylo volně přístupné veřejnosti. Z Japonska proto byly importovány vzdělávací filmy - tzv. *kjóiku eiga* (教育映画). Ty diváky učily o životě Japonců a o japonské kultuře. Každý snímek se zaměřoval na určité téma, najdeme proto mezi promítanými snímky takové tituly jako *Třešňové květy* (Sakura, 桜), *Povídání o sopkách* (Kazan no hanaši 火山の話), *Nara* (奈良), *Kamakura* (鎌倉), *Enošima* (江戸島), *Tokio* (東京) nebo *Naše národní hymna* (Kokka, 国歌). Zpravidla byl divákům nejprve promítnut takovýto vzdělávací film, po něm následoval film praktického rázu (džicujó eiga, 実用映画) a na závěr celovečerní film (geki eiga, 劇映画). Jelikož film, oproti ostatním médiím, nevyžaduje žádné předchozí jazykové znalosti, byl koloniální správou považován nejen za nástroj vhodný k sdělování propagandy a ideologicky zabarvených zpráv masové populaci, ale také za nejefektivnější v otázce transformace domorodých Tchajwanců na řádně vzdělané jedince (Basket, 2008: 16 a 17).

⁷³ Název v celém znění – Taiwan šinpó (台灣新報).

Důvodem, proč koloniální správa na Taiwanu kladla takový důraz na asimilační programy, byl vliv čínské kultury. Čínský film se u tchajwanských diváků těšil větší oblibě. Přestože čínské filmy stály v cestě hladkému průběhu kolonizace Taiwanu, koloniální správa nemohla okamžitě zakázat jejich promítání. Existovaly totiž obavy, že otevřený útok na čínskou kulturu by mohl podkopat to, čeho již japonská koloniální správa na Taiwanu dosáhla (Basket, 2008: 17 až 19).

S cílem zastavit šíření těchto ideologicky "nebezpečných filmů" byly koloniální správou provedeny tři kroky. Prvním z nich bylo omezení dovozu čínských filmů. Poté se všichni distributoři čínských filmů musely povinně zúčastnit tzv. reedukačního programu. Posledním zavedeným opatřením byl zákaz veškerých propagačních aktivit, a to u všech čínských filmů, které se již dostaly na Tchajwanský filmový trh. Navíc k tomu byly zavedeny vysoké cenzurní poplatky, které bylo nutné zaplatit při povinné kontrole dovážených snímků. S cílem znesnadnit dovoz čínských filmů byl dokonce zkomplikován samotný proces cenzury. Stejně jako v Japonsku byly i na Taiwanu koloniální vládou provedeny kroky ke konsolidaci celého filmového průmyslu. V rámci konsolidace bylo také znemožněno pracovat u filmu všem osobám, které koloniální správa neschvalovala. I přes všechna tato opatření nebylo možné úplně zamezit tomu, aby se čínské filmy dostávaly na tchajwanský trh. Důvodem, proč místní obyvatelstvo preferovalo čínské filmy, byla jazyková bariéra při sledování japonských filmů. S cílem podpořit studium japonštiny byly totiž některé japonské filmy promítány bez čínských titulků (Basket, 2008: 19).

S postupem času vzrostla atraktivita Taiwanu a většina japonských filmových studií, usilující o zajištění svého podílu na zdejším filmovém trhu, zřídila na Taiwanu své pobočky. Přesto produkce celovečerních filmů na Taiwanu nikdy nedosáhla velkých rozměrů. Taiwan se tak nikdy nestal centrem japonské filmové produkce, jakou se například později stalo Mandžusko. Filmy byly na Taiwanu natáčeny především kvůli jeho exotickému prostředí. Alespoň tak se jej producenti těch několika málo celovečerních filmů zde natočených snažily portrétovat. Podle japonských kritiků byl Taiwan příliš geograficky a kulturně blízký Japonsku, a tudíž mezi Japonci nevzbuzoval zájem, jelikož „u běžných Japonců Taiwan vyvolával

představy o malárii zasažených mokřadech hemžících se vražednými domorodci“ (Basket, 2008: 14).

Na Taiwanu koloniální správa využívala filmové vzdělávací programy k asimilaci domácího obyvatelstva a zároveň k podkopání vlivu čínského filmu. Dva roky před koncem druhé světové války byla většina biografů na zavřena. Jako důvod jejich zavření je označován buď tlak ze strany koloniální správy nebo špatné manažerské vedení. V každém případě koloniální správa se již nemusela cítit ohrožená čínským filmem.

5.1.2 Korea

Generální guvernéri spravovali Koreu po celých třicet pět let okupace s absolutní autoritou a mocí. Tento autoritářský přístup se projevil i v přístupu k tisku. Pro ten bylo prvních deset let japonské anexe prvním ze dvou období temna. Po anexi byly zrušeny všechny noviny, které otevřeně zastávaly proti-japonské postoje a byla zakázána publikace veškerých periodik nacionalistického rázu vydávaných soukromými osobami. Zatímco mnohá korejská periodika a noviny byly ve velké míře rušeny, vydávání pro-japonských novin podporujících koloniální vládu bylo silně podporováno. Mezi ně patřily například v korejštině vydávané noviny *Maeil sinbo*⁷⁴ japonsky psané *Keidžó Nippó* (京城日報) a anglicky psaný *Soul Press* (Youm, 1992: 147). Tyto tři noviny jsou názornou ukázkou toho, jakými způsoby koloniální správa propagovala japonskou asimilační politiku a využívala těchto médií k propagaci nové podoby japonsko-korejského vztahu v Koreji.

Koloniální správa zavedla řadu opatření, která měla za cíl asimilovat Koreu a její domácí obyvatelstvo nejenom z ekonomického hlediska, ale také ze sociálního a kulturního. Stejně jako v případě Taiwanu bylo cílem potlačit místní kulturu a národní identitu. V rámci této politiky byla stanovena úředním jazykem japonština a Korejcům bylo zakázáno mluvit korejsky ve školách. Kromě toho bylo korejské obyvatelstvo nuceno pozměnit svá jména tak, aby zněla japonsky (Youm, 1992: 144).

⁷⁴ Japonský název byl *Mainiči šinpó* (毎日新報).

V korejštině vydávané noviny *Maeil sinbo* se zaměřovaly na čtenáře z řad korejského obyvatelstva. Články otištěné v těchto novinách ilustrovaly změny, které musejí být v Koreji provedeny, než Korejci dosáhnou takové úrovně civilizovanosti, aby mohli být považováni za poddané Japonského císařství (Caprio, 2011: 1). Korejci se dočetli i o tom, jakou hodnotu má asimilace propagovaná Japonskem a jaké východy pro ně, oproti starému tradičnímu pořádku, tento nový vztah představuje. Tyto noviny se snažili přesvědčit čtenáře o tom, jak šlechetné jsou záměry nejen Japonska, ale také koloniální správy. V zásadě byla propagována myšlenka, že „když je Japonsko silné, je silná i Korea. A když je Korea slabá, je slabé i Japonsko.“ (Caprio, 2011: 12). Úspěšná asimilace tak byla v podání těchto novin chápána jako výsledek úspěšného zapojení Korejců do dlouhodobého a postupného úsilí o modernizaci.

Oproti tomu články publikované v japonsky psaných novinách *Keidžó Nippó* zastávaly poněkud realističtější postoj. Čtenáři těchto novin pocházeli převážně z řad japonských usedlíků. Ty se noviny snažily upozornit na to, že z historické zkušenosti vždy provází snahy o asimilaci nesnáze. Varovaly proto, že aby asimilační kampaň měla šanci uspět, musejí si sami japonští usedlíci osvojit pozitivní úhel pohledu na Korejce a také musí zaujmout kooperativní postoj vůči úsilí koloniální správy. „Proti-korejské nálady šířící se mezi japonskými usedlíky a očividná diskriminace Korejců ze strany japonské administrativy neutralizovaly snahy těch Japonců a Korejců, kteří přijali japonskou koloniální rétoriku za svou a usilovali o pokročení v tomto novém vztahu.“ (Caprio, 2011: 1). Zatímco tedy *Maeil sinbo* instruoval Korejce v tom, jak dosáhnout japonského uznání, *Keidži šinpó* upozorňoval Japonské usedlíky na to, že asimilace Korejců bude přijímána negativně do té doby, než oni sami zaujmou vůči Korejcům přívětivý postoj. Šíření takto rozdílných myšlenek představovalo základní problém celé asimilační politiky Japonska.

Poslední ze tří novin, *Soul Press*, se zaměřoval na čtenáře z řad cizinců usazených v Koreji, které informoval o přátelském vztahu mezi Koreou a Japonskem. Snahou těchto novin bylo zajistit podporu v řadách těchto usedlíků. Články zveřejňované v těchto anglicky psaných novinách nejenomže propagovaly Japonsko-Korejský vztah jako přátelský, ale dokonce tvrdily, že asimilace těchto dvou národů

bude provedena s relativní lehkostí (Caprio, 2011: 1 a 2). Avšak Japonci si velmi dobře uvědomovali, že není možné zreformovat Korejský národ přes noc. Přijetí japonského jazyka a zvyků proto mělo být postupné (Caprio, 2011: 13). Motivací k založení těchto novin byla snaha čelit kritice japonských novin vydávaných v zámoří, zejména ve Vladivostoku, San Francisku a Honolulu.

Propagace asimilační politiky a nové podoby japonsko-korejského vztahu nebyly jedinými tématy, která se běžně objevovala v novinách podporujících koloniální správu. Korejci se v nich setkávaly nejen s kritikou tradiční korejské kultury a způsobů, ale také hygienických návyků. Otázka sebe-kultivace byla častým tématem. V jejím rámci bylo mezi Korejci propagováno i vzdělávání žen. Mnohé noviny se dokonce snažili apelovat na panasijské cítění korejského lidu (Caprio, 2011: 13 a 14).

Kontrola tisku se stala pravomocí *Poradního policejního sboru* zřízeného roku 1906. Ten měl právo „přezkoumat předložený návrh každého článku a zakázat jeho zveřejnění, pokud byly dané skutečnosti nesprávně uvedeny nebo byly učiněny komentáře poškozující veřejný pořádek“. Až rok po založení tohoto sboru byl uveden v platnost *Novinový zákon*. Jednalo o první zákon vypracovaný v Koreji s cílem provádět kontrolu tisku. Zavedení tohoto zákona reflektovalo potřebu koloniální správy provádět přímou kontrolu nad těmi korejskými novinami, které propagovaly nezávislost a vyslovovaly se proti anexi Koreje (Youm, 1992: 150-151).

V roce 1908 musel být *Novinový zákon* revidován. Ten se totiž vztahoval pouze na domácí, tedy v Koreji vydávané soukromé noviny. Po zavedení kontroly domácího tisku začali mnozí Korejci raději číst korejsky psané noviny vydávané v zahraničí. Ty se pro Korejce staly cenným zdrojem informací. Škála zahraničních novin dovážených do Koreje rostla a spolu s nimi i jejich obliba mezi Korejci. Když koloniální správa zjistila, jak aktivně Korejci čtou zahraniční noviny, tak se snažila tuto mezeru v zákoně co nejrychleji uzavřít. Začala proto nejprve tyto noviny hromadně konfiskovat. Oproti prvnímu roku okupace vzrostl počet takových konfiskací roku 1908 z pouhých 255 případů na 81 062 kopií. Až s revizí zákona získala koloniální správa právo kontrolovat jak domácí, tak i všechny zahraniční noviny do Koreje dovážené. Tato revize zároveň znamenala, že všem osobám podílejícím se na transportu, distribuci nebo prodeji zahraničních novin hrozil postih

a případná pokuta, pokud se provinili vůči nařízením obsažených v tomto zákoně (Youm, 1992: 152 a 154). V roce 1909 byl na popud generálního guvernéra zaveden *Publikační zákon*, který umožnil kontrolu veškerého tisku.

V Koreji byl také stejně jako v Japonsku a na Taiwanu zaveden systém licencí. Ty byly udělovány Ministerstvem vnitra a žádost musela být podána prostřednictvím generálního policejního inspektora v Soulu nebo prostřednictvím guvernéra dané provincie. Spolu s žádostí muselo být jako záruka uhrazeno tři sta hwanů. Tento poplatek se však nevztahoval na tiskoviny s náboženským nebo literárním obsahem.

Systém licencí dal koloniální správě plnou kontrolu nad vznikem nových tiskovin. Bylo pravděpodobnější, že licenci získají ty noviny nebo časopis, u kterých mohla koloniální správa předpokládat, že se o ní nebudou vyjadřovat negativně a budou publikovat v souladu s jejími nařízeními. Podmínka vztahující se k nutnosti zaplatit již zmíněnou částku tři sta hwanů automaticky znemožňovala podílet se na publikační činnosti všem osobám bez dostatečného finančního zázemí. Bylo nutné získat povolení ministerstva také při změně vydavatele, editorů nebo tiskaře (Youm, 1992: 150).

K cenzuře a kontrole tisku docházelo ještě předtím, než měly oporu v zákoně. Ministerstvu vnitra vždy musela být nejprve odevzdána ke kontrole kopie dané tiskoviny. Až poté, co byl její obsah zkontrolován a schválen, mohl být publikován. Stejně jako v Japonsko bylo vysloveně zakázáno publikovat následující:

- 1) články znesvěčující důstojnost královské rodiny, znevažující národní ústavu nebo poškozující přátelské vztahy mezi národy
- 2) články překrucující trestné činy nebo ospravedlňující či chránící obžalované
- 3) falešné zprávy, jejichž cílem je očernit ostatní

Kromě toho bylo zakázáno publikovat kopie vládních dokumentů nebo zápisů ze schůzí týkající se státních tajemství a informující o soudních případech. I Korejcům při provinění se vůči těmto nařízením hrozil zákaz publikování, pobyt ve vězení, a dokonce i konfiskace náčiní a strojů potřebných k tisku (Youm, 1992: 152).

Docházelo také nejen k zákazům publikace konkrétních článků, ale také ke konfiskaci celých výtisků, nebo k zákazům jejich prodeje. Některé noviny byly také, často i opakovaně, nuceny dočasně přerušit činnost. Některé ji však musely ukončit

úplně. Přesto roku 1919, po vypuknutí Hnutí za nezávislost v Koreji, se přístup koloniální správy vůči tisku zmírnil. Míra autoritářství klesla což podpořilo vznik několika nových novin (Youm, 1992: 157). I přes pokračující anexi byly následující dvě dekády obdobím mírnějšího přístupu vůči korejskému tisku. Avšak roku 1940 byly koloniální správou zrušeny dva nezávislé korejské deníky *Tóa Nippó* (東亜日報) a *Čoson Irubo* (朝鮮日報). Jejich zrušení znamenalo pro korejský tisk počátek druhého období temna (Youm, 1992: 148 a 149). Důvodem ke zrušení, nejenom těchto novin, byla snaha koloniální správy podpořit japonské válečné úsilí a šetřit novinovým papírem, kterého začal být nedostatek. Též usilovala o vytvoření prostředí, ve kterém by Korejci byli nuceni učit se japonsky. Nakonec, obdobně jako po anexi Koreje, tak i nyní byly nuceny ukončit činnost všechny korejské noviny vydávané soukromými osobami.

Co se kinematografie týká, tak na rozdíl od Taiwanu existoval v Koreji již před anexí domácí distribuční systém. Někteří historici z tohoto důvodu zastávají názor, že korejský film pod japonskou správou pouze navázal na trajektorii, kterou se ubíral před japonskou okupací. Mezi korejskými historiky z řad příznivců nacionalismu je též zastáván názor, že Korejci pracující ve filmovém průmyslu aktivně bránili koloniální vládě ve vytvoření pro-japonské filmové kultury (Basket, 2011: 20).

Anexe Koreje vedla v Japonsku k dočasnému nárůstu zájmu o tuto zemi, a to zejména mezi filmovými diváky. Japonská filmová studia proto, stejně jako na Taiwanu, začala v Koreji zřizovat své pobočky. V krátkém čase tak byly v Koreji těmito studii zřízeny pobočky mající na starost promítání, distribuci a později i produkci. Japonská filmová studia tak obecně byla mnohem aktivnější v Koreji než na Taiwanu. I na korejském filmovém trhu se japonský film potýkal s konkurencí ze strany zahraničních filmů, a to zejména amerických. Koloniální správa byla poněkud pomalá v zavádění oficiální filmové legislativy. Aby se zamezilo provádění neautorizované cenzury na místní a regionální úrovni, byl zaveden celonárodní zákon o cenzuře. Důvodem k jeho zavedení byla také snaha zamezit ilegálnímu dovozu filmů. Později si japonští koloniální představitelé uvědomili, že konsolidace filmového průmyslu, jaká byla provedena v Japonsku, by byla mnohem

efektivnějším řešením v otázce získání a udržení kontroly nad filmovou produkcí v Koreji (Basket, 2011: 22).

Většina filmových produkčních společností byla v Koreji sponzorována, buď z části nebo úplně, japonskými investory. Koloniální správou byla za účelem produkce a distribuce krátkých filmů o japonské a korejské kultuře založena *Jednotka korejského koloniálního kina*.⁷⁵ Úkolem této agentury měla být ochrana image koloniální Koreje jak doma, tak v zahraničí. Filmy produkované touto agenturou byly poté promítány cestovními promítacími jednotkami napříč celou Koreou. V roce 1934 koloniální správa dokonce uvedla v platnost zákon, který nařizoval kinům tyto filmy promítat (Basket, 2011: 22 a 23).

Korea byla pro japonské diváky jen o něco málo atraktivnější než Taiwan. V Koreji natočené celovečerní filmy se proto v japonských biografech neudrželi po příliš dlouhou dobu. Korejský film tak byl zajímavý spíše pro japonské intelektuály. Korea nebyla populární lokací ani pro režiséry. Málomnozí si ji tak zvolili za místo děje svého filmu. Samotná Korea tak byla málokdy prezentovaná v Japonských celovečerních filmech. Samotný přístup japonského filmového průmyslu ke Korejcům byl velmi negativní. Setkáme se tak s případy, kdy osoby pracující u korejského filmu, které se rozhodly vydat do Japonska a zkusit štěstí u japonském filmovém průmyslu, se raději rozhodly skrývat svou identitu a vydávat se za Japonce. K odchodům do zahraničí docházelo i v japonském filmovém průmyslu. Ještě předtím, než se situace v Japonsku začala horšit, našlo práci v korejském filmovém průmyslu mnoho Japonců. Ty začali odcházet i do Mandžuska poté, co začal v Japonsku být nedostatek filmu a byl zaveden přidělového systém (Basket, 2011: 23 a 25).

5.1.3 Mandžusko

Mandžuská loutková vláda, zřízená 18. března 1932, byla domácím obyvatelstvu prezentována jako jeho zachránce. Japonská okupace vedla nejen v Šanghaji, ale i v ostatních velkých městech, k boomu populární kultury. Rostla poptávka jak po komiksech, filmech tak i například po populární hudbě. Od

⁷⁵ Čósen kinema (朝鮮キネマ), také Čósen sótokufu kinema (朝鮮總督府キネマ).

Mandžuské populace se očekávalo, že se bude aktivně podílet na formování státní ideologie, a to právě skrze populární kulturu. Japonští propagandisté v Mandžusku usilovali o kolaboraci s intelektuály a umělci z řad místního obyvatelstva, kteří po japonské invazi neprešli na západ. Kromě zavedení kontroly tisku a publikační činnosti obecně, chtěl japonský režim kontrolovat i je a využít je pro potřeby režimu a propagandy (Taylor, 2015:410).

Důvodem, proč bylo o kolaboraci tolik usilováno, byla skutečnost, že Japonsko nebylo možné Mandžusko oficiálně anektovat. To proto bylo vyhlášeno nezávislým státem, přestože v něm byla zřízena loutková vláda do jejíhož čela byl dosazen poslední císař z dynastie Čching. Japonská propaganda, v duchu sloganu *Asie Asiatům*, se v Mandžusku odvolávala na hnutí „*Mandžusko pro Mandžu*“⁷⁶ (Young, 1998: 40).

V Mandžusku byl v průběhu 30. let postupně zřízen propagandistický aparát. I zde se propaganda dělila na oficiální a neoficiální. Záhy po ustanovení loutkové vlády, v červnu 1932, byla založena *Kjówakai* (協和会)⁷⁷. Mandžusko bylo jednou z prvních oblastí, kde se Japonsko pokoušelo realizovat svou myšlenku Pan-asianismu. Ustanovení loutkové vlády tak nebylo pouze projevem imperialismu, ale také v souladu s rétorikou Pan-asianismu. Založení *Kjówakai* bylo motivováno především snahou usnadnit spolužití domácího obyvatelstva a japonských emigrantů. Japonští propagandisté proto přišli s myšlenkou *kjówa*, která byla interpretována jako kooperace mezi rasami a národy odmítajícími kolonialismus. Tato myšlenka poté vedla k založení *Kjówakai*. Můžeme tedy shrnout, že byla založena na rétorice vzájemné spolupráce mezi národy, věčném míru a východoasijských hodnotách. Tato organizace tak byla prezentována jako silně se vymezující proti imperialismu (Saaler, 2011: 136) Tato organizace původně měla funkci propagandistické a informační agentury. Byla založena *Kwantungskou armádou* jejíž cílem bylo potlačit odpor vůči novému režimu a rozšířit svou politickou moc a kontrolu nad čínským obyvatelstvem. *Kjówakai* později také dohlížela na výbory slučující města a vesnice do sousedských

⁷⁶ Manšúdžin no tame no Manšú (満州人のための満州).

⁷⁷ Také označována jako Manšú kjówakai (満州国協和会).

jednotek zodpovědných za kolektivní dodržování pořádku (Young, 1998: 287). Po roce 1937 byla tato organizace využita Japonskou armádou při její expanzi do vnitrozemí Číny a do zbytku Asie. *Kjówakai* se stala hlavním širitelom oficiální i neoficiální propagandy v Mandžusku, a to jak vůči čínskému, tak japonskému obyvatelstvu. To se japonská propaganda snažila motivovat k přesídlení do Mandžuska. Avšak namísto propagace tohoto přesídlení jakožto ekonomické příležitosti, se snažila apelovat na jejich patriotismus (Young, 1998: 364).

Jak bylo již zmíněno, Japonci usilovali o zapojení čínských umělců a žurnalistů do procesu tvorby japonské propagandy, a to zejména té vizuální. Zejména v oblasti karikatury se spolupráce s japonskými propagandisty stala příležitostí pro ty autory, kteří by jinak neměli šanci vydat svou práci v klíčových novinách nebo časopisech. Pro některé se dokonce jednalo o první příležitost publikovat svou práci (Taylor, 2015: 409).

„Japonští propagandisté se domnívali, že vizuální propaganda kombinující text s kresbou, stejně jako ostatní formy propagandy v nepsané podobě, jako např. rádiové vysílání, je mnohem efektivnější a přitažlivější pro čínské masy“ (Taylor, 2015: 408). Vizuální propaganda tak byla hned od začátku důležitou oblastí japonské propagandy v Mandžusku. Byl proto využíván i talent špičkových japonských karikaturistů, a to speciálně pro tvorbu letáků. Někteří byli zaměstnáváni přímo armádou a ve většině případů byli přiřazeni k *Tiskovému sboru* (Hódódžin, 報道陣) (Taylor, 2015: 409).

Noviny a časopisy byly záhy po japonské okupaci přetvořeny v hlasatele japonské propagandy. Na lokální úrovni byly zřízeny nové deníky, které nahradily ty zrušené koloniální správou. Ty poté obdržely v oblasti zpravodajství monopol. Tyto noviny se však neprodávaly až v takové míře. Byly však nástrojem k šíření propagandy ve vizuální formě, zejména příloh, které zobrazovaly nejenom reprodukce japonských a zahraničních komiksů, ale také kresby od místních čínských karikaturistů a ilustrátorů. Většina počátečních kreseb z pera čínských karikaturistů byla plagiáty, nejčastěji populárních čínských komiksů (Taylor, 2015: 409). Propaganda ve formě komiksů a karikatur byla často anonymní. Spolu s rostoucí popularitou komiksu také rostla poptávka po ilustrátorech schopných

pracovat i na reklamě a ilustracích s nepolitickým obsahem. Též byl sponzorován vznik nových publikací obsahujících komiksy (Taylor, 2015: 410 a 412).

Šanghaj byla kosmopolitním městem, a proto když v listopadu roku 1937 padla do rukou japonských jednotek, usilovali Japonci o to, aby byla i nadále centrem filmového průmyslu. Filmový průmysl tak v Mandžusku, a později i v ostatních okupovaných územích Číny, nadále produkoval filmy. Některé z 250 snímků natočených během japonské okupace se dokonce staly klasikami (Poshek, 1997: 66).

Roku 1937 byla založena *Mandžuská filmová společnost*, přezdívaná *Man'ei*.⁷⁸, a veškerá filmová produkce byla spolu s distribucí převedena pod její dohled. Její agenda tak zahrnovala kontrolu exportu, importu a distribuci filmů. *Man'ei* měla zároveň za úkol navázat na aktivity produkčních společností a pokračovat tak v produkci vzdělávacích, kulturních a celovečerních filmů. Kromě toho se měla podílet na podpoře národního ducha a propagaci vzdělanosti národa (Basket, 2008: 28). Založení *Man'ei* byla také motivováno snahou vytvořit konkurenci schopnou produkční společnost, která by obstála proti filmové produkci z Hollywoodu.

Společnost *Man'ei* byla od začátku propagována jako čínské filmové studio, pouze řízené Japonci. Tato produkční společnost byla schopná udržet si nezávislost díky charismatu jejího ředitele Amakasu Masahikovi.⁷⁹ Ten již od nástupu do funkce zdůrazňoval, že *Man'ei* by neměla být podřízená japonskému filmovému průmyslu. Amakasu údajně byl otevřeně nepřátelský vůči jakýmkoliv zásahům ze strany Japonska (Basket, 2008: 28). *Man'ei* byla nezávislá na Japonsku i v otázce filmu a k jeho zpracování potřebných materiálů. Ty Amakasa nechával importovat z Německa. *Man'ei* proto byla prezentována jako soběstačné a relativně stabilní

⁷⁸ Man'ei (滿映), oficiální název – Kabušiki kaiša Manšú eiga kjókai (株式會社滿洲映畫協會).

⁷⁹ Amakasu Masahiko (甘粕 正彦) (26. ledna 1891–20. srpna 1945) byl japonský důstojník japonské císařské armády, který byl uvězněn po incidentu, kdy pod jeho velením byly po zemětřesení v Kantó roku 1923 zavražděni dva přední japonští anarchisté. Roku 1939 se stal ředitelem *Mandžuské filmové společnosti* – zkráceně nazývané *Man'ei*. Ve funkci setrval až do konce války, kdy během obsazení Mandžuska Sovětskými vojsky spáchal sebevraždu.

studio. Díky vysokým mzdám a dostatku potravin se toto studio stalo útočištěm pro ty, kteří chtěli utéci před masivním omezování přídělů v Japonsku (Basket, 2008: 32).

V Mandžusku byly i po jeho obsazení Japonskem nadále promítány americké a britské filmy. Dovoz nových zahraničních filmů byl však zakázán a všechny zahraniční filmy, které se na území Mandžuska již nacházely, byly podrobeny kontrole ze strany *Společnosti pro sjednocenou čínskou produkci*.⁸⁰ Tato společnost byla založena roku 1939 za účelem produkce krátkých kulturních filmů a distribucí jak japonských, tak čínských filmů. Na vzniku této společnosti, a později i jejím vedením, se podílel Kawakita Nagamasa,⁸¹ který byl *Tiskovou kanceláří japonské armády*⁸² pověřen restrukturalizací filmové průmyslu (Poshek, 1997: 68). Kawakami se obával že příliš důsledná restrukturalizace by mohla vést k úprku klíčových filmových hvězd a režisérů mimo Japonskem okupované území. Rozhodl se proto raději pro kooptaci čínského filmového průmyslu a o vytvoření filmového prostředí v duchu myšlenky „čínský film pro Číňany od Číňanů“⁸³ (Poshek, 1997: 69). Kawakami též měl v plánu sjednotit všechna filmová studia v jednu monopolní společnost. Tento plán byl dokonán v dubnu 1942, kdy bylo jedenáct filmových společností sloučeno pod záštitou *Společnosti pro sjednocenou čínskou produkci*. Tímto si chtěl v rámci filmové produkce zajistit vysokou míru autonomie (Poshek, 1997: 70). V květnu roku 1943 byla vlivem další reorganizace *Společnost pro sjednocenou čínskou produkci* zrušena. Nahradila ji *Čínská filmová asociace*.⁸⁴ Pod její záštitou byla nově sjednocena produkce, distribuce i promítání filmů (Poshek, 1997: 75).

⁸⁰ Čúka den'ei funko júgen kóši (中華電影股份有限公司).

⁸¹ Kawakita Nagamasa (川喜多長政) (20. dubna 1903–24. května 1981) byl japonský podnikatel, filmový producent a dovozce zahraničních filmů.

⁸² Nippon rikugun hódókjoku (日本陸軍報道局).

⁸³ Čúgokudžin no čúgokudžin ni joru čúgokudžin no tame no eiga (中国人の中国人による中国人のための映画).

⁸⁴ Čúka rengó den'ei kóši (中華聯合電影公司).

V Mandžusku natočené filmy byly v Japonsku přijímány velmi negativně, a proto nebyly v Japonsku příliš promítány. Příčinou byl fakt, že do roku 1937 byly tyto filmy nahlíženy z polokoloniálního úhlu pohledu. V té době totiž byla mezi Japonci rozšířená myšlenka, že zaostalost Číny je výsledkem zaostalosti jejího obyvatelstva. A ta se běžně objevovala i v japonských filmech. Čínskému obyvatelstvu byly přisuzovány mnohé stereotypní charakteristiky jako nečistotnost, dětinskost nebo pověřivost. Na obrazovce se dokonce o čínských vojácích z řad komunistů mluvilo jako o „komunistických banditech“. Tato japonská rétorika se začala postupně měnit až od roku 1938 a to vlivem pan-asianismu a propagací *Velké východoasijské sféry* (Basket, 2008: 32 a 34).

Roku 1941 přišli japonští propagandisté s myšlenkou *Velké východoasijské filmové sféry*. Jak je zřejmé z jeho názvu, tento koncept byl ideologicky odvozený od *Velké Východoasijské sféry pokroku*. V srpnu 1940 byl tento koncept oficiálně prohlášen za součást pan-asianistického hnutí. Přesnou definici tohoto filmového hnutí však nebyli schopni uvést ani jeho samotní zakladatelé. V zásadě se mělo jednat o hnutí volající po izolaci asijského filmu, aby nemohl být ovlivňován korozivními západními vlivy. Součástí tohoto konceptu byla i představa, že asijské národy budou kolektivně produkovat takové filmy, které by nejlépe reprezentovaly čistou a přirozenou „Orientální duši“ Asie. Někteří chápali toto hnutí jako přímé vyhlášení války evropskému a americkému filmu. Někteří Japonští kritici však poukazují na to, že toto hnutí bylo pouhou součástí japonské expanze do Jihovýchodní Asie (Basket, 2008: 33 až 34).

5.2 Okupovaná území

V Koreji i v Mandžusku bylo domácí obyvatelstvo nuceno vzdát se svých rodných jazyků a namísto nich používat japonštinu. Po roce 1941 Japonsko již nemohlo nadále prosazovat svou koloniální politiku jednoho jazyka a jedné kultury. Na nově okupovaných územích bylo Japonsko nuceno do určité doby naopak propagovat používání místních a domorodých jazyků. Japonsko totiž nemohlo ignorovat rozmanitou škálu jazyků a kultur, které na ním nově okupovaných územích vyskytovaly (Kushner, 2006: 8). Tuto kulturní rozmanitost velmi dobře ilustruje rozlišná škála vyznávaného náboženství. Například „Barma, Kambodža a Thajsko

patřily k hínájánovému buddhismu, Vietnam představoval směsici mahájánového buddhismu s konfucianismem, Malajci a většina Filipín se hlásili k americko-španělské katolické kultuře s příměsí domorodých prvků.“ (Reischauer, 2000: 187-188). Tyto jednotlivé země se nelišily pouze vyznávanou vírou, ale lišil se i rodný jazyk obyvatelstva, jeho etnický a národní původ, nemluvě o tradicích a historii. Protože, s výjimkou Vietnamu, tyto země nepatřily k východoasijské kulturní zóně, bylo nepředstavitelné, že by Japonsko bylo schopné takto odlišné kultury potlačit a nahradit je kulturou japonskou. Kromě toho musíme vzít v potaz, že zavádění koloniální správy znesnadňovala i samotný válečný stav. Na těchto Japonskem okupovaných územích proto byla zavedena mírnější a upravená forma koloniální správy (Reischauer, 2000: 261-263).

Japonsko bylo otázce správy nových území nuceno některým zemím udělit status nezávislých států – a to Barmě, Thajsku a Filipínám. Oproti tomu v Indočíně a Indonésii byla zavedena přímá japonská správa. Do čela okupovaných zemí byly zpravidla postaveni pro-japonští představitelé z řad nacionalistů. Japonsko takticky využívalo domácího hnutí za nezávislost a podporovalo ty skupiny, které se vyslovovaly proti Západu a zároveň byly loajální vůči Japonsku. Naopak skupiny bojující proti japonské okupaci byly usilovně potlačovány. Vezměme si za příklad Barmu. Japonsko před zahájením ofenzívy na Barmě podporovalo místní protibritské nacionalisty a japonská armáda dokonce sponzorovala Barmskou nezávislou armádu. Její jednotky se při japonské ofenzívě dokonce spojily s japonskými a napomáhaly jim při obsazení Barmy. Ty samé jednotky se však o dva roky později začaly podílet na protijaponském odboji. V některých zemích však, například ve Vietnamu, byl naopak boj za nezávislost až do konce války tvrdě potlačován (Gordon, 2003: 211).

Bylo tak běžné, že domácí obyvatelstvo po určité době prozřelo a uvědomilo si, že Japonský přístup a jednání se nijak neliší od Západních kolonizátorů. Například na východě Karolín a na Marshallových ostrovech, kde se začaly protijaponské nálady šířit v letech 1943 a 1944, bylo proti-japonské hnutí výsledkem hrubého zacházení s domácími obyvateli ze strany zde umístěné japonské posádky. Příčinou proti-japonského odboje a šíření proti-japonských nálad proto bylo především chování japonských vojáků a jejich velitelů (Duus, 2008: 267).

Japonsko si často zajišťovalo loajalitu nejen skrze poskytnutí podpory domácímu nacionalistickému hnutí, ale také jejím pouhým příslibem. Japonsko například slibovalo pomoc s vyhnáním Britům Indickým nacionalistům v čele se Subhas Chandra Bosem. V Singapuru proto dokonce rekrutovalo zadržené indické vojáky, kteří poté vstupovali do Indické nezávislé armády. Ne vždy se však, jako v případě Indie, druhá strana japonské pomoci dočkala (Gordon, 2003: 211).

V rámci japonského plánu na obsazení Asie byly jednotlivé země rozděleny do dvou skupin. První skupina zahrnovala Nizozemskou východní Indii, Britské Malajsko spolu s ostrovem Borneo a Filipíny. Druhá skupina sestávala pouze z Thajska a Francouzské Indočíny. V zemích spadajících do první skupiny měli Japonci v plánu převzít odpovědnost za všechna důležitá odvětví ekonomiky včetně těžkého průmyslu, distribuce komodit, také obchodu, lodní dopravy, a dokonce měny. Současně mělo být vynaloženo veškeré úsilí k dosažení soběstačnosti japonských jednotek umístěných v této oblasti. Spolu s výše uvedenými odpovědnostmi bylo považováno za kritické, aby tyto země byly koptovány do sféry prosperity. Co se zemí ve druhé skupině týká, japonská politika v podstatě říkala že „nezbytná ekonomická rozhodnutí týkající se této oblasti budou přijímána podle toho, jak se bude vyvíjet situace v první oblasti.“ (Swan, 1996: 145).

Japonská armáda si po zkušenosti s okupací v koloniích uvědomovala, jak důležité je zanechat na místním obyvatelstvu dlouhotrvající dojem. Proto armáda roku 1938 založila organizaci, později známou jako *Nakano gakkó* (中野学校), kde byly příslušníky japonské armády školeni odborníci na propagandu. O rok později byla za účelem shromáždění informací o Filipínách, Singapuru, Malajsku a Burmě založena samostatná agentura. Po shromáždění určitého množství informací byl v rámci japonské armády zřízen *Propagandistický sbor*⁸⁵ (Terami-Wada, 1990: 280). Ten byl rozdělen na čtyři skupiny zhruba o 150 členech rekrutovaných z řad spisovatelů, malířů či žurnalistů. Spolu s nimi byly rekrutováni také jednotlivci z řad náboženských institucí. Tyto jednotky, doprovázené 250 vojáky, se na okupovaném území měly věnovat tvorbě propagandy mířené nejen na místní obyvatelstvo, ale také

⁸⁵ Nihon no PK butai (日本の PK 部隊).

na nepřátelské jednotky. Také měly za úkol informovat o vývoji situace a tím podpořit morálku a bojového ducha vojáků na frontě (Terami-Wada, 1990: 281).

Cílem Japonska bylo, aby se okupovaná území co nejdříve vrátila k normálnímu stavu věcí. Poté, co by tohoto cíle bylo dosaženo, měl být dohled nad propagandou a kulturní politikou převeden do jurisdikce *Ministerstva velké východní Asie*.⁸⁶ Tento krok však nebyl nikdy splněn. *Propagandistický sbor* hrál důležitou roli proto, že bylo zapotřebí přizpůsobovat japonskou propagandu vývoji událostí na frontě. Zvláště zpočátku proto byla propaganda na okupovaném území výhradně záležitostí tohoto *Sboru*. Podporou mu později byly i organizace, které jinak měli na starost především domácí propagandu. Ty však byly v listopadu roku 1942 pověřeny spoluprací na invazi. Mezi ně kromě *Informační kanceláře* patřily propagandistické orgány při Námořnictvu, Ministerstvu vnitra, Školství a také Komunikací, agentura *Dómei*, vysílací společnost NHK a japonská velvyslanectví. Základní plán japonské propagandy uplatňované na okupovaných územích byl však vypracován *Kanceláři generálního štábu japonské císařské armády*.⁸⁷ *Propagandistickému sboru* tak byla ponechána volná ruka jen v rámci některých aktivit. Avšak iniciativa ze strany jeho členů byla vítána (Terami-Wada, 1990: 281).

Otázka japonské propagandy na mnohých z Japonskem okupovaných územích není předmětem všeobecného zájmu ze strany historiků. Studium této problematiky je tak často záležitostí místních odborníků, kteří o ní píší v lokálních jazycích. Většina odborných prací, které byly napsány v angličtině, se tak zabývají pouze propagandou na území Filipín, Indonésie a Vietnamu. Jsou tak opomíjeny ostatní země, které byly součástí tehdejší Francouzské Indočíny a Nizozemské východní Indie, spolu s územím dnešního Myanmaru, Malajsie, Hong Kongu, Singapuru a také mnohých ostrovů v Tichém oceánu.

5.2.1 Thajsko

Po zmrazení japonských financí ve Spojených státech a Velké Británii byli Japonci odříznuti od hlavních zdrojů strategických komodit. To vedlo v Japonsku,

⁸⁶ Daitóšaó (大東亜省).

⁸⁷ Sanbó honbu (参謀本部).

zejména v armádních kruzích, k pocitu, že válka se stává nevyhnutelnou. Japonsko si uvědomovalo, že v případě války pro něj bude důležitá spolupráce ze strany Thajska (Swan, 1987: 270). Japonská vláda proto v čele s velvyslancem Cubogamim Teidžim⁸⁸ začala vyvíjet na Thajsko tlak. Ten během podzimu roku 1941 neustále sílil a vyvrcholil 8. prosince při jednání mezi thajskými představiteli a Cubogamim v Bangkoku. Druhý den, v časných ranních hodinách, vtrhla japonská armáda na thajské území jen několik hodin poté, co velvyslanec Cubogami předložil thajské vládě ultimátum. Ten při jednáních s thajskými představiteli hovořil o požadavku týkajícího se pouze průchodu jednotek, což naznačovalo pouze dočasnou přítomnost japonských vojsk. Ta se však v Thajsku usadila až do konce války (Reynolds, 1990: 67). Thajsko, které mělo strategickou polohu vůči Barmě a Malajsku, bylo Japonskem použito jako odrazový můstek pro vedení ofenzívy.

Thajsko, odříznuté od většiny svých předválečných obchodních partnerů, se nyní vůči Japonsku nacházelo ve velmi nepříznivé vyjednávací pozici. Japonci nejenomže převzal kontrolu nad thajskou železnicí, ale také si vynutili devalvaci bahtu o více než jednu třetinu jeho předválečné hodnoty, čímž měla být nastolena parita s jenem. Thajská vláda navíc k tomu byla nucena poskytovat Japonsku finanční půjčky. Vlivem japonských zásahů nastala inflace a začal být nedostatek zboží. To posléze vedlo k poklesu morálky mezi obyvatelstvem a růstu korupce (Reynolds, 1990: 69). I když se Thajsko nestalo hlavním místem bojů, jako tomu bylo v případě Barmy a Filipín, během posledních dvou let války utrpěla thajská města, mosty i železnice velké škody v důsledku opakovaného bombardování Spojeneckými jednotkami (Reynolds, 1990: 68).

Rychlá expanze Japonska do jihovýchodní Asie během prvních měsíců roku 1942 zcela změnila jeho vztah s Thajskem. Zpočátku bylo japonským cílem udělat z Thajska oblast, které by byla vhodná k podnikání ofenzív do dalších zemí Asie. Jedním z kroků, které byla japonská vláda nucena za tímto účelem podniknout, byla

⁸⁸ Tsubogami Teidži (坪上貞二) (1. června 1884-28. května 1979) byl japonský diplomat. Během své kariéry zastával pozici náměstka ministra pro koloniální záležitosti a také ředitele *Mandžuské kolonizační společnosti* (Manšú takušoku kóša, 滿洲拓殖公社). Jakožto první zplnomocněný velvyslanec v Thajsku podepsal *Japonsko-Thajskou smlouvu o uzavření ofenzívně-defenzivní aliance* (Nittai kóšu dómei džójaku, 日泰攻守同盟条約).

formulace nové politiky, která by redefinovala thajsko-japonské vztahy s ohledem na nové uspořádání vztahů v Asii. Nová politika Japonska vůči Thajsku byla vypracována v dokumentu nazvaném *Záležitosti týkající se politiky vůči Thajsku*,⁸⁹ který byl přijat 29. září 1942 (Swan, 1996: 140). Přijetí této politiky mělo přimět Thajsko, aby si uvědomilo svou pozici člena *Velké východoasijské sféry prosperity*. Cílem bylo vštípit Thajcům, že jejich země je od té chvíle součástí nového řádu, a že se od nich očekává, že budou s Japonskem spolupracovat a pomáhat mu v jeho válečném úsilí. Jak je již zřejmé, tato pomoc znamenalo i pomoc finanční. Japonci však měli dokonce v plánu dohlížet na všechny důležité sektory thajské ekonomiky obdobně jako tomu bylo v Japonsku (Swan, 1996: 143).

Vzhledem k povaze japonské přítomnosti v Thajsku, která se lišila od kolonií, jakými byly Korea nebo Mandžuska, je těžké určit jaká byla povaha zde šířené japonské propagandy. Toto poznání ztěžuje zejména absence prací, které by se tomuto tématu věnovaly.

5.2.2 Vietnam

Francouzská Indočína, a především oblast dnešního Vietnamu, se stejně jako Thajsko stalo japonskou zásobovací základnou a odrazovým můstkem k vypravení japonských jednotek na frontu. Poražené jednotky byly zpravidla převeleny zpět do Vietnamu, kde byly po odpočinku reorganizovány a poté opět vyslány na frontu (Kurusu, 1984: 108). Po kapitulaci Francie v červnu 1940 se severní část Indočíny stala první oblastí v jihovýchodní Asii, kam byly vyslány japonské jednotky. Japonský postup do jižní Indočíny poté znamenal první krok k plnému obsazení západních kolonií v regionu (Smith, 1978: 268). Japonsko, které využilo izolace Indočíny od jeho koloniálního pána – Francie, podepsalo v září 1940 s francouzskou koloniální správou dohodu, které Japoncům zajistila volné využívání indočínských území, včetně obchodních cest, letišť a dalších, a rozmístění japonských jednotek na tomto území. Na oplátku byla v rukou Francouzů ponechána civilní správa.

⁸⁹ Tai tai šisaku ni kansuru ken (対タイ施策に関する件)

Francouzská Indočína, tehdy Japonci nazývaná Fucuin (フウイン), tak nadále oficiálně zůstala pod francouzskou správou, a to až do 9. března 1945 (Tran, 1999: 136).

Indočína, která byla na konci roku 1941 ekonomicky odříznuta od Francie, se musela stejně jako Thajsko podílet na podpoře japonského válečného úsilí a rozvoji *Velké východoasijské sféry prosperity*. Japonská politika v Indočíně se do roku 1944 vyznačovala dvěma aspekty. Na jedné straně japonské ministerstvo zahraničí a armáda uznávaly tamní pozici francouzské správy a spokojily se s tím, že ponechaly civilní správu v rukou generálního guvernéra Jeana Decouxe⁹⁰ do té doby, dokud spolupracoval na plnění základních požadavků ze strany japonské armády. Japonsko tak nemělo potřebu měnit tento systém rozdělení moci do té doby, dokud mu stačilo k prosazení svých požadavků pouze vyvinout na francouzskou koloniální správu tlak. Na druhé straně udržovala řada japonských organizací neoficiální vztahy s vietnamskými nacionalistickým skupinami. Tyto vztahy sloužili jako pojistka v případě, že by bylo v budoucnosti nutné svrhnout francouzskou správu a nastolit buď přímou japonskou nadvládu, nebo "nezávislý" vietnamský režim (Smith, 1978: 276).

Japonská propaganda se ve Vietnamu snažila zároveň propagovat protifrancouzské a pro-japonské cítění. Za tímto účelem byla roku 1943 v Saigonu, Hue a Hanoji zřízena kulturní centra. Ta místnímu obyvatelstvu zprostředkovávala nejenom lekce japonštiny, ale také pořádala kulturní aktivity jako promítání filmů a organizovala divadelní vystoupení (Tran, 1999: 137). Kromě toho se tato kulturní centra stala místem setkávání vietnamských nacionalistů, včetně setkání s jejich japonskými sympatizanty. Skrytým cílem založení takových japonských kulturních center však byla snaha zmírnit nepřátelství mezi japonskou, francouzskou a vietnamskou komunitou (Kurusu, 1984: 117).

Japonci účelově vzbuzovali mezi pro-japonskými nacionalisty naději, že Japonsko pomůže osvobodit Vietnam. Například v roce 1944 patřila mezi

⁹⁰ Jean Decoux (5. května 1884-21. října 1963) byl francouzský námořní admirál. Od června 1940 do května 1945 zastával pozici generálního guvernéra ve Francouzské Indočíně. Po násilném převzetí vlády Japonskou armádou byl zatčen. Po válce se vrátil zpět do Francie, kde strávil zbytek svého života.

náboženské skupiny nejtěsněji spolupracující s Japonci sekta *Hòa Hảo*.⁹¹ V letech 1941 až 1944 operovali v Indočíně nejméně tři japonské organizace, které udržovaly neoficiální, politické nebo polo-politické vztahy s vietnamskými skupinami (Smith, 1978: 273-275). První z nich byla tajná policie *Kempeitai* (憲兵隊), která byla součástí císařské armády. Ta zejména na jihu Vietnamu poskytovala diskrétní podporu a ochranu vůdcům nejen hnutí *Hòa Hảo*, ale také *Cao Dai*⁹² (Tran, 1999: 137). V Saigonu a na dalších místech od roku 1940 působil podnik známý jako *Dainan Kóši* (大南公司). Tento podnik měl vazby na *Kempeitai* a japonskou armádu. Smith v tomto kontextu zmiňuje, že „tisková zpráva ze Saigonu z 9. listopadu 1945 uvádí, že se o firmě věřilo, že stojí za japonskou tajnou službou v Indočíně“. Poslední institucí, která hrála roli v udržování neoficiálních kontaktů s Vietnamci byly již zmíněná kulturní centra (Smith, 1978: 273).

Stejně jako v případě Thajska není příliš známo, jaké kroky byly japonskou armádou podniknuty s účelem podpořit japonskou propagandu. Byla však provedena běžná opatření jako sjednocení veškerých médií z oblasti zpravodajství a komunikací. Koordinací a dohledem nad aktivitami takto sjednocených médií byla pověřena armádou japonská agentura *Dómei*. Do její agenty dokonce spadalo i rozhodování o tom, ke kterým z klíčových novin publikovaných ve Vietnamu budou japonští žurnalisté vysláni pracovat. Byla zavedena i cenzura. Většinu menším novin tak sice bylo povoleno nadále publikovat, ale jejich obsah musel nejprve být schválen. (Kurusu, 1984: 120).

9. března 1945 byla japonskou armádou provedena v Indočíně vojenská akce nazvaná *Meigo Sakusen* (明号作戦). Jednalo se prakticky o převrat, při kterém byla sesazena francouzská koloniální správa a namísto ní se moci chopila armáda. Tento převrat nebyl motivován snahou osvobodit Vietnam, ale naopak strachem z potencionální zrady ze strany Franciemi, která byla osvobozena. Obavy a potřebu

⁹¹ Náboženská politická sekta blízká buddhismu, která vznikla roku 1939 v tehdejší západní Kočínčíně, tedy dnešním Vietnamu.

⁹² Cao Dai neboli kaodaismus, je relativně nové, synkretické náboženství, jehož základní principy vytvořil jihovietnamský úředník francouzské správy Ngo Van Chieu v roce 1926.

vzít kontrolu Indočíny do vlastních rukou umocnila i zhoršující se situace na frontě (Tran, 1999: 140).

5.2.3 Filipíny

Při Japonské invazi na Filipíny byla spolu s vojáky vyslán i *Propagandistický sbor* při 14. císařské armádě, čítající 200 mužů. Tito civilisté, před válkou pracující v oboru fotografie, literatury, hudby, divadla a také filmu, byli v listopadu 1941 náhle odvedeni do armády. Jednalo se o první pokus japonské armády narukovat tolik civilistů, kteří se měli podílet na tvorbě propagandy (Terami-Wada, 1990: 279).

Zpráva o japonském útoku, která se rozšířila po celém ostrově, se setkala se smíšenými reakcemi. Někteří však byly přesvědčeni, že Američané dokážou porazit Japonské jednotky. 2. ledna 1942 japonská císařská armáda již pochodovala ulicemi Manily, která byla prohlášena za otevřené město (Cheng, 2005: 62). Od chvíle, kdy vstoupila do města se však občané Manily potýkali s nesčetnými problémy – rabováním, násilím ze strany vojáků, nedostatkem veřejných služeb, nezaměstnaností a s nedostatkem potravin. Docházelo též k masovým popravám lidí, kteří údajně porušili japonský vojenský zákon (Terami-Wada, 1981: 79). Než japonské jednotky obsadili Filipíny, tak filipínský tisk průběžně informoval veřejnost o japonských zvěrstvech. Zejména místní čínská komunita proto měla silně protijaponské postoje. Ze strachu se Filipínci navenek tvářili, že spolupracují s japonskou okupační správou, ale ve skutečnosti okupační síly proklínali (Terami-Wada, 1981: 79).

Cílem propagandy, jak bylo již uvedeno, bylo přimět domácí obyvatelstvo, aby se vrátilo ke svému běžnému životu, a to co nejdříve, a přesvědčit nepřátelské vojáky, aby se vzdali. Důvodem byla nutnost získat zdroje, které by zajistili přežití Japonska a zdroje potřebné pro zajištění japonských okupačních jednotek. Po dosažení tohoto cíle měla být zahájena tzv. kulturní kampaň, který byla rozdělena do šesti fází rozvržených do prvních šesti měsíců roku 1942 (Terami-Wada, 1990: 282).

Již před zahájením ofenzívy byly vytvořeny propagandistické plakáty, které hned po přistání na Filipínách měly být použity k šíření propagandy mezi místním obyvatelstvem. Prvním úkolem *Propagandistického sboru* vyslaného na Filipíny bylo vytvořit propagandistický text, který by mohl být použit na letácích nebo

vysílaný v rozhlase. Ten měl sdělovat, že Japonsko bylo nuceno začít válku proto, aby nastolilo v Asii mír a že Spojené státy se nepokusily Japonsku porozumět, a proto ho nadále obtěžují. Dále mělo být místní obyvatelstvo informováno o úspěších, kterých Japonsko dosáhlo od útoku na Pearl Harbour. Propaganda vytištěná na plakátech také měla poukazovat na to, že je jen otázkou času než se Filipíny, s ohledem na Japonský postup, vzdají. Na některých plakátech byly dokonce otištěny zprávy urgující Prezidenta Manuela L. Quezona⁹³ ke kapitulaci (Terami-Wada, 1990: 284).

Za účelem maximálního využití tisku, rádiového vysílání a kinematografie byl zřízen *Plánovací výbor*. Jeho prvními instrukce, předložené členům propagandistického sboru, zněly následovně (Terami-Wada, 1990: 287):

1. Zmocněte se novinových společností a co nejdříve je znovu otevřete, aby mohly být propagovány japonské filmy.
2. Zajistěte rádiové stanice a opravte vysílací zařízení, aby stanice mohly znovu vysílat.
3. Okamžitě znovu otevřete všechna kina, abyste bylo znovu dosaženo normálnosti.

Okupační správa věnovala zvláštní pozornost tisku, rozhlasu a filmu, protože považovala Filipínce za "kulturní lidi, kteří málo čtou". Vypozorovala totiž, že průměrný Filipíнец čte pouze noviny a časopisy, a že Filipínci raději tráví čas posloucháním rádia nebo sledováním filmů. Z tohoto důvodu byly noviny, časopisy, rozhlasové programy a filmy považovány na Filipínách za nejefektivnější nástroje propagandy. Podle Japonců měli Filipínci dokonce tendenci věřit všemu, co masová média prohlašovala. To považovali za projev negativního vlivu amerikanismu (Terami-Wada, 1990: 288).

⁹³ Manuel Luis Quezon y Molina (18. srpna 1878–1. srpna 1944) byl první prezident Filipínského společenství a druhý prezident Filipín. Mimo jiné byl členem americké sněmovny reprezentantů jako zástupce Filipín. Dále je na Filipínách znám jako „Otec národního jazyka“. Po obsazení Filipín byl nucen utéct do amerického exilu, odkud řídil pravicový odboj na Filipínách. Mezi tím byla na Filipínách založena Filipínská druhá republika, jakožto loutkový stát v rukou Japonska. Na Filipíny se Quezon již nevrátil, neboť zemřel v USA na tuberkulózu.

V polovině února 1942 byl vyhlášen Vojenský rozkaz č.2., který se stal ztělesněním japonské okupační politiky. Ta, obdobně jako na ostatních okupovaných územích a v koloniích, zahrnovala šíření myšlenky *Velké východoasijské sféry prosperity* a výuku japonského jazyka. Dále propagovala body jako duchovní obrodu Filipínců, šíření odborného základního vzdělání a podpory lásky k práci. Ve stejném měsíci bylo vydáno i prohlášení zakazující vydávání a distribuci novin, časopisů a knih bez předchozího povolení. Tímto byla i na Filipínám zavedena cenzura tisku (Terami-Wada, 1981: 77).

Až do poloviny května 1942 se japonští propagandisté snažili vrátit obyvatelům Filipín pocit normálnosti a přesvědčit vojáky USAFFE⁹⁴ v Bataanu a Corregidoru, aby se vzdali. Tato japonská propaganda mířená proti filipínským a americkým vojákům se ukázala být značně účinnou (Terami-Wada, 1990: 299). Podíl na úspěšnosti japonské propagandy mělo to, že byla šířena v místních jazycích za pomoci tlumočnicků. Mezi ně patřili i usedlíci původem z Japonska a také Filipínci, kteří studovali v Japonsku (Terami-Wada, 1990: 78). Nařízení okupační správy byla vyhlášována v tagalštině, angličtině, španělštině a v japonštině, jejíž výuka a používání byly propagovány i na okupovaných územích. 24. července 1942 byla japonština, spolu s tagalštinou, ustanovena úředním jazykem Filipín (Sató, 1998: 180). Později byla angličtina, a také španělština zakázána, a její použití bylo povoleno pouze za nejpřísnějších podmínek. Angličtina nemohla být zakázána úplně, jelikož se jednalo o jediný jazyk, skrze který mohla okupační správa s místním obyvatelstvem komunikovat (Cheng, 2005: 70).

Již záhy po obsazení Filipín - 14. ledna, byl *Propagandistický sbor* schopen zprovoznit provizorní rádiové vysílání. Zpočátku byly vysílány především zprávy zprostředkované agenturou *Dómei* a to pouze ve večerních hodinách od 19:00 do 11:58 v noci. Tyto zprávy byly vysílány v angličtině, tagalštině a v japonštině. Když se o několik dní později vysílání přesunulo do zprovozněné stanice KZRH, bylo vysílání prodlouženo. Nyní začínalo již v 7 hodin ráno a pokračovalo do 10 hodin večer. Zprávy byly nově vyslány třikrát za den, a to také ve dvou dalších jazycích –

⁹⁴ Armádní síly Spojených států na Dálném východě, anglicky United States Army Forces in the Far East.

španělštině a cebuánštině. Později bylo vysílání rozšířeno o další programy (Terami-Wada, 1990: 288-289).

Znovuotevření filipínských kin bylo provázeno značnými obavami na straně okupační správy. Strach z případných nepokojů však musel jít stranou, jelikož znovuotevření kin bylo prioritou a zásadním krokem ve snaze o navození pocitu normalnosti. První kina byla znovu otevřena na konci ledna 1942. Avšak nejprve musely být filmy, které chtěla promítat, schváleny okupační správou. Ještě předtím však byli nejprve prověřováni samotní majitelé těchto kin, včetně jejich zaměstnanců. Pokud získaly licenci, mohli promítat cenzurované americké nebo filipínské filmy. Přestože bylo potlačování západní kultury součástí japonské kulturní politiky, bylo povoleno promítání těch amerických filmů, které prošly japonskou cenzurou. Během února prošlo japonskou cenzurou na 150 filmů. Okupační správa zároveň dočasně pozastavila produkci nových filmů. To vedlo k tomu, že byly opakovaně promítány americké filmy a filmy natočené v tagalštině. Navíc k tomu bylo všem kinům nařízeno ukončit promítání již v 18 hodin večer. (Terami-Wada, 1990: 290).

Po vstupu japonských vojsk na území Filipín byla pozastavena činnost většiny periodik a byly zatčeni všichni žurnalisté cizí národnosti, převážně však Američané. 7. února 1942 bylo vydáno prohlášení okupační správy, které stanovovalo, že každý, kdo si přeje vydávat noviny, časopis, nebo vydat knihu či brožuru, musí nejprve získat povolení od vojenské správy. Kromě zavedení cenzury byly o měsíc později ve všech knihkupectvích provedeny kontroly. Zabaveny byly všechny tiskoviny „obsahující protijaponskou propagandu, obhajobu demokracie, pokusy o vzájemné odcizení mocností Osy, zavržení války, odpor k základním principům reformy školství nebo odhalení údajného nesprávného zacházení s lidmi“ byl zabaven (Terami-Wada, 1990: 290-291).

Na Filipínách, stejně jako v Mandžusku, byl pro účely japonské propagandy často využíván i komiks, především tzv. stripy – komiks humorného rázu sestávající pouze z dvou až šesti políček. Podívejme se například na noviny *Tribune*. Ty ještě v rané fázi okupace, od ledna do března roku 1942, publikovaly americké komiksy. Ty sloužily jako zábava a únik z reality zejména pro ty čtenáře, kterým zprávy o válce připadaly příšerné a odpudivé. Důvodem, proč bylo otištění takových stripů na počátku okupace povoleno, byla neschopnost *Propagandistického sboru* publikovat

své vlastní stripy. Nakonec však byly přece jen nahrazeny japonskými stripy schválenými japonskou cenzurou (Cheng, 2005: 66).

Propagandistický sbor se prostřednictvím novin, a zejména s pomocí *Tribune*, pokusil eliminovat všechny aspekty americké kultury. Toho se snažil dosáhnout zahlcením Filipínců japonskou kulturou, která se stala všudypřítomnou. V této strategii hrály důležitou roli samotné stripy. „Hlavním cílem japonské propagandy bylo začlenit Japonsko do každodenního života Filipínců tím, že je seznamovali s japonským jazykem, kulturou a životním stylem.“ (Cheng, 2005: 70). V rámci této integrace japonské kultury a jazyka do každodenního života Filipínců byly Filipínci nuceni učit se ve školách japonsky. Studium japonštiny bylo propagováno i v novinách a rádiovém vysílání. Byly za tímto účelem zřizovány speciální sloupky a vysílací programy věnujících se studiu japonštiny. Po Filipíncích bylo také vyžadováno, aby se každé ráno účastnili cvičení prováděného při poslechu instrukcí z rádia (radžio taisó, ラジオ体操). Byly zavedeny i japonské svátky, které byli Filipínci nuceni oslavovat sledováním průvodů a připojováním se k davům při poslechu projevů japonských pohlavárů (Cheng, 2005: 74).

Kvůli omezenému zásobování potravinami a dalšími základními potřebami byl i na Filipínách zaveden přidělový systém. Filipínci byly zároveň nabádány, aby namísto dovážených produktů používali lokální produkty. V *Tribune* byly v duchu tohoto propagovaného šetření dokonce publikovány praktické tipy pro domácnost, jako recepty, tipy týkající se péče o domácnost a domácích práci, a obecné praktické tipy usnadňující život v těžkých časech (Cheng, 2005: 64).

5.2.4 Indonésie

Obsazení Bornea bylo pro Japonsko nejvyšší prioritou, a proto snahy o jeho obsazení předcházely okupaci Jávy či Sumatry. Borneo bylo pro Japonsko klíčové z vojenského a strategického hlediska kvůli jeho ropným polím. Začátkem února se japonské jednotky vylodili na Borneu a o měsíc později i na Jávě. Celé Borneo bylo úspěšně okupováno o dva měsíce později. Zatímco bývalé britské Borneo se dostalo pod správu japonské císařské armády, holandská část Bornea byla převedena pod

správu japonského císařského námořnictva. Následně došlo k vojenské reorganizaci a na okupovaných územích byl nastolen pořádek a mír. (Gin, 2011: 38).

Nápadnou charakteristikou japonské propagandy v Indonésii bylo použití médií, která vyžadovala zapojení především sluchu a zraku. Zvláště proto byly podporovány filmy, divadelní umění, včetně *kamišibai*, a také hudba. Tato média byla považována za nejúčinnější při ovlivňování nevzdělaných a negramotných osob z řad venkovského obyvatelstva, jelikož byla srozumitelná i při minimálním použití mluveného jazyka. Venkované tvořili značnou část obyvatelstva především na Jávě. Okupační správa si tak byla vědoma, že psaná média jako noviny, knihy nebo časopisy, které měli omezený účinek i vůči vzdělané vrstvě obyvatelstva ve městech, byla na venkově naprosto nepoužitelná (Kurasawa, 1987: 59). Ve školách tak byly například vyučovány japonské vojenské a vlastenecké písně a propagandy byla Indonéskému obyvatelstvu sdělována i skrze *kamišibai*. Okupační správa se dokonce pokusila pro potřeby propagandy využít i tradiční indonéské divadelní umění. Umění, zejména to divadelní, bylo spolu s filmem využíváno nejen pro potřeby japonské propagandy, ale také jako prostředek k vyvolání sympatií vůči japonskému válečnému úsilí mezi místním obyvatelstvem. Také představovaly zdroj zábavy jak pro vojenské jednotky, tak i místní obyvatelstvo (Gin, 2011: 80).

I v Indonésii se Japonsko prezentovalo jako osvoboditel indonéského obyvatelstva. Tato propagandou šířená myšlenka byla ztělesněna v tzv. *Hnutí tří A* (San a undó, 三亜運動) odvozeného ze tří sloganů v indonéštině: „Japonsko světlo Asie, Japonsko strážce Asie a Japonsko vůdce Asie“⁹⁵ (Mahayana, 2013: 130). Toto hnutí bylo prvním politickou iniciativou, která byla v Indonésii Japonci zorganizována. Byla také základem japonské interpretace indonéského nacionalismu, tj. takového který je pod Japonskou nadvládou a dohledem. S cílem apelovat na indonéské národní cítění, i přestože nacionalismus jako takový nebyl podporován, byla japonská propaganda šířena v indonéštině. Naopak ve snaze potlačit projevy nacionalismu byl 20. března 1942 vydán zákon číslo 3 v němž bylo nařízeno, že „v

⁹⁵ Japonsky Adžia no hikari no nihon (アジアの光の日本), Adžia no hogoša (アジアの保護者) a Adžia no rídá (アジアのリーダー).

současné době se zakazují všechny diskuse, akce, návrhy nebo propaganda týkající se ústavy.“ V rámci těchto snah o potlačení jakýchkoliv projevů nacionalismu byla zakázána dokonce vlajka a státní hymna (Gin, 1984: 164). V novinách také například nesměla být zmiňována jména nacionalistických vůdců jako Sukarno⁹⁶ nebo Mohammad Hatta.⁹⁷

Stejně jako na Filipínách a na Taiwanu byla v Indonésii zaváděna postupná japanizace místního obyvatelstva, kdy vše západní bylo nahrazováno japonským. Kromě popularizace studia japonštiny, byl indonéskému obyvatelstvu vštěpován japonský duch (seišin, 精神) a byly propagovány výhody vyplývající z účasti na budování *Velké východoasijské sféry prosperity*. Výuka japonských morálních hodnot a disciplíny, stejně jako uctívání císaře, se staly součástí školních osnov. Rituály jako poklona (saikeirei, 最敬礼) před portrétem císaře Šówy byly dokonce povinné pro každého (Gin, 2011: 59-60). Tato povinnost vzdát poctu císaři Šówa se ukázala být pro mnohé, zejména muslimy a křesťany, poněkud znepokojující a nepohodlnou povinností.

Časopis *Asia Raja*,⁹⁸ který byl využíván pro účely japonské propagandy a k legitimizaci okupace, začal být publikován v dubnu 1942. Stránky *Asia Raja* běžně zaplňovala oznámení vztahující se k japonské politice a pokynům nebo pravidlům týkajících se pořádání oslav a svátků, které měly posílit ducha národního asijského boje (Mahayana, 2013: 131 až 133). Také pravidelně publikoval články o japonštině, rubriku určenou ženám a náboženskou rubriku věnovanou islámu. Tato rubrika se

⁹⁶ Sukarno, rodným jménem Kusno Sosrodihardjo (6. června 1901–21. června 1970) byl zakladatelem a prvním prezidentem Indonésie. Tuto pozici zastával v letech 1945-1966. Sehrál důležitou roli v osvobození indonéského národa z područí nizozemské koloniální nadvlády. Od moci byl násilně odstaven roku 1966 generálem Suhartem. Když Indonésii obsadili za druhé světové války Japonci, mohl se Sukarno vrátit na Jávu a byl během japonské okupace politicky činný – de facto kolaboroval s Japonci, ovšem současně využíval situace k přípravě indonéské nezávislosti. 15. srpna 1945 Japonsko podepsalo kapitulaci a dva dny poté Sukarno spolu s Mohammadem Hattou vyhlásil nezávislost Indonésie.

⁹⁷ Mohammad Hatta (2. srpna 1902–14. března 1980) byl indonéský státník a nacionalista, který sloužil jako první viceprezident země. Stejně jako Sukarno se podílel na hnutí za nezávislost.

⁹⁸ Též *Asia Raya*.

zabývala převážně náboženstvím, zatímco o politických a společenských záležitostech se téměř nemluvalo. Muslimská komunita byla pro japonskou okupační správu důležitá, a proto měla zájem na posílení podpory ze strany této komunity (Mahayana, 2013: 135). Mešity či kostely proto mohly nadále fungovat i pod japonskou správou a nebyly podniknuty žádné kroky, které by nějak omezovaly domorodé zvyky, praktiky nebo přesvědčení.

V srpnu 1942 bylo zřízeno *Sendenhan* (宣伝班) - *Oddělení pro propagandu*.

Agenda tohoto oddělení, zřízeného při koloniální vládě, sestávala z šíření japonské koloniální politiky ve Velké východní Asii. V prosinci následujícího roku bylo toto oddělení přejmenováno na *Sendenbu* (宣伝部) (Mahayana, 2013: 130). *Sendenbu* se skládalo ze tří sekcí - (a) odboru správy, (b) zprávy a tisku, a (c) propagandy. Zpočátku tak mělo na starosti jak administrativu, tak samotné propagandistické kampaně. Záhy však bylo zřízeno několik specializovaných agentur, kdy každá z nich byla odpovědná za některou z oblastí propagandy. Ty fungovaly jako mimorezortní orgány pod záštitou *Sendenbu* (Kurasawa, 1987: 60). Po zřízení těchto specializovaných agentur už *Sendenbu* nevykonávalo žádnou přímou propagandistickou činnost. Věnovalo se tak pouze tvorbě propagandistických kampaní a materiálů, které poté předávalo příslušným agenturám. Nadále však mělo velký vliv na ostatní propagandistické organizace. Zastávalo také roli generálního velitelství pro dohled a koordinaci nad různými oblastmi propagandistických operací. Také provádělo přímý dohled na *Okresními operačními jednotkami*,⁹⁹ které byly záhy po okupaci zřízeny v šesti velkých městech (Kurasawa, 1987: 61 a 62).

Další organizací zřízenou pro účely propagandy bylo *Beppan* (別班), *speciální oddělení zřízené při Zpravodajské divizi generálního štábu 16. armády umístěné na Jávě*¹⁰⁰ (Nieuwenhof, 1984: 163). Rozdíl mezi těmito dvěma organizacemi byl v tom, že propagandistické aktivity *Sendenbu* se týkaly pouze—civilního obyvatelstva, zatímco—*Beppan* mělo na starost propagandu mířenou na japonské vojáky a válečné zajatce z řad spojeneckých jednotek (Kurosawa, 1987: 59).

⁹⁹ Čihó kósakutai (地方工作隊).

¹⁰⁰ Daidžurokugun sanbó honbu džóhóbu (第16軍の参謀本部情報部).

Kromě nich bylo v dubnu 1943 zřízeno *Centrum lidového vzdělávání a kultury*.¹⁰¹ To mělo fungovat jako pomocná organizace pro *Sendenbu*. Skládalo se z pěti sekcí – sekce pro administrativu, literaturu, hudbu, výtvarné umění a sekce divadelního umění, které mělo zároveň na starost oblast tance a filmu. Jeho hlavními úkoly proto „bylo (a) propagovat tradiční indonéské umění, b) představovat a šířit japonskou kulturu, a (c) vzdělávat a školit indonéské umělce.“ (Kurasawa, 1987: 60). Jednotlivé sekce zaměstnávali na plný úvazek indonéské specialisty z různých oblastí včetně umění, literatury a filmu.

Zpočátku bylo rádiové vysílání provozováno prostřednictvím lokální vysílací stanice, která byla pod dohledem *Sendenbunu*. Až 1. října 1942 byl zřízen *Úřad pro administraci rádiového vysílání na Jávě*.¹⁰² Vedení tohoto úřadu bylo svěřeno japonské NHK, které na Jávu za tímto účelem vysílalo své vlastní zaměstnance. Kromě nich se na vysílání podíleli i Indonésané dříve pracující pro NIROM.¹⁰³ Následně bylo zřízeno celkem osm vysílacích stanic (Kurasawa, 1987: 87). Ty vysílali vždy od 7:30 do 00:30. Vysílání zahrnovalo několik vzdělávacích programů, které byly vysílány dvakrát denně. Většinou se věnovaly tématu, kterým se z nějakého důvodu zabývala okupační správa. Byly vysílány například technické pokyny pro zemědělství a průmysl, programy propagující ideální ctnosti, ideologické učení, programy představující japonskou společnost a vyučující islám atd. Vysílány byly také lekce japonštiny. Zábavné programy se zaměřovaly spíše na tradiční divadelní umění, a proto takové pořady, jako rozhlasové drama, vyprávění a estrády, nebyly příliš běžné. Hudba byla hrána především jávská a japonská. V případě japonské se však jednalo převážně o vojenské a vlastenecké písně. Byly vysílány i písně západní, většinou však pouze ty, které byly složené skladateli pocházejícími z Japonska a ze zemí Osy (Kurasawa, 1987: 88).

Rádiové vysílání hrálo v rámci japonské propagandy různou roli. Nejenomže bylo prostředkem k rychlému a přesnému sdělení vládních oznámení, ale také

¹⁰¹ Keimin Bunka šidóšo (啓民文化指導所).

¹⁰² Jawa Hósó Kanrikjoku (ジャワ放送管理局).

¹⁰³ Vysílací společnost Nizozemské východní Indie, v holandštině Nederlandsch-Indische Radio-Omroep Maatschappij.

sloužilo k, ať už k přímé či nepřímé, indoktrinaci místního obyvatelstva. Také vytvářelo příležitost, jak se společensky vzdělávat prostřednictvím jazykových lekcí, písní a přednášek na různá témata. Později také sloužilo k varování před nálety v oblastech, ve kterých docházelo k častému bombardování Spojenci (Kurasawa, 1987: 89).

Japonská koloniální správa si byla velmi dobře vědoma, jak důležitá je filmová propaganda v otázce zajištění podpory ze strany Indonéských národů. Od počátku okupace proto považovala za nutné zavést úplnou kontrolu nad filmovým průmyslem. Jakmile se 16. armáda ujala vlády na Jávě byly zkonfiskovány všechny filmové společnosti. Poté v říjnu roku 1942 byla založena *Jávská filmová veřejnoprávní společnost*¹⁰⁴ - provizorní organizace, která dostala na starost zavádění okupační filmové politiky. Avšak v souladu s revizí *Nástinu filmové propagandy v jižních oblastech*,¹⁰⁵ jehož cílem byla formulace jednotné filmové politiky ve všech okupovaných oblastech v jihovýchodní Asii, bylo rozhodnuto o tom, že řízení filmového průmyslu bude svěřeno dvěma japonským korporacím – *Ničiei* a *Eihai* (映配).¹⁰⁶ Po založení jejich poboček v Indonésii byla *Jávská filmová veřejnoprávní společnost rozpuštěna* (Kurasawa, 1987: 68).

Před válkou tvořili v Indonésii největší podíl filmového trhu americké filmy. Ty v roce 1939 tvořili dokonce 65 % celkového počtu distribuovaných filmů. Do okupace bylo do Indonésie importováno minimum japonských filmů. Ty tvořily pouhé 0,2 % filmů na trhu. Domácí filmová produkce byla také nízká – pouhých 2,9 %, avšak stále převyšovala objem importovaných japonských filmů. Spolu s japonskou okupací nastalo v indonéském filmovém průmyslu mnoho změn. S výjimkou krátkého období v prvních dnech okupace bylo zakázáno promítání filmů z nepřátelských zemí (Kurasawa, 1987: 68). V letech 1944 až 1945 tak byly v indonéských kinech kromě japonských a indonéských filmů promítány především filmy importované z Malajska, Číny a Indie. Pokud byly promítány západní filmy,

¹⁰⁴ Jawa Eiga Kósha (ジャワ映画公社),

¹⁰⁵ Nanpó Eiga Kósaku jórjó (南方映画工作要領), vydáno v září 1942.

¹⁰⁶ Celým názvem Eigai haikjúša (社団法人映画配給社).

tak se jednalo o filmy ze zemí s pro-japonskými postoji. I přesto však stále docházelo k promítání amerických filmů. Filmy ze zemí podporujících Spojenecké síly ale promítány nebyly (Mahayana, 2013: 133). Aby byly zakázané filmy nahrazeny, začaly být do Indonésie ve velkém importovány japonské filmy. Výběr japonských filmů byl prováděn velmi pečlivě a importovány byly pouze ty filmy, které byly považovány za zvláště užitečné pro japonskou propagandu (Kurasawa, 1987: 69).

Kromě toho byla okupační správou podporována i lokální produkce filmů, zejména těch dokumentárních, kulturních a zpravodajských. Oproti tomu produkce celovečerních filmů začala pod okupační správou mnohem později. Filmy natočené v Indonésii byly zakládaly na stejném ideologickém a morálním konceptu jako filmy natočené v Japonsku. Byly však natáčeny s ohledem na to, aby odpovídaly místní situaci a potřebám. Stále tak byl velmi explicitní jejich propagandistický a poučný charakter (Kurasawa, 1987: 73).

Ústředním tématem japonské propagandy, šířené nejen v Indonésii, byl anti-imperialismus. Japonská propaganda, přestože ve skutečnosti sloužila japonským válečným cílům, musela Indonésany přesvědčit o tom, že japonská politika směřuje k vytvoření nového národního ideálu (Nieuwenhof, 1984: 165). Mnohé filmy natočené na Jávě za japonské okupace se proto zabývaly ideologickým bojem proti americkému a evropskému imperialismu. Velká část těchto filmů se nedochovala, jelikož byly po japonské kapitulaci zničeny. Některé však byly zabaveny Spojeneckými silami. Kopie některých z nich se tak, kromě archivů NHK, dochovaly v archivech Nizozemské informační služby v Haagu, v Holandském filmovém muzeu v Amsterdamu a filmových archivech v Austrálii a Velké Británii (Nieuwenhof, 1984: 170 a 171).

Okupační správa nejenomže podporovala produkci filmů, ale také pobízela obyvatelstvo k tomu, aby chodilo do kin. To se týkalo především chudších vrstev. Problémem však bylo, že většina kin byla nerovnoměrně rozmístěna. Byla převážně koncentrována do velkých měst. Okupační správa proto převzala myšlenku kočovného divadla a přetvořila jej v mobilní kino. Samotná myšlenka nebyla nová ani pro Indonésany, ani pro Japonce. V předválečné Indonésii bylo obdobné pojízdné kino používáno soukromými společnostmi k propagaci jejich produktů. Japonský pokus využít mobilní kino ve velkém k politické indoktrinaci byl však něčím

naprosto novým. První mobilní kina začala nahrazovat nedostatek komerčních kin již v srpnu 1942 (Kurasawa, 1987: 79).

Japonci brzy po obsazení Indonésie zjistili, že ne všechno obyvatelstvo dobře ovládá indonéský jazyk. Většina venkovských lidí ve vnitrozemí ovládala tento jazyk velmi omezeně. Japonská propaganda proto vždy musela být nejprve přeložena z japonštiny do indonéštiny a až poté do místních jazyků. Japonští propagandisté se tak museli spoléhat na služby tlumočnicků a překladatelů. Což mělo za následek, že japonští propagandisté postupně ztráceli dohled a kontrolu nad obsahem propagandy. Proto byla propagována zejména vizuální média, která nevyžadovala důkladné porozumění mluvenému jazyku nebo textu. Reakce místního obyvatelstva na japonskou propagandu se lišila podle toho, zda se jednalo o nevzdělané masy nebo zástupce městské intelektuální vrstvy. Účinnější se každopádně zdála být propaganda šířená mezi venkovským obyvatelstvem, které bylo izolované od ostatních, nejaponských, zdrojů informací.

6. Závěr

Přestože je ústředním tématem této práce propaganda během války v Pacifiku, věnuji se v ní i propagandě v době předcházející. Jak bylo v průběhu práce dostatečně ilustrováno, propaganda šířená Japonskem v letech 1941 až 1945 navazovala na propagandu předchozí, tj šířenou již od roku 1931. Cenzurní opatření zavedená úřady proto vycházela i z těch zavedených o desetiletí dříve. V případě kolonií, tj. Koreje a Taiwanu, se jednalo o nařízení mnohem starší. Propaganda tudíž hrála značnou roli nejen v politice, ale také v kulturním životě, a to již dlouho před vznikem moderního Japonského státu.

Propaganda byla důležitá pro splnění japonského cíle - tj. vytvoření impéria, které by svou moderností a vyspělostí obstálo vůči Západu. Spolu s mobilizačními kampaněmi byla zásadní i pro zajištění úplné podpory domácího obyvatelstva. Kromě odvodů do armády se mobilizace dotkla i oblasti financí, ekonomiky, průmyslu a také pracovního trhu. Spolupráce ze strany průmyslových podniků byla zajištěna zřízením kontrolních asociací.

V oblasti financí bylo naopak zásadním zřízením asociací spořicíh a prodej cenných papírů domácímu obyvatelstvu. Ty se tak staly nástrojem k zajištění dostatku finančních prostředků pro válečné účely. To bylo neproveditelné bez rozsáhlých kampaní propagujících šetření a omezení spotřeby, zákazu luxusního zboží, propagaci vedlejšího výdělků u žen, sběru a recyklace odpadu – zejména kovů, a zavedení přidělového systému.

Mobilizace se týkala všech vrstev společnosti včetně žen, dětí a studentů. Japonské obyvatelstvo všeobecně přijalo válečné úsilí za své a aktivně se na něm podílelo. Mobilizační kampaně se podařilo úspěšně zrealizovat díky efektivní propagandě. Pro japonské ženy měly tyto kampaně dva pozitivní důsledky. Došlo k narušení tradičního postavení žen jakožto matek a žen v domácnosti. Dle mého názoru aktivní zapojení žen do pracovního procesu v době války napomáhalo jejich emancipaci. Druhým pozitivním jevem byl nárůst počtu studentů z řad dívek.

Za války v Pacifiku představovala propaganda pro japonské obyvatelstvo každodenní záležitost a byla tak neoddělitelnou součástí veřejného podvědomí. Obyvatelstvu byla propaganda podsouvána řadou státních i soukromých agentur. Avšak kvůli absenci centrálního propagandistického systému byly každou z nich

šířeny rozdílné zprávy. Po organizační stránce tudíž existoval značný rozdíl mezi propagandou v Japonsku a v ostatních zemích Osy.

Přestože byla japonská veřejnost zpočátku poměrně podrobně informovaná o průběhu války, byly jí sdělované informace v mnoha případech silně cenzurovány. Cenzura proto představovala neoddelitelnou součást propagandy. Pro její účely bylo využíváno celé spektrum hromadných sdělovacích prostředků – od rádiového vysílání po film. Ty se setkaly se značnými cenzurními omezeními.

I přestože se v této práci zaměřuji na tři média – film, tisk a rádiové vysílání, nejednalo se o jediné oblasti využívané pro potřeby propagandistického aparátu. Byly využívány zejména divadelní formy *kabuki* a *kamišibai*, umění a také literatura. Některá oblasti se potýkaly s většími zásahy a byly podrobovány větší míře kontroly než ostatní.

To byl zejména případ rádiového vysílání. To představovalo důležitý nástroj komunikace mezi vládou a domácím obyvatelstvem. Bylo tak zásadní jeho zpřístupnění všem vrstvám společnosti. Nad rádiem byl od samého počátku prováděn přísný dohled státu. Nebylo proto zapotřebí v jeho rámci zavádět stejná opatření jako v případě tisku a filmu.

Zejména konzultace se staly vhodným nástrojem pro prosazování cenzurních opatření. To bylo podpořeno i postupným přijetím zákonů a vyhlášek omezujících svobodné fungování filmu i tisku. S cílem ještě více upevnit kontrolu nad médii a omezit spotřebu materiálů byly nejprve zřizovány asociace dohlížející nejen na publikaci a distribuci, ale také na dodržování cenzurních nařízení. Ty však po provedení vynucené konsolidace nahradily monopolní společnosti. Zásahy ze strany státu se týkaly nejen filmové produkce obecně, ale také promítání filmů. Byla regulována a omezována i samotná kina a import filmů. Filmový průmysl byl negativně ovlivněn nejen ekonomickými opatřeními, ale také zřízením systému licencí a povinných zkoušek, které měly za úkol znemožnit pracovat u filmu všem nežádoucím osobám. K upevnění dohledu nad médii došlo zejména po Mandžuském incidentu a po zavedení Nového pořádku. Po vypuknutí války v Pacifiku ztratila média svou nezávislost úplně.

Ideologie pan-asianismu byla jakožto součást japonské zahraniční politiky využívána s cílem ospravedlnit a legitimizovat expanzi. Byla proto propagována

mimo území Japonska spolu s Východoasijskou sférou vzájemné prosperity. Pan-asianismus nepředstavoval pouze výpad vůči západní kultuře, ale zároveň i vůči tradičnímu sinocentrickému řádu. Propaganda mířená na ostatní asijské národy se zakládala na rasové, národnostní a kulturní diskriminaci. Jejím prvotním cílem bylo potlačit anglo-americký vliv a nacionalistické tendence. Propaganda mířená proti nepříteli se na druhou stranu uchylovala k jeho dehumanizaci a démonizaci. Zároveň však bylo usilováno o vylepšení japonské image v zahraničí, včetně USA. Za tímto účelem byla využívána i rétorika o zranitelnosti japonského národa.

Japonsko se poučilo ze správy kolonií a zaujalo proto v případě okupovaných území mírnější postoj. Zásadní byly asimilační kampaně. Ty na kupovaných územích postupně propagovaly nejen studium japonštiny, ale také japonskou kulturu, tradice a zvyky. Z podrobné analýzy okupovaných území vyplývá, že na nich byla zaváděna obdobná cenzurní opatření jako v Japonsku. A to včetně agentur a asociací dohlížejících na jednotlivé oblasti médií. Byl také často rušen místní tisk, který byl nahrazován novým – tj. takovým, který byl pod úplnou kontrolou japonské správy. Byla prováděna i konsolidaci tisku a byly zaváděny systémy licencí.

Japonská propaganda měla mnoho podob. Musela se však přizpůsobovat nejenom době, ale i místním podmínkám. I přes to, že byla zvláště úspěšná v Japonsku, nedosahovala takových výsledků mimo domácí území. Příčinou však nebyl pouze válečný stav, ale také to, že japonská okupace měla na mnoha územích krátké trvání. Na některých z nich byla velká část obyvatelstva odolná vůči jejím účinkům, kdy byla dokonce schopná ji odmítat. To bylo často způsobeno náboženskými a kulturními rozdíly. Okupační správa měla v některých oblastech velmi špatnou pověst, což vedlo k šíření proti-japonských nálad a snížilo efektivitu propagandy.

Přesto však existovaly úspěšné propagandistické kampaně. Například v některých částech jihovýchodní Asie, kde Japonsko představovalo alternativu k evropské koloniální nadvládě, se podařilo získat podporu některých místních politických a vojenských vůdců. Stejně tak, v některých komunitách v Pacifiku se propagandě dařilo přesvědčovat obyvatelstvo o tom, že Japonsko přichází jako osvoboditel a ochránce před evropskou koloniální nadvládou.

7. Zdroje

Basket, Michael. *The Attractive Empire: Transnational Film Culture in Imperial Japan*, University of Hawai'i Press, Honolulu, 2008

Bergen, Doris L. *Instrumentalization of Volksdeutschen in German Propaganda in 1939: Replacing/Erasing Poles, Jews, and Other Victims*. *German Studies Review*, Vol. 31. No. 3, 2008.

Brandon, James R. *Kabuki's Forgotten War, 1931-1945*. University of Hawai'i Press, 2009.

Brcak, Nancy. Pavia, John R. *Racism in Japanese and U.S. Wartime Propaganda*. Taylor & Francis, Ltd., *The Historian*, Vol. 56, No. 4, 1994, pp. 671-684.

Breece, Karen. *Propaganda Painted by Masters: Japanese Art and Photography During the Fifteen Year War*. *The Earlham Historical Journal*, Vol. 8, No. 2, 2016, pp. 30-49.

Bryant, Chad. *Prague in Black: Nazi Rule and Czech Nationalism*. Harvard University Press, 2009.

Bytwerk, Randall L. *Bending Spines: The Propagandas of Nazi Germany and The German Democratic Republic*. Michigan State University Press, 2004.

Caprio, Mark E. *Marketig Assimilation: The Press and the Formation of the Japanese-Korean Colonial Relationship*. Duke University Press, *The Journal of Korean Studies*, 2011, Vol. 16, No. 1, pp. 1-25.

Cull, Nicholas J., Culbert, David., Welch, David. *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present*. ABC-CLIO, 2003.

Culver, Annika A. *Glorify The Empire: Japanese Avant-garde Propaganda in Manchukuo*. UBC Press, 2013.

Daniels, Gordon. *Japanese Domestic Radio and Cinema Propaganda, 1937-1945: an overview*. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 1982, pp. 115-132.

- Dojcinovic, Predrag. *Introduction to Propaganda and International Criminal Law: From Cognition to Criminality*. SSRN Electronic Journal, 2019.
- Dojcinovic, Predrag. *Propaganda, War Crimes Trials and International Law: From Speakers' Corner to War Crimes*. Routledge, 2011.
- Dower, John W. *Japan in War and Peace: selected essays*, New Press, New York, 1993.
- Dower, John W. *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War*. Pantheon Books, 1986.
- Duus, Peter, *The Cambridge History of Japan, Volume 6 - The Twentieth Century*. Cambridge University Press, 2008.
- Earhart, David C., *Certain Victory: Images of World War II in the Japanese Media*. M. E. Sharpe, Inc., 2008.
- Garon, Sheldon. *Luxury is the Enemy: Mobilizing Savings and Popularizing Thrift in Wartime Japan*. The Society for Japanese Studies, Vol. 26, No. 1, pp. 41-78.
- Gin, Ooi Keat. *The Japanese Occupation of Borneo, 1941-1945*. Routledge, Taylor & Francis Group, 2011
- Gordon, Andrew. *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. Oxford University Press, 2003.
- Heller, Steven. *Iron Fists: Branding the 20th-Century Totalitarian State*, Phaidon. 2008.
- Herf, Jeffrey. *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda During World War II and The Holocaust*. The Belknap Press of Harvard University Press, 2006.
- Horner, Emily. "Kamishibai" as Propaganda in Wartime Japan. *Storytelling, Self, Society*. Vol. 2, No. 1, 2005, pp. 21-31.
- Hotta, Eri. *Pan-Asianism and Japan's War, 1931-1945*. Palgrave Macmillan, 2007.
- Huffman, James L. *Creating a Public: People and Press in Meiji Japan*. University of Hawai'i Press, 1997.

Cheng Chua, Karl Ian U. *The Stories They Tell: "Komiks" during the Japanese Occupation, 1942-1944*. Ateneo de Manila University, Philippine Studies, 2005, pp. 59-90.

Jowett, Garth S., O'Donnell, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. 5. vydání, SAGE Publications, Inc., 2012.

Kasza, Gregory J. *The State and the Mass Media in Japan, 1918-1945*. University of California Press, 1988.

Kurasawa, Aiko. *Propaganda Media on Java under the Japanese 1942-1945*. Cornell University Press; Southeast Asia Program Publications at Cornell University, Indonesia, 1987, pp. 59-116.

Kurusu Nitz, Kiyoko. Independence Without Nationalists? The Japanese and Vietnamese Nationalism During the Japanese Period, 1940-1945. *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 15, No. 1, 1984, pp. 108-133.

Kushner, Barak. *The Thought War: Japanese Imperial Propaganda*. University of Hawai'i Press, 2006.

Mahayana, Maman S. Japanese Occupation Government Policy in Indonesia on Culture and Literature: A Case Study of Asia Raja Newspaper (1942-1945). *Humaniora*, 2013, Vol. 25, No. 2, pp. 129-142.

Miller, Mark Crispin. *Introduction*. In: Edward Bernays. *Propaganda*. IG Publishing, 2005.

My-Van, Tran. *Japan and Vietnam's Cao daist: A Wartime Relationship (1939-1945)*. *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 27, No. 1, 1996, pp. 179-193.

Nieuwenhof, Frans. *Japanese film propaganda in world war II: Indonesia and Australia*. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 1984.

Nitz Kurusu, Kijoko. Japanese Military Policy Towards French Indochina during the Second World War: The Road to the "Meigo Sakusen" (9 March 1945). Cambridge University Press, *Journal of Southeast Asian Studies*, 1983, Vol. 14, No. 2, pp. 328-353.

Nornes, Abé Mark. *Japanese Documentary Film: The Meiji Era through Hiroshima*. University of Minnesota Press, 2003.

Rice, Richard. *Economic Mobilization in Wartime Japan: Business, Bureaucracy, and Military in Conflict*. Association for Asia Studies, *The Journal of Asian Studies*, 1979, pp. 689-706.

Reischauer, Edwin O. *Dějiny Japonska*. Nakladatelství lidové noviny, 2000.

Poshek, Fu. *The Ambiguity of Entertainment: Chinese Cinema in Japanese Occupied Shanghai, 1941 to 1945*. University of Texas Press, *Cinema Journal*, Vol. 37., No. 1, 1997, pp. 66-84.

Purdy, Roger W. *The Creation of the Nippon Newsreel Company: Personal Rivalry and Profit in Wartime Japan*. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 2016, pp. 352-372.

Reynolds, E. Bruce. *Aftermath of Alliance: The Wartime Legacy in Thai-Japanese*. Cambridge University Press, *Journal of Southeast Asian Studies*, 1990, Vol. 21, No. 1, pp. 66-87.

Saaler, Sven. Szpilma, Christopher W. A. *Pan-Asianism: A Documented History, Volume 2: 1920 – Present*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2011

Shillony, Ben-Ami. *Politics and Culture in Wartime Japan*. Clarendon Press, Oxford, 1981.

Shillony Ben-Ami. *Universities and Students in Wartime Japan*. *Journal of Asian Studies*, 1986, Vol. 45, No. 4, pp. 769-787.

Shimazu, Naoko. *Nationalism in Japan*. Routledge, Taylor & Francis Group, 2006.

Smith, Ralph B. *The Japanese Period in Indochina and the Coup of 9 March 1945*. Cambridge University Press, *Journal of Southeast Asian Studies*, 1978, Vol. 9, No. 2, pp. 268-301.

Soules, Marshall. *Media, Persuasion and Propaganda*. Edinburgh University Press, 2015.

Stegewerns, Dick. *Nationalism and Internationalism in Imperial Japan*. Routledge Curzon, 2003.

Stanley, Jason. *How Propaganda works*. Princeton University Press, 2015.

Swan, William L. *Thai-Japanese Relations at the Start of the Pacific War: New Insight into a Controversial Period*. Cambridge University Press, *Journal of Southeast Asian Studies*, 1987, Vol. 18, No. 2, pp. 270-293.

Swan, William L. *Japan's Intentions for Its Greater East Asia Co-Prosperity Sphere as Indicated in Its Policy Plans for Thailand*. Cambridge University Press, *Journal of Southeast Asian Studies*, 1996, Vol. 27, No. 1, pp. 139-149.

Takeya, Mizuno. *An Enemy's Talk of Justice: Japanese Radio Propaganda against Japanese American Mass Incarceration during World War II*. *Journalism History*, 2013, Vol. 39. No. 2, pp. 94-103.

Tal, Diana., Gordon, Avishag. *Propaganda as a research field: a bibliometric study*. *Akadémiai Kaidó, Scientometrics*, no. 122, pp. 741-750, 2020.

Taylor, Jeremy E. *Cartoons and Collaboration in Wartime China: The Mobilization of Chinese Cartoonists under Japanese Occupation*, Sage, *Modern China*, Vol. 41, 2015.

Terami-Wada, Motoe. *Philippine Stage Performance During the Japanese Occupation*. Ateneo de Manila University, *Philippine Studies*, 1981, pp.77-88.

Terami-Wada, Motoe. *The Japanese Propaganda Corps in the Philippines*. Ateneo de Manila University, *Philippine Studies*, 1990, pp. 279-300.

Tompkins, Rebecca. *"Uncovering the Waste of the World": Women and the State in Japanese Wartime Waste Campaigns, 1937-1945*. University of Hawai'i Press on behalf of International Institute of Gender and Media, *U.S.-Japan Women's Journal*, 2018, No. 53, pp. 27-46.

Tran, My-Van. *Japan Through Vietnamese Eyes (1905-1945)*. Cambridge University Press, *Journal of Southeast Asian Studies*, 1999, Vol. 30, No. 1, pp. 126-146.

Youm, Kyu Ho. *Japanese Press Policy in Colonial Korea*. Journal of Asian History, 1992, Vol. 26, No. 2, pp. 140-159.

Young, Louise. *Japan's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism*. University of California Press, 1998.

7.1 Zdroje v japonštině

Park, Soone. „Džúgonen sensóki“ ni okeru genron seisaku: Seifu kóhóši „šuhó“ wo čúšin tošite 「十五年戦争期」における言論政策: 政府広報誌『週報』を中心として. Nihon masu komunikéšon gakkai 日本マス・コムにケーション学会, Masu komunikéšon kenkjú マス・コムにケーション研究, No. 44 卷, pp. 101-115, 1994.

Sató, Masaharu 佐藤正晴. *Sendžika nihon no nanpó senrjó to šinbun kjanpén* 戦時下日本の南方占領と新聞キャンペーン. Kantó šakai gakkai 関東社会学会, Nenpó šakaigaku ronšú 年報社会学論集, No. 11 号, pp. 179-190, 1998.

Tanigawa, Šun 谷川舜. *Sendžika no šokuminči taiwan ni okeru šinbun to teikoku nihon no genron seisaku* 戦時下の植民地台湾における新聞と帝国日本の言論政策, Nihon masu komunikéšon gakkai 日本マス・コムにケーション学会, Masu komunikéšon kenkjú マス・コムにケーション研究, No. 95 卷, pp. 163-181, 2019.

7.2 Elektronické zdroje

Beneš, Kamil. *Teorie propagandy: vybrané typologie*. In: e-polis.cz [online]. 5. 8. 2014 [cit. 7. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.e-polis.cz/clanek/teorie-propagandy-vybrane-typologie.html>

NHK (nedatováno). [online; cit. 2023-04-29]. Dostupné z WWW: <https://www.nhk.or.jp/archives/bangumi/special/year/1938/>.

Oxford English Dictionary. *Propaganda*. In: oed.com [online], prosinec 2022 [cit. 7. 2. 2023] Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/152605?isAdvanced=false&result=1&rskey=hyddW4&>

Smith, Bruce Lannes. Propaganda. In: Encyclopedia Britannica [online], březen 2023, [cit. 22. 4. 2023] Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/propaganda>.